

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DİLİÇİ ÇEVİRİDE KÜLTÜREL VE DİLSEL
DEĞİŞİMDEN
KAYNAKLANAN ÇEVİRİ SORUNLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selçuk BEKTAŞ

Enstitü Anabilim Dalı : Mütercim Tercümanlık

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Muharrem TOSUN

TEMMUZ - 2008

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİLİÇİ ÇEVİRİDE KÜLTÜREL VE DİLSEL DEĞİŞİMDEN
KAYNAKLANAN ÇEVİRİ SORUNLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selçuk BEKTAŞ

Enstitü Anabilim Dalı : Mütercim Tercümanlık

Bu tez 23/07/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Muharrem TOSUN

Yrd.Doç.Dr. Recep AKAY

Yrd.Doç.Dr. Hüseyin ERSOY

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Selçuk BEKTAŞ

02.05.2008

ÖNSÖZ

Kültürümüze ait geçmiş zamanda kalmış; ancak bugün de yayımlanması gereken yazın eserlerinin dilinin nasıl olması gerektiği konusu araştırmaya değer bulunmuştur. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Muharrem TOSUN'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca, bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme ve çalışmamda bana sürekli destek olan eşim ve biricik oğluma şükranlarımı sunarım.

Selçuk BEKTAŞ

02.05.2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
SUMMARY	iii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ÇEVİRİ TARİHİ, TANIMI, KURAMLARI	4
1.1. Çevirinin Tarihsel Gelişimi.....	4
1.2. Çeviri Tanımları- Çeviri Nedir	9
1.3. Çeviriden Çeviribilime.....	12
1.4. Çağdaş Çeviri Kuramları.....	18
BÖLÜM 2: KÜLTÜR VE ALICI ODAKLI ÇEVİRİ	27
2.1. Çeviri Süreci ve Çevirmenin Çeviri Sürecindeki Rolü	27
2.2. Günümüz Çeviri Kuramsal Bakışıyla Diliçi Çeviri: Çevirmen ve Okur	30
2.3. Diliçi Çeviri ve Çoğuldizge Kuramı	39
2.4. Çeviride Metin-Okur İlişkisi (Metin ve Okurun Çeviri Sürecindeki Önemi ..	43
2.5. Çeviri ve Kültür.....	50
BÖLÜM 3: DİLİÇİ ÇEVİRİDE KÜLTÜREL VE DİLSEL DEĞİŞİMDEN	
KAYNAKLANAN ÇEVİRİ SORUNLARI	54
3.1. “İntibah”- Roman Hakkında Bilgi, Özet.....	54
3.2. İntibah Çevirilerinin Yayın Dili	63
3.3. Yayınlanmış Altı İntibah Çevirisinin Karşılaştırılması.....	69
3.4. Romanların Diliçi Çeviri Olarak Çeviribilimsel Değerlendirilmesi	77
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	86
KAYNAKLAR	89
ÖZGEÇMİŞ.....	93

Tezin Başlığı : Diliçi Çeviride Kültürel ve Dilsel Değişimden Kaynaklanan Çeviri Sorunları

Tezin Yazar ı : Selçuk Bektaş

Danışman : Doç. Dr. Muharrem TOSUN

Kabul Tarihi : 28.07.2008

Sayfa Sayısı : iii (ön kısım) + 93 (tez)

Anabilim Dalı : Mütercim Tercümanlık

Her yazın eseri belli bir tarihsel ortamın, kültürün, dilin ve yazın geleneğinin ürünüdür. Bir yazınsal eser kendi çağının okuru içindir; ancak aradan geçen zamanın, dilde ve kültürde değişimler meydana getirmesi kaçınılmazdır. Bu değişim sonucu yazın eseri okur tarafından anlaşılabilir.

Bu çalışmanın araştırma problemi, içinde bulunulan zaman dilimine göre geçmişte kalmış bir yazın ürününün, çağdaşı olmayan okuyucuya nasıl sunulacağı olarak ifade edilebilir.

Bu bağlamda çalışmamızın amacını şu şekilde ifade edebiliriz:

- Eski metni çağdaşı olmayan okuyucuya ulaştırmak için izlenecek yöntem ne olmalıdır?
- Eser özgün haliyle mi basılmalıdır, yoksa yeni okur kitlesinin anlayacağı dilde yeniden mi yazılmalıdır?

Bu sorulara cevap bulabilmek için çeviribilim kuramları incelenmiştir. Çünkü çeviri sadece diller arasında değil, bir dilin geçmişte kalan kültürel unsurlarını yeni kuşaklara aktarabilmek için de yapılır. Bunun adı da “diliçi” çeviridir.

Bu çerçevede diliçi çeviride kültürel ve dilsel değişimden kaynaklanan çeviri sorunlarını ortaya koymak amacıyla Türk Edebiyatı edebi roman türünün ilk örneği olan “İntibah”ı inceledik.

Osmanlıca diline vakıf olmadığımız için eseri özgün metinden incelememiz mümkün olmadı. Bu yüzden, eserin Latin harfleriyle basılan ilk örneğinden günümüze kadar çeşitli düzeylerde sadeleştirilmiş ya da gününün Türkçesine çevrilmiş basımlarından altısı üzerinde işlevsel ve erek odaklı çeviribilim kuramları doğrultusunda çalışma yaptık.

Yapılan bu çalışmada eski yazın yapısının daha sonraki kuşaklara sunumunda çevrilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Çünkü yazın eseri okunmak içindir. Okur metni okuyup anlamak ister. Çevirinin işlevini yerine getirmesi, okurun beklentisini karşılaması demektir.

Bu da kaynak metnin erek okurun anlayacağı dilde aktarılmasıyla gerçekleşir.

Çalışmamızdan elde edilecek sonuç geçmişten gelen değerlerimizin güncelleştirilmesi çalışmalarına bir örnek oluşturabilir.

Anahtar kelimeler: Kültürel ve Dilsel Değişim, Diliçi Çeviri, İşlevsel Çeviribilim, Okur Beklentisi

Title of the Thesis: The Interpretation problems due to cultural language changes regarding inter-language pratations.			
Author	:Selçuk Bektaş	Supervisor	:Assoc. Prof. Dr. Muharrem TOSUN
Date	: 28.07.2008	Nu. of pages:	iii (pre text) + 93 (main body)
Department	:Translator Interpreter		
<p>Every literary product is the product of history, culture, language and literature tradition. A literary product is for the readers of its own century; however it is inevitable that the time makes changes regarding language and culture. Due to such a change the literary product may be unreadable and hard to understand for the readers.</p> <p>The research problematic of this essay is the question of how to present the literary product which has been produced in the past to the readers of today. Therefore, the aim of this essay is as follows;</p> <ul style="list-style-type: none">a) what shall be the method to deliver the old text to the readers of today?b) shall the literary product be published just as its original copy or shall be re-written in a way that the readers may understand the language of the text? <p>In order to find the answers of these questions, we have studied and researched interpretation theories because interpretation is carried out also for transferring the cultural matters to the next generation. That is called inter-language interpretation. In this context, we have studied “İntibah” in order to underline the interpretation problems due to cultural and language changes regarding inter-language interpretation.</p> <p>It has been impossible to study the original copy of this literary product since we are not fully capable of Ottoman language. In this essay it is concluded that the old literary product shall be interpreted if it is decided to be published for the next generation because the literary product is for reading. The reader wants to read and understand the text. An effective and functional interpretation is the one that meets the expectations of the reader. The conclusion of this essay may be an example for works regarding updating our past values.</p>			
Keywords: Cultural and Language Changes, Inter-Language Interpretation, Effective Interpretation Science, Reader Expectation			

GİRİŞ

Çeviri insanlık tarihi boyunca var olan bir insan eylemidir. Dillerarası bir aktarım süreci olarak algılanan çeviriye bir dilin kendi içinde de kültürel ve dilsel değişimden kaynaklanan değişimler sonucunda ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır. Kültürel birikimlerin aktarılma aracı olan yazın eserleri gününün okuruna seslenir. Yayınlandığı andan itibaren bir eserin dili eskimeye başlar, oysa dil ve kültür değişime uğrar. Eski bir eseri yeni bir kültür ortamında okuyucuya tekrar sunmak gerektiğinde okur tarafından alımlanabilmesi için eserin dili günün diline çevrilmelidir. Çünkü her eser çağının okuru içindir ve okuyucu ile buluştuğunda var olur, okunmayan ya da okuyucu tarafından alımlanamayan bir eser ölü bir eserdir.

Çalışmanın Konusu

İnsanın duygu ve düşüncesinin ifade aracı olan dil kültürün ürünüdür. Farklı kültürler kendilerine özgü diller üretmişlerdir. Farklı dillerin birbiriyle karşılaşmaları ve birbirini anlama ihtiyacı çeviriyi zorunlu kılmıştır. Birbirini anlayamayan dillerin karşı karşıya gelmelerinin ürünüdür çeviri. Önceleri sözlü olan bu aracılık eylemi, yazının icadı ve matbaanın devreye girmesiyle hız kazanmıştır. Çeviri kültürlerarası bir insan eylemidir. Bu açıdan bakıldığında çeviri insanlık tarihi kadar eskidir ve bütün çağlarda kullanılan bir etkinliktir. Toplumların bilgi birikimlerini paylaşmalarını sağlaması açısından uygarlığın gelişmesine katkısının büyük olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz çevirinin. Diğer bilim dallarında olduğu gibi çeviribilim de günümüze kadar çeşitli aşamalardan geçerek gelmiştir. Dillerin çevrilemezliği, sözcüğü sözcüğüne çeviri, özgür çeviri, eşdeğerlik, metin türüne göre çeviri gibi kavram tartışmaları arasında serpilip gelişen çeviri yöntemleri uzunca bir süre dilbilimin bir alt alanı olarak ve dilsel yönden incelemeye tabi tutulmuştur. Ancak çevirinin sadece dil bağlamında ele alınamayacağı, bilgi aktarımının yalnızca sözcük düzeyinde değil, metin düzeyinde de ele alınması gerektiği görüşünün kabul edilmesi anlayışıyla çeviribilim bağımsız bir bilim dalı olma yönünde kuramlarını belirlemeye başlamıştır. Çağdaş çeviribilimin günümüzde ulaştığı nokta işlevsel ve erek odaklı çeviri yaklaşımıdır. Çeviri süreci çok yönlü, amaca yönelik bir insan eylemidir. Çeviri bir insan eylemi olduğu için çağdaş çeviribilimsel anlayışta çevirmen ön plana çıkmıştır. Yeni anlayış çevirmen merkezli ve ürün odaklıdır, çünkü

çeviri erek kültür için yapılır. Farklı dillerin karşılaşmasıyla ortaya çıkan çeviri eylemine bir dilin kendi içinde de ihtiyaç duyulur. Çünkü dil yaşayan bir organizma gibi gelişir, değişir hatta ölebilir. Kaynak bir metnin dili yayınlandığı andan itibaren durağanlaşır, kültür ve dil gelişir, yazın yapıtının dili ise eskir, yıpranır. Eserin dünyası, geçen zamanla yaşanan dünyadan farklı hale gelir. İşte bu durumda eski bir eserin kendi kültürü içinde farklı bir zamanda ve ortamdaki okura ulaşabilmesi için metnin yeniden oluşturulması gerekir; bunun adı da “diliçi” çeviridir. Hangi türden olursa olsun kaynak bir metin bir defa yazılır. Dildeki gelişme ve değişmeye paralel olarak bu metin aradan geçen zaman içinde sürekli olarak çevrilmeli ve yeniden üretilmelidir. Bu yapılmadığı sürece kaynak metin ölü bir metin olarak kalır. Metnin yaşaması için okurla buluşması, yani okur tarafından alımlanması gerekir. Bunun da vazgeçilmez şartı metnin dilinin, okurun diliyle aynı olmasıdır.

Çalışmanın Amacı

Kültürel birikimin kuşaktan kuşağa aktarılması gerekir. Aktarımın kalıcı olmasını sağlayan yazın eserleridir. Geçen zaman yazın eserinin dilini eskitir. Günümüz yaşamına katkı sağlayabilecek bir eser özgün haliyle basılırsa genç nesiller tarafından anlaşılmaz. Dilinde ve toplumunda köklü değişimler yaşamış ülkemizde çok sayıda eserin günümüz kuşaklarına aktarılması konusunda doğru bir yol bulunması bizi bu çalışmaya yönlendiren çıkış noktasını oluşturmuştur. Çünkü Türk tarihinde ortaya konmuş birçok eserin iletisinin günümüz kuşaklarına aktarılması gerektiğine inanıyoruz. Bu aktarım sürecinde çağdaş çeviribilim kuramlarından yararlanarak “başarılı bir çeviri” ortaya koymak, bu hedefe ulaşmanın yoludur. Çalışmamızın amacı, çağdaş çeviribilim kuramlarını bir bütün olarak ortaya koyup, bu bütüncenin bize gösterdiği yolla örnek bir çalışma üretmek ve bizden sonra benzeri çalışmaları yapacaklara yol gösterici olabilmektir.

Çalışmanın Yöntemi

Bir dil içinde bile olsa zamanla dili eskimiş bir yazınsal eserin farklı bir kültür ortamına sunulabilmesi ve kabul görmesi için çevrilmesi gerekir. Bunun adı diliçi çeviridir, çevirinin bir çeşididir ve diller arası çeviride uygulanan yöntemler burada da uygulanır. Biz de çalışmamızda önce çevirinin tarihsel gelişmesini inceleyerek, günümüz çağdaş çeviribilim kuramlarına ulaştık. Çalışmamızı işlevsel ve erek odaklı çeviribilim

kuramları doğrultusunda sürdürdük. Geçmişimize ait bir yazın eseri üzerinde örneklem yapacağımız için Türk Edebiyatı'nda edebi roman türünün ilk örneği olan "İntibah"ı seçtik. Eseri özgün dili olan Osmanlıca'dan değerlendirme olanağımız bu dile vakıf olamadığımız için mümkün değildi. Ancak eseri yeni harflerle basılmış ilk örneğinden başlayıp günümüze kadar yapılmış altı baskısını karşılaştırmalı olarak inceledik.

Çalışmanın Önemi

Ülkemizde çeviri denince öncelikle başka bir dilde yazılan metnin anadilimize aktarımı akla gelir. Özellikle Tanzimat Döneminde yoğunluğunu artıran yazın eserlerinin çevirisi, günümüze kadar hız kesmeden sürmüş, çeviribilimin bağımsız bir bilim dalı oluşu ve buna koşut olarak üniversitelerimizde açılan Mütercim- Tercümanlık bölümlerinin ülkemiz çeviri dizgesine önderlik etmeye başlamasıyla yeni ve doğru bir yola girmiştir. Ancak eski yazın eserlerimizin günümüze kazandırılması çalışmalarında halen bir boşluk yaşandığı gözlenmektedir. Özellikle Edebiyat Dünyasında çeviribilim kuramları doğrultusunda yapılan bu çalışmalara yoğun eleştiriler ve karşı çıkışlar olmaktadır. Oysa kültürel mirasımızın ürünleri olan birçok kaynak metin, şu an dilinin eski olması nedeniyle ölü durumdadır. Bu eserler mutlaka diliçi çeviri yoluyla canlandırılmalı ve günümüz okuruna sunulmalıdır. Kuşaklararası bilgi yitimini ortadan kaldıracak bu çalışma çok önemlidir. Ortaya koyduğumuz bu çalışma alanında ilk olmasa da, var olan boşluğu doldurmaya katkı sağlaması, konuya dikkat çekmesi ve bundan sonra yapılacak çalışmalara ilham oluşturacak yönlerinin bulunabilecek olması açısından önemlidir.

BÖLÜM 1 : ÇEVİRİ TARİHİ, TANIMI, KURAMLARI

1.1 Çevirinin Tarihsel Gelişimi

Bütün bilim dallarında olduğu gibi çeviribilim de bugünlere gelirken tarihsel bir değişim süreci yaşamıştır. Çeviri denince öncelikle akla gelen yazı olsa da, yazının bulunmasından önce sözlü çevirilerin de yapılmış olması kaçınılmazdır. Farklı dillerden insanların karşılaşmaları, aralarında anlaşmak için çeviriyi kaçınılmaz kılmıştır. Bu açıdan değerlendirdiğimizde “dillerarası” çeviriden söz edebiliriz. Aynı dili konuştuğu halde farklı dönemlerde ya da farklı coğrafi bölgelerde yaşayan insanların iletişim kurması için de çeviri kaçınılmazdır. Bu da “diliçi “ çeviriyi gerekli kılar.

Aynı dil dizgesine sahip insanlar bile eşzamanlı iletişimde birbirlerini daha iyi anlamak için çoğu kez açıklama ihtiyacı hissederler, ayrıca aynı dili konuşan insanların artzamanlı iletişimde geçen zamanın kültür ve dilde oluşturduğu değişimler nedeniyle geçmişi anlamak için başvurduğu yeni dilsel kodlamaları ‘diliçi’ çeviri içinde değerlendirmemiz gerekir.

Bu konuda günümüz yazarlarından Octavio Paz şöyle der:

“Konuşmayı öğrenmek, çeviriyi öğrenmektir. Annesine bir sözcüğün anlamının soran çocuğun gerçekte istediği, kendisine yabancı olan bir anlatımın çevrilmesidir. Bu açıdan bakıldığında, aynı dil içerisinde yapılan çeviri ile bir başka dile yapılan çeviri arasındaki ayrım, önemli değildir.” (Rifat, 2004: 149).

Çeviri tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Çeviri mutlaka bir ihtiyaçtan doğmuştur. İnsanlık tarihinde diller medeniyetlerin daha fazla geliştiği yörelerde karşılaştıkça çeviri ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

“Çeviri etkinliği ilk iletişim kurma çabalarına kadar dayanır. İnsanların varlıklarını sürdürmeleri için giriştikleri doğayla savaşım, dayanışma ve iletişimi zorunlu kıldı. Birlikte eğlenmek için birbirleriyle iletişim kurmak zorundaydılar. Bunun için kimi seslere ve işaretlere anlam yüklemeliydiler. Doğa ile savaşım ve birlikte yaşama zorunluluğu ve istencinin dayattığı bu anlama ve anlamlandırma girişimi ve çabası, çeviri etkinliğinin başlangıcı kabul edilebilir. Bu bakımdan, çeviri tarihi aynı zamanda dil tarihi, dil tarihi de çeviri tarihidir.” (Kanatlı, 2004: 161).

Çeviriden söz edebilmemiz için iki farklı dili konuşan kişinin dil engeli dolayısıyla anlaşamamaları ve çeviriye ihtiyaç duymaları gerekir. Tarihte çeviri ihtiyacı birbirine yakın kültürlerin yaşadığı coğrafyalarda ortaya çıkmış, zaman içerisinde insanlar

arasındaki iletişim yaygınlaştıkça birbirinden çok uzak kültürlerin dillerinden çeviriler yapılmaya başlanmıştır. Çok eski tarihlerden beri farklı dillerin varlığını ve iletişim ihtiyacını yazılı metinler yoluyla öğreniyoruz.

“Yazılı kaynaklara göre çeviri etkinliği M.Ö. 4500 yılına uzanmaktadır. Oysa yazının keşfine koşut bulunan bu kaynaklardan çok önce de sözlü çeviri etkinliğinin süregeldiği sanılmaktadır. İki ayrı dil söz konusu olduğu anda çeviri etkinliği kendiliğinden devreye girer. M.Ö. 4500 yıllarında çok dilliğin egemen olduğu Mezopotamya’da çivi yazısıyla iki ve üç dilli kil levhalar bulunmuştur. Eski Mısır’da da M.Ö. 3000 yıllarında yoğun bir çeviri etkinliği hüküm sürüyordu. “Dragomane” diye adlandırılan çevirmenler kervanbaşı olarak ya da iş görüşmelerini yürüten, konunun erbabı, günümüz deyimiyile “uzman” olarak görev alıyorlardı. M.Ö. 2000- 1000 yılları arasında esirler de çevirmenlik yapıyordu. M.Ö. 1200 yıllarından kalma iki dilli (Hititçe ve Eski Mısır Dili) bir sözleşme metni de dönemin yaklaşımlarını aydınlatmaya yardımcı olmuştur. M.Ö. 2 yüzyılda yazılan üç dilli Rosetta Taşı’nın gerek çeviri tarihi, gerekse medeniyet tarihi açısından önemli bir rolü vardır. Taşın üstüne üç dilli Eski Mısır Kralı’na övgüler işlenmiştir.” (Eruz, 2003: 22-23).

Çeviri tarihinin geçmişine bakış günümüze kadar kalabilmiş yazılı kaynakların değerlendirilmesiyle anlaşılmaktadır. Medeniyet ekseni değerlendirmeye göre çeviri hareketleri Mezopotamya’dan Batıya, sonra tarihsel nedenlerle tekrar Doğuya ve yeniden Batıya doğru olmuştur. Çevirinin izlediği bu yol bilgilerin medeniyetler arasında paylaşılmasını ve gelişmeyi sağlamıştır. Antik Çağda çeviri yoğunluğu Yunan ve Roma Kültürleri arasında gerçekleşmiştir.

“Eski Yunan’da salt kendi konuştukları dil önemseniyor ve bu dilde eserler veriliyordu. Bu açıdan Yunanlılar sadece kendi dillerini konuşurlar ve diğer toplumlardan da dillerini anlamalarını beklerlerdi. Roma İmparatorluğu ise iki dilliydi. Devlet adamları aslında Latince’den başka Yunanca da konuşurlar, ancak resmi toplantılarda bu dili anlamalarına karşın yine de bir çevirmen bulunurdu. Livius Andronicus M.Ö. 240 yılında yaptığı Odysseus çevirileriyle Romalıların Yunan edebiyatını keşfetmelerini sağlamıştır. Bu çağda uyarılma şeklinde çeviriler yapıldı. Yazımsal metinlerin dışında bilimsel metinler de Latince’ye çevrildi. Bütün bu süreçte amaç, Yunan kültürünü öğrenmek ve çeviri yoluyla kendini geliştirmekti. Çevirmenlerin çeviri yaklaşımı da ilginçti. Onlar çeviri yaparak kaynak yapıttan daha üstün bir yapıt yaratmak istemişler ve çeviri yaklaşımlarını anlatan metinlerle çeviri tutumlarını gerekçelendirmeye çalışmışlardır. Hıristiyanlığın yayılmasıyla Kutsal Kitaplar, Latince ve daha sonra yerel diller gibi dillere çevrilmeye başlanmıştır.

M.Ö. 1- 3. yüzyıllarda Eski Ahit 72 din adamı tarafından “Septuaginta” adı altında İbranice’den Yunanca’ya çevrilmişti. Roma kilisesi eski ve yeni Ahit’i İbranice ve Yunanca’dan Latince’ye çevirmesi için 4. yüzyılda Hieronymus’u (M.Ö. 340- 420) görevlendirmişti. Hieronymus Pammachius’a yazdığı bir mektupta her dilin kendine özgü kuralları olduğunu ve bu nedenle Cicero’nun “anlama göre” çeviri tarzını benimsediğini belirtmiştir. Hieronymus’un “Vulgata” adıyla tarihe geçen bu çevirisi Hıristiyan aleminin tek kutsal kitabı olarak 16. yüzyıla değin kabul

görmüştür. Yazılı kaynaklara göre metin türü ve çeviri yaklaşımları da ilk kez Hieronymus tarafından ele alınmıştır.” (Eruz, 2003: 24).

Livius Adronicus’un yaptığı Odisea çevirilerinin bazı kısımları günümüze kadar ulaşmıştır. Bu yüzden Adronicus tarihte ilk yazılı çevirmen olarak kabul edilir. Çeviribilimin temellerinin bu çağda atıldığını söyleyebiliriz. Bugünkü anlamı taşımamakla birlikte bu dönem çevirmenlerinin “sözcüğü sözcüğüne çeviri”, “anlamına göre çeviri”, “sadık çevirmen” gibi kuramsal kavramları kullandıkları da bilinmektedir. Günümüzde bile tartışılan bu kavramların o dönem çevirmenleri tarafından tartışılıyor olması çeviribilimin tarihsel uzantısını anlamamız açısından yararlıdır.

“Hieronimus’la başlayan bu süreç, bir sonraki dönemde “sadık çeviri”, “özgür çeviri” yöntemiyle yapılan çevirilerin, çeviri sayılıp sayılmayacağı tartışmalarını alevlendirmekle birlikte, Hristiyanlığın kabulüyle birlikte Batı’da çeviri etkinliğine bir süre ara verilmiştir. Antik çağda başlayan bu tartışmalara ancak Doğu’da 9. yüzyıl ve 12. yüzyıllar arasında yoğun çeviri etkinliğinin ardından dönülebilmektedir.” (Yazıcı, 2005: 37).

Çevirinin tarihsel gelişim sürecini anlamamızda Vermeer’in saptamalarının yardımcı olacağını belirten Tosun, “Vermeer’e göre ilk bilimsel çeviri kuramı sofistler zamanında ortaya atılmıştır. Sofistler bugünkü çeviri eylemi kuramının öncülleridirler ve bu yüzden bugünkü modern çeviribilimi sofist retoriğine dayandırabiliriz.” (Tosun, 2002: 23-24) şeklinde görüş beyan etmektedir.

Çeviri çalışmaları yoğun olarak medeniyetlerin birlikte yaşandığı bölgelerde sürdürülmüş, medeniyetlerin çöküşüyle birlikte çalışmalar diğer bir medeniyet bölgesine göç etmiştir. Aslında bu göçler bir bölgedeki bilginin yeni medeniyetin bilgisiyle buluşarak bilimin dünyada yayılmasını sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında çeviri bilimin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır diyebiliriz. Makedonya İmparatorluğunun çökmesi sonucu Atina’dan ayrılan bilginler İskenderye’ye göç ederek çeviri çalışmalarını orada sürdürmüşlerdir.

“7.yüzyıla gelindiğinde Doğu’da yoğun bir çeviri etkinliğine rastlanmaktadır. Bu tarihlerde Araplar ve Yahudiler Hintçe, Farsça ve Yunanca’dan birçok bilimsel yapıtı Arapça’ya çevirdiler. Bu yapıtlar Arabistan’da ve İran’da bilimsel çalışmaların daha da yoğunlaşmasını sağlamıştır. İlk İskenderiye’de başlayan bu çeviri hareketi daha sonraki yüzyıllarda Bağdat’ta devam etti. Bağdat’ta 8 ile 10. yüzyıllar arasında Abbasiler döneminde Beytü’l Hikme’de yoğun olarak çeviriler yapılmaktadır. Aynı zamanda yüksek öğrenim verilen ve Bilim Evi anlamına gelen bu mekanda düşün, fen bilimleri ve yazın alanında sayısız kitap Yunanca, Hintçe, Farsça ve İbranice’den Arapçaya aktarıldı. 8.yüzyılda İber yarımadasını ele geçiren Emeviler, bu medeniyeti İber yarımadasında kurdukları Endülüs Devletine

taşıdılar. Emeviler 15. yüzyılda tümüyle İber yarımadasını terk etmek zorunda kaldıklarında, aralarında sonsuz bir hazine bıraktılar. 12. yüzyılda Toledo kenti artık İspanyolların egemenliğine geçmiştir. Kilise Arapların bıraktığı kitapları Arapça'dan Latince'ye ve Katalanca gibi yerel dillere çevirtmeye başlamıştır.

Ortaçağda gerek İstanbul'un fethiyle birçok bilim adamının İtalya'ya geçmesi, gerekse Toledo'da başlatılan bu yoğun çeviri hareketi ile bütün bilim alanlarından Arapça'ya çevrilmiş yapıtlar Avrupa dillerine çevrilmeye başlandı. Bu yoğun çeviri etkinlikleriyle Batı Dünyasına bilimin kapısı açılır. Tüm bu etkinlikler Batı'da Rönesans'ın doğması için uygun zemin hazırlamıştır. Bu tarihlerde kağıdın keşfi ve baskı tekniğinin ilerlemesiyle çoğaltılan kitaplar artık daha büyük kitlelere ulaşabiliyordu. Çeviriler üzerinden Yunan ve Doğu bilimleri Batı'da tanındı, üniversiteler kuruldu ve üniversitelerde bu çeviri kitaplar okutulurken bilim yapılmaya başlandı. Çeviri çok dışlı çarkların dönmesini ve bilim ile yazın alanında ilerlemelerin kaydedilmesini sağlayan bir etkinlik olarak tarihin bu kesitinde de yerini aldı. 16. ve 17. yüzyıllarda artık insan ve bilim ön plandadır. Yerel dillerin incelenmesine bu dönemlerde başlanır. Resmi dil Latince'nin yerini halk dilleri almaya başlamıştır ve bu anlamda yazın, hukuk, diploması, felsefe ve tüm bilim dallarında Latince'den halkın konuştuğu yerel dillere çeviriler yapılır.” (Eruz, 2003:25- 27).

Çeviri çalışmaları Aydınlanma Çağı ile yeni bir boyut kazanır. 18. yüzyıla denk gelen bu dönemde ön plana çıkan anlayış çevirilerin “erek kitle” için yapıyor olmasıdır.

“Eğitici yapıtlar erek dile uyarlama şeklinde çevriliyordu. Daha önceki dönemlerde görülen ve erek metnin kaynak metinden daha üstün nitelikli olmasına ilişkin yaklaşım bu dönemde de görülmektedir. Çeviri yapıtlar erek ülkede içselleştirilerek yerelleştirildi ve bunlardan esinlenerek yeni yapıtlar oluştu. Klasik çağın yazarlarının diğer ülkelerde tanınması yazın çevirisinin yapılmasıyla olanaklı kılındı. Schlegel'e göre çeviri sürecinde en büyük sorun, kaynak metinle erek metnin aynı zaman diliminde oluşturulamamasında yatmaktadır. Dilin devingenliği ve sürekli gelişime açık olması nedeniyle zaten çevirmenin kaynak metnin aynı erek metne dönüştürme olanağı bulunmamaktadır. Romantik akımın temsilcilerine göre olgular “yansız” algılanamaz, bu durumda da zaten çevirmen özgün metne “yanlı” yaklaşmaktadır. Bu anlamda çeviri de kaynak metne göndermelerde bulunan yeni bir metindir. Dönemin en önemli şairlerinden biri olan Novalis'e göre çevirmen aslında “Şairin şairidir.” (Eruz, 2003: 29).

Yazının ve baskının yaygınlaşması, dillerin çoğalıp yaygınlaşmasıyla artan çeviri faaliyetleri, çeviri yöntemleri üzerindeki düşünce etkinliklerinin de artmasına neden olmuştur. Sözcüğü sözcüğüne çeviri, kaynak metne bağlılık, kaynak metne eşdeğer çeviri, serbest çeviri, metin türü gibi kavramlar bireysel tartışmalardan sıyrılarak daha kurumsal ve kuramsal yapılmaya başlanmıştır. Tüm bu gelişmeler çeviribilimin ayak seslerinin habercisidir. Nitekim bu dönemde Schleiermacher tarafından ilk kez “çeviribilim” adından söz edilmiştir.

“18- 19. yüzyıllar çeviri açısından tartışmaların yoğunlaştığı yüzyıllardır. Goethe çeviri üzerine düşüncelerini dile getirmiş, kaynak ya da erek odaklılık sorununu ele

almış ve üç ayrı çeviri yaklaşımı belirlemiştir. Bunlardan ilki “yabancıyı bize bizim gözümüzle tanıtan” bir yaklaşımdır, ikincisi “yabancı öğelerin tümüyle bizim dil ve kültürümüz bağlamında bize aktarılmasıdır”, üçüncüsü ise “kaynak metnin aynen kopyalanmasından” yola çıkarak erek metnin neredeyse kaynak metinle özdeş olmasını gerektiren yaklaşımdır. Düşünür, dilbilimci ve devlet adamı, Berlin Üniversitesi kurucusu Wilhelm von Humboldt (1767-1835) dil kültür bağlantısı yaklaşımı ile tüm dönemi etkilemiştir. Schleiermacher ise “sözlü”(Dolmetschen) ve “yazılı çeviri” (Übersetzen) ayrımlarını kullanmış, sözlü çeviriyi daha çok günlük-kullanılabilirlik metinlerin, yazılı çeviriyi de düşün ve yazın alanında yapılan çeviriler olarak nitelendirmiştir. Yine bu dönemde “çeviribilim” kavramı karşımıza çıkar. Bu kavramı da Schleiermacher’ın ilk kez kullandığı sanılmaktadır. Humboldt’un çeviri tartışmalarını kuramsal alana çekmesiyle, tartışmalar derinlik kazanmıştır.” (Eruz, 2003; 30).

20. yüzyılda bilim dallarının ayrışması sonunda çeviri çalışmaları altmışlı yıllara kadar dilbilimin bir alt dalı olarak incelemeye tabi tutulmuştur. Ancak seksenli yıllarda metinbilim çalışmalarında dilin iletişim yönünün incelemelere katılması, çeviribilimin bağımsız bir bilim dalı olması yönünde önemli bir adım oluşturur. Eruz’a göre, “Sancılı bir süreç sonunda, yetmişli yılların sonu, seksenli yılların başında çeviri, özgül kuramlarını geliştirmeyi ve bu çeviri sürecini kendi terimcesiyle tanımlamaya başlamıştır.” (Eruz, 2003: 49).

Vermeer ise çevirinin başlangıcından 20.yüzyıla kadar olan tarihsel gelişmesini aşamalar halinde sıralar. Vermeer’e göre çevirinin tarihsel süreci şöyle gelişmiştir:

“-Başlangıçta söz vardı. Sözlü çeviri, durumla bağlantılı anlamı sunar.

-Olay ve durumlar belki de ilk zamanlarda resimlerle saptandı. Resimlerin yazı olduğu zamanda, sözü temsil edebiliyorlardı.

-Çeviri, sözün yazıya döküldüğü yerde mümkün olur.

-Yazı başlangıçta üst sosyal tabakalarla sınırlıydı: krallar, soylular, papazlar gibi. Sınıf bilinci önemseniyordu. Olanın korunması söz konusuydu. Sahip olunan korunuyordu. Kaynak metin çeviriden önce vardır. Onu sabit tutma, koruma deniyordu. Soylu güce, papaz ise hakikate sahipti. Kendinin olan mutlaklaştırılıyordu.

-Sözlü çeviride durum başka. Sözlü çeviri yapan dikkatli olmalı. Onun kontrol edilemeyen dil bilgisinde kör olarak yorumlanmaması için dikkatli olmalı. Öngörülü düşünmeli, çünkü onun partneri, söyleneni hemen anlamalıdır.

-Eflatun’un anti sofist “hakikat” ve mutlak olarak geçerli ideleri arama fikri, birkaç yüz yıl sonra Yunanistan’da çeviriyi işlevsel düşünen retorikten uzaklaştırdı.

-Yüz yıllar sonra Hıristiyan inancı mutlak Tanrı ve onun hakikatini güçlendirdi. Tanrı tarafından yaratılmış dinsel dünya, kutsal yazıların mutlak yanlış olamayacağından, onların çevirisinin kolay kolay yapılamayacağı düşüncesi

yayıldı. Hakikat, ne kadar az değiştirilemez olarak kalırsa (yani çeviri ne kadar sözcüğü sözcüğüne ise), o kadar korunmuş olur.

-Antik Edebiyat kavramından çeviri için başka bir görev ortaya çıkar; Bu görev, bir çevirmenin kaynak metni aşmak amacıyla çeviri yapmasıdır.

-Yeni bir yaklaşım Rönesansla ortaya çıkar: “imitatio” oluşumu, çeviriyle bağlantı kurularak, ilk kültür merkezli kurama götürmüştür.

-Fakat 19. yüzyılın başında imitatio yaklaşımı detaylı ve tam düşüncenin doğa bilimlerinde ortaya çıkıp çeviriye yansımalarıyla parçalandı. Kural, küçük öğelerin gözlenip ve onlara hakim olunmasıdır. (fonemler, morfemler). Kültür ihmal edildi. Çeviri kuram ve uygulamasında yine “sözcük” ve bununla mümkün olduğunca “sözcüğü sözcüğüne” çeviri yerini aldı.

-Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında sistematik bir eylem kuramı gelişti. 80’li yıllardan itibaren, Holz-Maenttaerri’nin çeviri eylemi kuramı ve Vermeer’in Skopos kuramı gelişir. Skopos kuramı, çeviri eylemi kuramının yazılı ve sözlü çeviriye uygulanması olarak alt kuramı olarak yer alır. Bu yeni kuram, erek metin üretimini öne çıkarır. Uygulanabilir (kural koyucu) bir özelliktedir.” (Tosun, 2002: 27).

1.2 Çeviri Tanımları - Çeviri Nedir ?

Çeviri ürünü karmaşık denebilecek bir sürecin sonucunda ortaya çıkar. Bu süreçte çeviriyi ve süreci etkileyen sosyolojik ve psikolojik unsurlar vardır. Bu yüzden çevirinin ne tanımı, ne de süreci konusunda çeviribilimciler arasında tam bir görüş birliğine varılması söz konusu değildir.

Çeviri, toplumda algılanan şekliyle yalnızca diller arası çeviriden ibaret değildir. Diliçi çeviri de birçok çeviribilimci tarafından çeviri olarak kabul edilir. Roman Jakobson çeviriyi; a) diller arası, b) diliçi, c) göstergelerarası çeviri olarak üçe ayırmıştır.

Schleiermacher, çeviri sürecini “anlama ve anlama götürme süreci “ olarak tanımlarken, diliçi çeviriyi de bu sürece dahil eder. Schleiermacher çeviriyi bir yorum süreci olarak görür. Schleiermacher’in çeviri prensiplerine bakıldığında diliçi çevirinin çeviri eylemindeki yeri açık olarak görülebilir:

“1) Çeviri, anlama ve anlamaya götürme sürecidir. Bu aracılık (aktarım) faaliyeti yalnızca dillerarası değil, çeviri ayrıca bir dilin kendi içindeki farklı diyalektlerin, gurupların dilleri ve hatta eski metinlerin çevirileri için de gereklidir.

2) Farklı metin türleri çevirmenler için farklı talepleri beraberinde getirebilir.

3) Schleiermacher, terimcelerde basit, düz dil ve nesnel diller arasında çeviri yöntemi açısından ayırım yapar. Nesneyle birebir örtüşen kelimelerle, soyut terminoloji içeren kelimeler arasında farklılıklar vardır. Kuramsal, duygusal ve bütünü belirten anlamlarla, nesneye dayalı anlamlar arasında ayırım yapmıştır.

4) Schleiermacher'e göre çeviri, orijinal dilin ruhunun çeviri okuruna aktarılacak biçimde yapılmalıdır. "Yabancılaştırma yöntemi (die Methode des Verfremdens)." (Stolze, 1994: 17- 18).

İlk duyulduğunda bir dilden başka bir dile aktarımı çağrıştıran "çeviri" sözcüğü, dilden öte bir süreçtir. Çeviri sürecinde dilsel öğelerin yanında birçok öge birlikte rol oynar. Dil çeviri sürecinin yönlendiricisi değil, çevirmen tarafından yönlendirilen bir malzemedir. Wilss, çeviri sürecine, Schleiermacher'de olduğu gibi diliçi çeviriyi dahil etmeyip, yalnızca diller arası aktarım türlerini çeviri süreci olarak göstermiştir.

"Wilss'e göre çeviri süreci "Interlingualer Transferprozess=Dillerarası Aktarım Süreci"dir. Çeviri sözcüğünü sözlük ve terminolojideki karşılığına bakacak olursak; oldukça fazla karşılığınının olduğunu görebiliriz. Bunlardan bazıları şöyle sıralayabiliriz: "Übersetzen" = Çeviri kavramının yanında, Interlingualer Transfer = Dillerarası iletişim kapsamına giren Übertragung = aktarma, Umsetzung = yeniden düzenleme, Abbildung = kopya etme, Nachbildung = aslına benzeterek düzenleme, Nachdichtung = benzetme, Neuschöpfung = yeniden oluşturma, paraphrase = Substitution =yerine geçecek biçimde düzenleme veya adapte etme, Interpretation = yorumlama, Translation = çevirme, Reproduktion = aslına benzetme. Çeviribilimde O.Kade ve G.Jager'in kullandıkları kavramlar ise; Umkodierung = analiz ederek kodlama (Substitution), Neukodierung =Yenidenkodlama (Interpretation), Umschlüsselung = yeni şifrelerle düzenleme biçimindedir. Kısaca, yukarıdaki kelime anlamlarından da hareket ederek, çevirinin bir dilden başka bir dile aktarmak, çevirmek eylemi olduğunu söyleyebiliriz. Çeviri işlemi, dil vasıtasıyla yapılan bir aktarma işlemidir. Bu işlemin yapılabilmesi için iki dil gerekir. Kendisinden aktarma yapılan dil "kaynak dil", kendisine aktarma yapılan dil de "erek dil"dir." (Baykan, 2005: 178).

Kuran, çeviriyi tanımlarken göstergelerden yola çıkarak; "Çeviri, kaynak dildeki göstergenin ne ifade ettiğini bulmak, sonra bu ifade edilen şeyin amaç dilde hangi gösterge aracılığı ile ifade edilebileceğini saptayıp, bu göstergeyi kullanmaktır." şeklinde görüş beyan etmiştir (Baykan, 2005: 180).

"Schleiermacher çeviriyi bir iletişim olayı olarak görmektedir. Schleiermacher'in söylediği şudur : "Çeviri okuru ve kaynak metin yazarı iki ayrı dünyanın insanıdır, ayrı dilleri konuşmaktadırlar; okurun yazarı anlayabilmesi, onun dünyasını ve dilini anlamaktan geçer; kendi koşullarını ve yazarın koşullarını yok sayamaz". Kurultay'a göre onun kurduğu yapıyı hiç değiştirmeden, aralarına yalnızca yeni terimleri yerleştirerek onu kolayca modernleştirebiliriz. Toury'ye göre, bir dilden ötekine akan çembersel bir süreklilikle açıklanabilir çeviri süreci. Ayrıca, bu dönüşümlü devingenlik ilişkisiyle böyle bir tahmin eşdeğerlilikle ilgili olarak öteden beri kullanılagelmiş devingen (dynamic), biçimsel (formal), işlevsel (functional), göndergesel (referential), içeriksel (contential), biçimsel (stylistic) türünden bütün nitelermeleri de içerebilir." (Baykan, 2005: 180- 181).

Baykan farklı kuramcılarının çeviri tanımlarını şöyle özetler:

"Çeviriyi, bir dilden başka bir dile yapılan bilgi aktarımına da indirgeyemeyiz. Kuşkusuz diller arasında gerçekleşen bir etkinliktir çeviri. Ama bir yönüyle de geçmişe, eski kültüre dönüktür. Bir yandan geçmişin kalınlığı, tarih boyunca insanlığın ortaya koyduğu tüm değerleri artzamanlı düzeyde (diachronie) günümüze taşıırken, öte yandan da eşzamanlı düzeyde (synchronie) ulusal kültürler arasındaki alışverişi sağlar. Böylece, hem çağdaş bir kültür bileşimini, hem de üretilen yeni değerlerin dayanışmasını, birbirlerinden etkilenmelerini kolaylaştırır.

Çeviri etkinliği her zaman her yerde yeni ufuklara yöneliş, bireyin kendisinininkinden ayrı, hatta kimi kez çelişkili bir kültür dizgesiyle karşılaşarak onunla bütünleşmesi, sonuçta öz varlığının genişlemesi anlamına gelmiştir.

Çeviri düşünsel boyutta yaşanan programlı bir etkinliktir; zihinsel bir dönüş(tür)ümün amaçlandığı işlemler bütünüdür.

Çeviri işlemi, çok hızlı cereyan eden bir çeviriminin çok kısa bir anı, yüzlerce metre uzunluğundaki bir sinema filminin bir karesi gibidir ve ancak çeviriminin tamamlanması ve binlerce film karesinin ardarda izlenmesiyle anlamını bulur." (Baykan, 2005: 181).

Baykan, on yedinci yüzyıl İngiliz ozanı James Howell'den çeviri için şöyle bir benzetme alır:

"Kimi der ki, çeviri bir Türk halısının arka yüzüdür."(Payne, 1980: 307) Howell'in benzetmesine katılmamak elde değil, ama şunu da belirtmeliyiz ki her çeviri belirtildiği gibi halının tersi değil düzü de olabilir. Nitekim tersi olsa bile bazı halıların, örneğin ipekli halıların tersi normal bir halının düz tarafından daha güzel ve daha estetikdir." (Baykan, 2005: 182).

Çeviri sürecinin karmaşıklığı ve süreçlerin birbiriyle bağlantısı konusunda Hönlig/Kussmaul'ün ilginç bir benzetmesi vardır. Bu benzetme çeviri sürecinde rol oynayan bir öğenin dışarıda bırakıldığında çeviri sürecinin işleyişinin duracağını açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

"Bu çok yönlü süreci balık ağına benzetebiliriz. Bu ağlarda boşluk olması halinde balıkçının hedefi olan balık yakalama gerçekleşemez, çünkü balıklar bu boşluktan kaçır. Çeviri de öyle, eğer çeviriyi oluşturan öğelerden bir veya birkaçı eksik olursa çeviri amacına ulaşamaz ve vermek istediği mesajı, iletiyi, öğretiyi tam olarak verememiş olur. Tabii ki bu da "ideal çeviri" seviyesine hiçbir zaman erişmemiş, dolayısıyla başarısız bir çeviri olacaktır." (Baykan, 2005: 182).

Çeviri sürecinin karmaşıklığı ve çok yönlülüğü konusunda Şebnem Bahadır'ın şu saptaması önemlidir:

"Çeviri iletişime dayalı, iletişimi sağlayan bir etkinlik olarak algılanır hep. İlginç olan yanı da şu: Çevirinin oluşabilmesi için önce iletişimin tamamen kopması ya da hiç kurulamaması gerekiyor. İki 'yabancı' tarafın birbiriyle iletişim kuramayıp kurmak istemeleri ya da kurmak zorunda olmaları durumunda çevirmen girer devreye. Çeviriyi bir kültürde olan bir 'şeyleri' bir başka kültüre çizgisel aktarım olarak değil de 'o şeylerden' yola çıkarak 'başka şeylerin' yaratılışı olarak ele

aldığımızda çok boyutlu, iç içe geçmiş, koşut ama aynı zamanda birbirine zıt yönlerde gelişebilen bir etkileşim, kültürlerarası ve kişilerarası bir iletişim olarak karşımıza çıkıyor.” (Bahadır, 2004: 24- 29).

Çevirinin kullanıldığı alanlar günümüzde eskiye oranla oldukça gelişip yaygınlaşmıştır. Bugün yeryüzünde hemen her alanda çevirilere rastlamak mümkündür. İletişim olanaklarının hızla yayıldığı ve çeşitlenerek çoğaldığı günümüzde farklı diller ve kültürler her an, her yerde karşılaşmaktadır. Bu durum çeviriye her an ve her yerde gereksinimi zorunlu kılıyor. Çevirinin yaşamımızdaki etkisini Dizdar şöyle açıklar:

“Çevirinin, farkında olsak da olmasak da yaşamımızın her alanında yer aldığı, düşünce yapılarımızı biçimlendirdiği, kimi zaman güç aracı olarak kullanıldığı bir çağda yaşıyoruz. Çağımız kültürler ve diller arası iletişimin vazgeçilmez olduğu bir çağ ise, çevirinin de vazgeçilmez olduğu bir çağdır. Öyleyse çevirinin doğası, etkileri, sorunları üzerinde düşünmek de çevirinin kendisi kadar kaçınılmaz oluyor. Çağdaş çeviri kuramının görevi, Hans J. Vermeer’in “Çeviri Yaptığımız Dünya” kitabının başlığında özetleniyor: Çeviriyi ortamı içinde düşünmek.”(Dizdar, 2006: 5-6).

1.3 Çeviriden Çeviribilime

Çeviribilim uzun yıllar dilbilimin bir alt dalı olarak ele alınmıştır. Ancak çeviri sadece dilbilim sınırları içinde değerlendirilemez. Çeviri farklı disiplinlerin bir arada değerlendirilmesi gereken karmaşık bir sürecin sonunda oluşur. Çeviribilimin tarihsel gelişimini daha iyi anlayabilmek için altmışlı yıllardan sonra gerçekleşen paradigma değişimi sonucu o yıllardan sonra ortaya konan ve çeviribilimin temellerinin oluşmasına katkısı büyük olan Alman çeviribilimcilerin bakış açılarına yakından bakmamız gerekir.

“Öteki dönemlerde olduğu gibi, geleneğin bu aşamasında da çağın diğer bilim dallarında görülen gelişmelerin bu alana yansımalarını gözlemlemek mümkündür. Almanya’da bu etkiler özellikle hızla gelişen bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerde ve bunlara koşut olarak yaygınlaşan bilgi ve iletişim kuramlarında, Alman mimarisine çağın ilk yarısında damgasını vuran ve yaşam tarzını etkileyen işlevselcilik akımında, ayrıca 1960’ta Hans Gadamar’ın önderliğinde yeni bakış açılarıyla zenginleşen yorumbilimde ve 1973’te Hans Robert Jauss’un önderliğinde gelişen alımlama estetiğinde yoğunlaşmaktadır. Alman çeviribilimcisi Redegundis Stolze, Übersetzungstheorien adlı yapıtında, burada sayılanların yanı sıra, 1960’lı yıllarda Avrupa ve A.B.D’nde yaygınlaşan dilbilim ve edimbilimin, 1980’li yıllardan sonra da modernizmi sorgulayan, düşünce süreçlerini irdeleyen bilişsel felsefenin çeviri kuramlarının oluşumunu etkilediğini belirtmektedir.” (Rifat, 2003: 219).

Nedret Kuran-Burçoğlu’na göre, 1960’lı yıllardan itibaren son kırk yılda Alman çeviribilimcilerin yaklaşımı şöyledir:

- “1.Çeviriyi dil dizgeleri bağlamında ele alan yaklaşımlar;
- 2.Çeviriyi metin bağlamında ele alan yaklaşımlar;
- 3.Çeviriyi işlevleri bağlamında ele alan yaklaşımlar (kültürlerarası iletişim aracı olarak çeviri; çevirmenin ya da okurun amacına göre belirlenen çeviri yaklaşımları);
- 4.Çeviriye yorumbilimsel açıdan yaklaşımlar;
- 5.Çeviriye çok boyutlu yaklaşımlar.” (Rifat, 2003: 219).

İnsanın duygu ve düşüncesinin ifadesi olan dilin ortak bir mantığı olsa da, farklı kültürler, sözcüklere farklı anlamlar yüklerler. Ya da kültürel farklılıklar sonucu bir ifadenin karşılığı diğer kültürde bulunmayabilir. Bu durumlarda aktarımda bir eksilmenin olması kaçınılmazdır.

“Her dil belli bir ekin ve uygarlık çevresinde, belli bir toplumsal ortamda işlevini yerine getirir, bu etkenlerle yoğrulur sürekli olarak. Ekinse-toplumsal olgulardan kaynaklanan değerlerle yer alır toplum bilincinde, kendine özgü bir düşünce ve duygu kalıbı sunar bireylere. Onun için, diller yalnız içyapıları bakımından değil, dış ortamları açısından da birbirinden ayrılır. Bilgi yitimine yol açan, çeviriyi güçleştiren engeller bu düzlemde de çevirmenin karşısına dikilir.” (Vardar, 1978: 68).

Dili sadece gösterge düzeyinde ele alan dilbilimciler dillerarası çevirinin mümkün olamayacağını iddia etmişlerdir.

“Humboldt’la aynı görüşü paylaşan Leo Weisberger (1899-1985), dillerin farklı gerçeklikleri yansıttığını ileri sürer. Ona göre insanlar dünya hakkındaki imgelerini ancak anadilleri aracılığıyla oluştururlar. Weisberger dili, insanla dış dünya arasında oluşan bir tinsel ara dünya (geistige Zwischenwelt) olarak niteler. Ona göre her dil dış dünyaya kapalı bir dizgedir. Bu durumda tam bir çeviriden söz etmek olanaksızdır. Dil yapısı ile dünya imgesi arasındaki nedensellik bağı üzerinde Amerikalı dil bilimciler Sapir ile öğrencisi Whorf da durmuş; farklı dil yapılarına sahip kişilerin, aynı şeyleri izleseler de onlardan farklı sonuçlar çıkaracakları görüşünü ileri sürmüşlerdir. Dilsel görecelik ilkesi olarak da anılan bu önermeye göreyse dillerarası çeviri olanaksızdır. Dillerin çevrilemezliğini savunan yaklaşımların yanı sıra Descartes’tan ve Leibniz’den beri üzerinde tartışılan ve tüm dillerin temelinde yattığı varsayılan evrensel mantık fikri ise bu görüşü yadsır ve aksine, dillerin temel yapısını oluşturan ortak mantık’ı, çevrilebilirliği kolaylaştıran etmen olarak görür. Bu görüşü benimseyen Avrupalı ve Amerikalı bilim adamları XX. yy’ın başından ortalarına doğru, Port-Royal dilbilgisi, dilbilim, üretici-dönüşümsel dilbilgisi, yapısal anlambilim, göstergebilim, evrensellik kuramı gibi pek çok model ve kuram oluştururlar. Bu kuramların ortak amacı, dil ile düşünce arasında var olduğu söylenen bağlantıları araştırmak ve bunları irdelemektir.” (Rifat, 2003: 220).

Çağdaş dilbilim kuramcılarının göre kültürler, dil ve dilin göstergeleri farklı da olsa, insan duygu ve düşüncelerinde ortak bir mantık vardır. Bu ortak mantık sayesinde çeviri

yapılabilir. Dilin evrenselliğini savunan bu dilbilimcilere göre, evrende var olan her dilde ifade edilebilir, her dilde ifade edilen de evrende var olmalıdır. Bu şekilde yeryüzündeki tüm ifadeler başka dillere çevrilebilirler:

“Alman dilbilimci Koschmieder, evrensellik kuramı ışığında çevrilebilirlik ilkelerini ele almıştır. Çağdaş dilbilim, her metnin, her dilde ifade edilebileceği görüşünü ileri sürmekte; seçenek olarak diliçi, dillerarası ve göstergelerarası çeviri türlerinden (Jakobson 1959) söz etmektedir. Koschmieder, evrensellik kuramının sorunlarını çevrilebilirlik bağlamında derinlemesine inceleyen Fransız dilbilimcisi Georges Mounin’in izinden giderek çeviriyi şöyle tanımlamıştır: “Çeviri, kaynak dildeki göstergenin ne ifade ettiğini bulmak, sonra bu ifade edilen şeyin amaç dilde hangi gösterge aracılığı ile ifade edilebileceğini saptayıp, bu göstergeyi kullanmaktır. Sonuçta iki metinde ortak olan bir şey vardır, o da ifade edilen şeyin, yani anlamın aynı olmasıdır.” (Rifat, 2003: 220).

Kuran-Burçoğlu’na göre bu konuda Wilss’in görüşü şöyledir; “bir metnin çevrilebilirliği, evrensel sözdizimsel, anlambilimsel, deneyimle kanıtlanmış mantıksal kategorilerin var olmasına bağlıdır.” (Rifat, 2003: 221).

Çeviribilim tarihsel sürecini yaşarken gelişen bilgisayar teknolojisinden yararlanarak çeviri yapma fikri atılır ortaya ve bu konuda çalışmalar yapılır. Bilgisayar çevirisi alanında yapılan çalışmalar dilbilimcilerin yaptığı çalışmalardır. Bilgisayar çevirisi süreci dilsel bir süreç olarak daha çok teknik bir süreç olması bakımından, dilbilimsel bir çeviri sürecidir:

“1950’li yıllarda Avrupa ve A.B.D’nde yaygın bir hale gelen bilgi kuramının verdiği esinle bilgisayar çevirisi ortaya atılır ve bu görüşle birlikte çeviri kuramlarına yeni bir görev yüklenir. Bilgisayarın bir metni kaynak dilde çözümleyip, amaç dilde bireştirebilmesi için, önce o metni oluşturan dilin işlemsel sürecinin bir formül haline dönüştürülmesi gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek ise çeviri kuramcısından beklenmektedir. Bu bağlamda çeviri kuramının sınırları, dilbilimin, bilgisayar çevirisine yardımcı olmakla görevli bir alt dalı olarak çizilir. Böylece aynı zamanda, bu görüşü benimseyenlerce, pozitivistin koşullarını yeterince yerine getirmeyen ve bu nedenle de “bilim” kabul edilmeyen yazınbilim ile de ipleri koparılır.” (Rifat, 2003: 221).

Bilgisayarla çeviri çalışmaları halen devam etmekte ve her geçen gün daha iyi sonuçlar alınmaktadır. Ancak bu çalışmalar daha çok günlük konuşmaların çevrildiği basit iletişim cümleleri ile teknik alandaki metinleri kapsamaktadır. İçinde yorumbilimsel çeviri gerektirecek edebi eserlerin çevirisi ise şimdilik uzak ya da mümkün görünmemektedir.

“Çeviribilimi, dilbilimin bir alt dalı olarak kabul eden anlayışın Almanya’daki temsilcileri Otto Kade, Albert Neubert ve Gert Jaeger gibi kuramcılar, Leipzig

Okulu'nu kurarlar ve çalışma alanlarını çeviribilimi (Translationslinguistik) olarak adlandırır. Haberleşme tekniğinde iletişim kuramında kullanılan gönderici, alıcı, düzgü, oluk, ileti, edimsel anlam, geri tepki gibi kavramlardan yararlanırlar ve 1948'de iletişim kuramı için üretilen Lasswell formülünü kullanırlar ("kim, kime, hangi araçlardan yararlanarak, hangi etkiyle, ne söylüyor?"). Bir iletişim edimi olarak görülen çevirmen ya da bilgisayar, gönderici ile alıcı arasında yer alır ve düzgü değişimini sağlar. Hem kaynak metnin düzgüsünü çözen alıcı, hem de amaç metni düzgüleyen gönderici konumundadır. Kade bu anlamda çeviriyi üç aşamalı bir süreç olarak tanımlar: 1.aşama: Kaynak metnin düzgüsünün çözümlenmesi; 2.aşama: Çeviri; 3.aşama: Amaç metnin düzgülenmesi. Bu arada önemli olan, iletideki bilgi içeriğinin değişmez kalmasıdır. İletişime yüzeysel olarak dilsel açıdan bakan bu çeviri yaklaşımı dil felsefecilerinin sert eleştirilerine rağmen Alman çeviri geleneğine girerek uzun süre etkisini sürdürmüştür." (Rifat, 2003: 222).

Çeviriye sadece dillerin yüzeysel yapısı bağlamında yaklaşan dilbilimciler uzun bir süre dillerarası örtüşmezlik sorununu çözmek amacıyla çalışmalar yapmışlardır. Koller'e göre çevirinin gerçekleşmesi için kaynak ve erek dil birimleri arasında söz düzleminde eşdeğerlik kurulması gerekir, fakat dil dizgeleri farklı özelliklere sahiptir ve bu yüzden farklı dil dizgeleri arasında anlam ve işlev açısından örtüşme olamaz. Bu konuda Koller: "İki dil arasında derin yapıda, yani dil düzleminde, söz düzleminde örtüşmeye götürebilecek bağlantıları belirlenmeli, bunlar betimlenmeli ve böylece çevirmene yardımcı olunmalıdır." diyerek çözüm önerisinde bulunmaktadır (Rifat, 2003: 222).

"Otto Kade'de iki dil arasındaki bu gücül denklikleri, sözcüksel alanda şu beş grupta toplar: a. Bire bir denklik; b. Bire karşı denk gelen birkaç sözcük; c. Birkaç sözcüğe denk gelen tek sözcük; d. Sıfır denklik (denk bir sözcüğün bulunamaması); e. Bir sözcüğe kısmen denk gelen bir sözcük." (Rifat, 2003: 222).

Çeviribilimin önemli kuramcılarında Wolfram Wills'de çeviriye dil bağlamında yaklaşır. Wills'in çeviriye yaklaşımı dilbilimsel olmakla birlikte, çeviri süreci, çevirmen yetisi ve çevirinin metin bağlamında ele alınması gibi görüşleriyle çağdaş çeviribilim kuramlarına katkısı olmuştur.

"Wills de çeviriye dil dizgeleri bağlamında yaklaşmakla birlikte, yukarıda adı geçen bilim adamlarından daha geniş bir bakış açısına sahiptir. Örneğin çeviri araştırmalarının sözcük ve sözdizim boyutlarının ötesinde, metin bağlamında ele alınması ve tanımlanması görüşündedir. Ayrıca çeviride bir göstergebilimsel yöntemin kullanılmasını yararlı bulur, çünkü metinlerin, anlamsal ve biçimsel eşdeğerlikler sağlanarak, olabildiğince yeterli bir biçimde amaç dile aktarılması gerektiğini düşünür. Wills, ayrıca çevirmenin çeviri yetisi üzerinde de durmuş, bu konuya belli bir ölçüm getirilemeyeceğini, ancak toplumlarda kalıplaşmış saymaca bazı çeviri tutumlarından söz edilebileceği fikrini ileri sürmüştür. Çevirmen bunları uygular ya da çeviri sorunlarını kendi çeviri yetisiyle çözümler, ancak bunu yaparken sınırsız bir özgürlüğe de sahip değildir. Çözümünü bulamadığı ya da

zaman açmazına düştüğü durumlardaysa Wilss bilgisayar başvuru aracı olarak önermektedir.” (Rifat, 2003: 223- 224).

Kaynak metnin iletisini erek metne aktarımında uygulanacak yöntem arayışlarında sözcük düzeyinden, aktarımın metin düzeyine kaymasıyla metinlerarası eşdeğerlik kavramı gündeme gelmiştir. Bu bakış açısıyla birlikte çeviri artık bir sözcük aktarım süreci değil, metin aktarım sürecidir.

“1960’lı yıllarda Kutsal Kitap çevirileri üzerinde yapılan incelemeler, çeviride bilgi aktarımının yalnızca sözcük ya da söz düzeyinde değil, metin düzeyinde de ele alınması gerektiği görüşünü beraberinde getirmiştir. Ayrıca aktarılacak şeyin bilgi ve biçimle sınırlı görülmemesi gerektiği, ileti, biçim, etki gibi diğer faktörlerin de çeviride dikkate alınması fikri güncellik kazanmıştır. Bu konuya eğilen Alman kuramcılardan Werner Koller çeviri edimini tanımlarken konuya şöyle yaklaşır: “Çeviri, kaynak dildeki bir metni amaç dildeki bir metne götüren, bunu yaparken de amaç metinle kaynak metin arasında bir çeviri (ya da eşdeğerlik) bağı kuran dilsel-metinsel bir işlemin sonucudur. Deneyimsel bir bilim dalı olan çeviribilimin en önemli görevi ise, çevirmenlerin çevirilerinde sundukları çözümleri çözümlenmek, betimlemek, dizgeleştirmek ve tartışmaya sunmaktır.” (Rifat, 2003: 224).

Sözcük düzeyinden metin düzeyine geçme çabasındaki çeviribilim, metindilbilim çalışmalarıyla çeviriye bakış ufkunu genişletir. Metindilbilimciler çeviri alanıyla ilgilenmiş, metindilbilim verilerini çeviri sürecine aktararak, çeviribilimin gelişmesine önemli katkılar sağlamışlardır:

“1970’li yıllarda gelişen metindilbilim, metnin oluşumunun, uyumunun, işlevinin ve etkisinin arkasında yatan ilkeleri belirlemeye çalışır. Bu bilim dalının gelişmesiyle birlikte çeviri kuramında da metin doğrultulu bir yaklaşım önem kazanır. Metindilbilim, metni karmaşık dilsel gösterge olarak görmektedir. Bu göstergenin üç boyutu vardır: Sözdizimsel, anlambilimsel ve edimsel boyutlar.” (Rifat, 2003: 225).

Çağdaş çeviribilim kuramcılarında Reiss’in çevrilecek metin türlerini sınıflandırması çeviribilim çalışmalarında yeni bir çığır açar. Katharina Reiss, 1971’de yazmış olduğu *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik* adlı kitabıyla metindilbilim verilerinin çeviriye aktarımı konusunda önemli bir ses getirmişti. Reiss’e göre her tür metin için farklı çeviri öncelikleri ve farklı değişmezler geçerlidir. Reiss, bu özellikleri göz önünde bulundurarak metinleri üç grupta toplar:

“Bilgilendirici metinler: Yönergeler, haber bültenleri, ilaç tarifleri, belgeler, vb. (bu tür metinlerde içerik ön plandadır, çeviride bu özelliğin korunması gerekir);

Anlatımcı metinler: Roman, oyun, şiir gibi yazınsal metinler (bu tür metinlerde biçim ön plandadır, çeviride biçim ve biçem korunmalıdır);

İşlemsel metinler: Reklam, vaaz, propaganda metinleri (bu tür metinlerde ileti ve etki ön plandadır, çeviride bu özellikler korunmalıdır).

Daha sonra bunlara bir dördüncü tür olarak nitelediği çok araçlı metinleri eklemiştir: Görsel-işitsel metinler bu kapsama girer.” (Rifat, 2003: 225).

Çevirinin dilbilimin alt bir dalı olmaktan kurtulup, bağımsız bir bilim dalı olması yolunda birçok bilim insanının katkısı olmuştur. Bu anlamda metin bağlamında çeviri olgusuna yaklaşan Alman kuramcılardan E. Gülich ile W. Raible'nin getirdikleri bakış açıları önemlidir. Gülich ile Raible üstyapısal metin çözümlemesi (Makrostrukturelle Textanalyse) kavramını ortaya atmışlar ve metinleri Gestalt kuramı çerçevesinde tanımlamışlardır:

“Bir metin ya da bir metin bütünü (ein Textganzes) bu bütünün içinde anlamsal işlevi olan bütün parçalarından (von Teilganzes) meydana gelir. Metin türlerinin özelliği, parçalarının niteliklerine, diziliş sıralarına ve birbirlerine ekleniş biçimlerine göre belirlenir. Bu görüşe göre, metin parçaları, metnin üst yapısını (Makrostruktur) bölümlere ayıran dil birimlerinden oluşur. Metin türlerinin, kendilerine özgü bölünme özellikleri (Gliederungsmerkmale) vardır, bu özelliklerin yardımıyla metin parçaları birbirinden ayrılabilir. Bu özelliklerinin kavranması, metinleri saydam hale getirir ve anlaşılmasını kolaylaştırır. Kuramcılar ayrıca, metindizimsel değişmezlikten (textsyntaktische Invarianz) söz ederler ve bu kavramı, Alman, Fransız, Amerikan ve İtalyan mahkemelerinin karar metinlerinden örnekler vererek açıklarlar. Giriş, anlatım, kanıtlama, karşılıklı alay ve sonuç bölümlerinden oluşan bu metinlerde, bu bölümlerin sırası ülkelere göre farklılık göstermektedir. Kültür ve dünya görüşü farklarından kaynaklanan bu farklı sıralama geleneği, çeviride göz önünde bulundurulması gereken önemli bir özelliktir.” (Rifat, 2003: 226).

Metindilbilim ve edimibilim alanındaki çalışmalar, çeviribilimin dikkatinin “çevirinin işlevi”ne yönelmesini sağlamıştır. 1960’lı yılların sonunda metindilbilimdeki yaklaşımlar dilin, iletişim bağlamında ele alınmasına yönelik adımlardır. Ludwig Wittgenstein, konuşma aracılığıyla gönderici ve alıcı arasında kurulan alışveriş, söz oyunu (Sprechspiel) olarak adlandırmış, felsefecileri, gündelik konuşmanın kurallarını saptamaya çağırmıştır. Bu çalışmalar sonunda yapısal dilbilimin dili, göstergeler ve dilbilgisi kurallarıyla sınırlı bir dizge olarak gören çerçevesi aşılarak, konuşmayı bir edim olarak tanımlayan edimibilimin (Pragmatik) temelleri atılmıştır. 1980’li yıllarda dilbilimin edimibilime yönelmesi, çeviribilimin de dikkatini metin işlevine yönlendirmesine neden oldu. Geline bu noktada çağdaş Alman çeviribilim kuramcıları yeni çeviri kuramları ortaya koyarak çeviri olgusunu yeni bir boyuta taşıdılar. 1980’li yıllar çeviribilimin bağımsız kuramlarını geliştirdiği yıllardır. Özellikle 1984 yılından itibaren artık bir “çeviribilim” den yüksek sesle söz edilmektedir.

1.4 Çağdaş Çeviri Kuramları

Başlangıcından itibaren sözcük düzeyinde çeviri tartışmalarını aşamayan çeviri kuram ve uygulamaları bilimsel çalışmaların ön plana çıkmasıyla dilbilimin gölgesinde kaldı. Dilbilimin etkisindeki çeviri uygulamaları sadece dilsel göstergeler üzerinden yapıldı. Bu anlayıştaki çevirilerden istenen sonuç alınamıyordu. 20. yüz yılın ikinci yarısından sonra Holz-Maenttari'nin “Çeviri Eylemi” ve Vermeer'in “Skopos” kuramları çağdaş çeviribilimin öncüleri olarak çeviride kültürü ve işlevi öne çıkararak çağdaş çeviribilimin yönünü belirlediler.

“Katharina Reiss ve Hans Vermeer'in 1984'te yayımladıkları *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie* adlı kitap, Hans Vermeer'in 1978'de genel olarak oluşturmuş olduğu skopos kuramının (Skopostheorie) Katharina Reiss tarafından genişletilerek, işlevsel çeviri kuramı (Funktionale Translationstheorie) çerçevesinde oturtulmuş halidir. İşlevsel çeviri kuramının yaratıcıları bu kuramın, “geleneksel dilbilim kalıplarına oturtulmuş” çeviri kuramlarından farklı olacağını, bu kuramla yeni paradigmlar oluşturulacağını belirttiler. Bu kuramın özelliği, kaynak metni, amaç metni ve amaç alıcıyı ön plana çıkarması, çeviri sürecini (Translationsprozess), çeviri ürününü (Translat) ayrıntılı olarak betimlemesiydi. Kuramcılar, yukarıda adı geçen kitaplarında, hem dil-kültür bağlantısı üzerinde durdular, hem de sözlü ve yazılı çeviriyi kapsayan Translatologie'nin, uygulamalı dilbilimin alt dalı olan edimbilim bölümüne yerleştirilmesini önerdiler. Böylece çeviribilim, Reiss ve Vermeer'e göre kültürbilimin bir parçası, çeviri ürünü de kültür bağlamında üretilmiş bir metin olarak nitelendirilmiş oluyordu.” (Rifat, 2003: 227).

Günümüz çeviri kuramlarından olan “Skopos Kuramı” Vermeer tarafından ortaya konmuştur. Skopos “amaç” anlamına gelmektedir. Kuramcıya göre her eylemin bir amacı vardır, çeviri de bir eylemdir ve amaçlıdır. Çeviri amacına uygun yapılırsa başarılı olur. Özellikle ticari amaçlı yazınsal metinlerin çevirisinde etkili olan bu kuram üst kuram olarak “Çeviri Eylemi Kuramı”ndan etkilenir. Alımlama ve edimbilim kuramlarından yararlanır.

“Amaç, hedef, işlev anlamlarına gelen skopos kavramı, bu kuramın çeviride hakim olmasını istediği şeydir. Metinler birisi için, belli bir amaca yönelik olarak üretilirler. Onlar birer edimdir. Böyle bir edim aracılığıyla diğer insanlarla karşılıklı etkileşime girilir ve iletişim sağlanır. Bu edimde durum, işlev, alıcı ve kültür çok önemlidir. Bir edimin (çevirinin) başarılı olabilmesi, çevirinin amaca ve duruma uygun ve tutarlı olmasına bağlıdır. Çeviriye profesyonel bir bakış açısıyla yaklaşan bu kurama göre amaç, çeviriyi ısmarlayan kişi tarafından belirlenir. Amaç ön planda olduğuna göre de, iletişim sağlanmak istenen alıcının kültür normları göz önünde tutularak çeviride gerekli esneklikler yapılabilir, tabii ki sonuçta çeviri, özgün metinden çok farklı olmamalıdır, ama amaç uğruna gereğinde anlam kaydırmalar hoş karşılanabilir. İşlevsellik üzerine kurulmuş olan skopos kuramı, edimbilim ve alımlama kuramlarından yararlanır.” (Rifat, 2003: 228).

Çağdaş çeviribilim kuramcılarında Hans Höning ve Paul Kussmaul çevirmenin okur beklentilerini çok iyi hesaplaması gerekliliği üzerinde dururlar. Kuramcılar 1982 yılında yayımladıkları *Strategie der Übersetzung* adlı kitaplarında metin dışı gerçeklerin çeviriyi her düzeyde etkilediğini belirtmişler ve çevirmenin, “alıcının içinde yaşadığı sosyo-kültürel yapıyı, eğitim durumunu, toplumdaki konumunu, cinsiyetini, hangi coğrafyada yaşadığını bilmesi” (Rifat, 2003: 228) gereğini ön plana çıkarmışlardır. Yine kuramcılara göre çevirmen metnin hangi amaca hizmet edeceği bilmeli ve metnin okura iletiliş biçiminin farkında olmalıdır.

Kuran-Burçoğlu “İnsanlararası anlaşmayı sağlamak amacıyla, çevirmen kaynak dildeki bildiriye, kaynak dil göstergelerinden çözecek ve amaç dildeki göstergeleri kullanarak, amaç dilde anlamlı bir bütün halinde yeniden yapılandıracaktır.” şeklinde görüş beyan etmektedir. (Rifat, 2003 :229).

“Bu süreçte önce çevirmen kaynak metinle bir diyaloga girecek, daha sonra iki dil ve kültürün oluşturduğu dizgeler arasında iletişim başlayacak ve bu ilişki sonucu ortak bir ürün oluşacaktır. Karşı dil ve kültürle bağlantılı kuramda çevirmene, içinde yetiştiği kültür yardımcı olacaktır. Bunun sonucunda oluşan metinde çevirmen ile okurun beklenti ufukları (Erwartungshorizont) örtüşürse (Horizontverschmelzung) çeviri amacına ulaşacaktır. Çeviri olgusuna bu açıdan bakmak Gadamer’in geliştirdiği bir yorumbilimsel yaklaşımdır ve doğası gereği çok boyutlu olan çeviri olgusuna böyle farklı boyutları kapsayıcı geniş bir açıdan bakmak doğru olacaktır. Çevrilecek metinler yalnız yapı, işlev gibi belirli özelliklerine dayanan genel değerlendirmeler ve sınıflandırmalarla değil, canlı, değişken özellikleriyle ve kendi bireysellikleriyle ele alınacaktır. Yorumbilimsel yaklaşımları büyük ölçüde sezgiye dayandığı için öznel olmakla eleştiren, yeterince kesin bulmayan görüşe karşı, açıklayıcı bir yaklaşım getirmek isteyen Radegundis Stolze, anlamanın (verstehen) ve çeviride yeniden oluşturmanın (formulieren) dilbilimsel kategorilerini belirlemeye çalışır. Bunu yaparken Radegundis Stolze de İngiliz kuramcısı Mary Snell-Hornby gibi çevirileriyle ilgili farklı disiplinlerin kuramlarından yararlanır. Anlama bağlamında alımlama kuramları, yeniden oluşturma bağlamında da üretim kategorileri üzerinde durur. Metin yapılarına yapışıp kalmamak için metin çözümlemesi yerine, çeviriye hazırlık olarak kendi metin anlayışını ortaya koymak açısından metin yorumlamasından yana olduğunu belirtir. Stolze metinler üzerinden örnekler vererek beş çeviri kategorisi saptar: 1-Konu (Thematik); 2-Anlambilim (Semantik); 3- Sözcükbilim (Lexik); 4-Edimbilim (Pragmatik); 5-Biçembilim (Stilistik).” (Rifat, 2003: 230).

Çeviribilimin bağımsız bir bilim dalı olarak gelişmeye başlamasıyla birlikte, bu disipline yönelik çalışmalar yapan bilim insanları çeviribilimin ihtiyaç duyduğu alanlarda kuramlar üretmekte ve var olan kuramları geliştirmektedirler. Çeviribilimin gelişmesine katkıda bulunan bu kuramlar aynı zamanda yeni kuramların oluşumuna dayanak teşkil etmektedir.

“Çağdaş çeviri kuramının çıkış noktası, çevirinin, Saussure’ün terimiyle dilin değil sözün, başka bir deyimle dil kullanımının bir aktarımı olduğu görüşüdür. Çevirmen, kaynak dilde düzenlenmiş belli bir iletiyi, amaç dilde bir metinle yeniden üretir. Burada önemli sorun, alışılmış anlamda metne bağlılıktan çok, metnin iletişim niteliğine bağlı kalmanın gerekliliğidir.” (Göktürk,1978: 60).

Tosun’a göre “çeviribilim alanında paradigma değişiminin en çarpıcı belirtisi, eski kaynak odaklı ve dilbilimsel paradigmanın ana sorunu olan eşdeğerlik tartışmasının yerini erek kültür dizgesinde üstleneceği işleve terk etmesi “dir. (Tosun, 2002: 17).

“Günümüz çeviri kuramlarının ortak özelliği bilimden yola çıkmaları ve çeviribilim kökenli olmalarıdır. Çeviri kuramlarını genel hatlarıyla Alman ve İsrail ekolü şeklinde ikiye ayırdığımızda, Almanya’da İşlevsel Çeviribilim, İsrail’de Betimleyici Çeviribilim adıyla iki tür yaklaşımdan söz edebiliriz. Kuramların ortak özellikleri ise Erek Odaklı kuramlar olmalarıdır.” (Tosun, 2004a: 213).

Tosun, bugünün çeviribilimini “işlevsel çeviribilim” olarak tanımlarken, modern çeviri kuramını “çeviri eylemi kuramı” olarak adlandırır. Bu kuram adını Maenttaeri’nin 1984 yılında yayımlanan *Translatorisches Handeln* adlı kitabından alır. Tosun’a göre:

“Maenttaeri’nin kuramı, çeviri sürecini bir çevirmen eylemi, çevirmenin bireysel karar verme süreci olarak ele almıştır. Burada asıl yeni olan, çevirinin bir süreç; bir ürünün bir insan tarafından işlenip sonucunun oluşmasına kadar devam eden bir eylem olarak incelenmesidir. Çeviri; çevirinin yapılmasını isteyen ve görevi verenden, çeviriye gereksinim duyanın beklenti ve amaçlarından başlayıp, çeviriden beklentileri olan ve onu bekleyen kitle için göreceği işleve kadar devam eden çok yönlü ve çok amaçlı bir eylemdir. Tüm bunlar çevirmenin bilincinde birlikte rol oynar ve çevirmen tüm bu amaçlar hiyerarşisini dikkate alarak, çevirisini farklı bir amaçla farklı bir kitle ve kültür için yapması gerektiğinin bilincinde olmasını gerektirir. Çevirmen, yaptığı işin özgürlük ve sorumluluğunun bilincinde olan bir uzmandır. Çeviri, orijinal metnin koşullarından ve durumundan çok farklı bir alanda, farklı amaçlarla işlevini yürütecektir. Çevirmene en çok yardım edecek olan, kelime bilgisinden çok, çevirmenlik yetisi ve donanımı, metni amaca göre anlama ihtiyacı, konu bilgisi ve aktaracağı kültürü tanımasıdır. Sözcükler durumlara göre anlam kazanacaklardır. Holz-Maenttaeri’nin kuramında anlamın ayrı bir işlevi vardır. Bir kelimenin yalnızca bir anlamı olamaz. Sözcüklerin bir durağan (Bedeutung), bir de işlevsel (Sinn) olmak üzere iki tür anlamı vardır. Çeviri sürecinde kaynak metinde durağan olarak bulunan anlam çeviri sırasında çevirmen tarafından harekete geçirilir. Anlam, anlayanı onu hangi yönüyle, hangi durum için, hangi koşullarda, hangi bağlamda anladiğı, ya da hangi anlamı çıkardığıyla bağlantılıdır. Kaynak metin yazarının yüklediğı anlamla, çevirmenin yüklediğı anlam farklılaşabilir. Çünkü hiçbir şeyin mutlak tek bir anlamı yoktur, anlam çevirmenin yorumuyla bağlantılıdır.”(Tosun, 2004a: 213-214).

Tosun, “Vermeer’in çeviri eylemi tanımı erek odaklı ve işlevsel bir tanımdır ve daha önceki çeviri tanımlarından çok farklıdır: “kaynak kültür için işlevine yönelik üretilen

bir kaynak metnin, karmaşık bir eylem sürecinde bir erek kültür için işlevine uygun üretilmesidir.” (Tosun, 2002: 76) diyerek görüş beyan etmektedir.

“Vermeer ve Maenttaeri'nin kuramlarında çeviri sürecinde rol oynayanlar şunlardır:

a) Çeviriyi başlatan: Çeviri eylemini teşvik eden, ön gören kişidir. İnsiyatör, esasen eylemin seyrine ve onun sonucunun yüzleştirilmesine bir şekilde katılan kişidir (örn. Yayınevi). Çeviri başlatıcısı olarak bir kişi, bir grup insan, bir kurum, bir soyutluk ortaya çıkabilir. İnsiyatör, çeviri sürecini çevirmenle birlikte yönlendirebilir, örneğin, bir çevirmene belli bir yol seçerek, zaman sınırı ve bitirmeyi önceden söyleyerek çeviri sürecini etkiler.

b) Görev veren ya da ısmarlayan: Görev veren, çeviri eylemini gerçekten harekete geçiren kişidir. O, bir şekilde eylemin seyrine ve çevirinin belirlenmesine katılır (örn. Çeviri bürosunun seçimiyle). Belki de, çevirinin hangi metin tipinde yazılacağını emreder. (Diploma çevirmek için çevirmene giden öğrenci görev verendir, eğer bir romancı bir romanı çevirtmek için çevirmene başvurursa görev veren olur).

c) Çevirmen: Vermeer'de çevirmen, çeviriyi icra eden kişidir. Çevirmen kültürler arası eylem için uzman kişidir. Sonuçtan sorumlu olan kişidir

Çevirmen:

Görev ve görevin koşullarını kabul edilebilirliği ve yapılabirliği açısından kontrol eder (hukuksal, ekonomik vs. yönlerden).

Görevin yapılması için gereksinimi kontrol eder (bir çevirinin ekonomik olmaması ve önemli olmaması da mümkündür).

Gereksinime dayalı görev nedeniyle çevirinin türü ve icrasını özgünleştirir.

Vermeer, yukarıda açıkladığı amaçlar doğrultusunda çevirmenin görevlerini şöyle sıralar:

Bir çevirmen; görevi, görev koşullarını ve gereksinimi ve gereksinim koşullarını araştırır, çözümlemenin bir ana bölümü ise kaynak metnin görevin ana kısmı olarak çözümlemesidir.

Çevirmen, kendisi için direkt görünen verileri, gerçekleri ve belgeleri araştırır.

Çevirmen, çözümleme sonuçlarını bir çevirisel eylem planı için bir araya toplar.

Çevirmen, uzman olarak işlevine uygun bir sonuç (çeviri) üretir.

Çevirmen, görev verenle ve muhtemelen alıcıyla, kendi görevinin icrası hakkında belirtilen parça eylemlerin akışında argümanlarda bulunur. Çözüm önerilerini ve alternatiflerini ortaya koyar ve kararını verir.

d) Alıcı: Vermeer alıcıyı, kaynak metnin alıcısı ve erek metnin alıcısı olarak

iki grupta değerlendirir:

Kaynak metin alıcısı: Çevirmen, kaynak metin alıcı yığına ait olmalıdır.

Kaynak metin alıcısının reaksiyonu çeviriyi ve çeviri ürününü birçok açıdan

etkiler.

Erek metin kullanıcısı: Çeviri sonucunun adresi olarak kullanıcı (Applikatör).

Erek metin alıcısı; çeviri ürününü sonunda kullanacak olan, son kullanıcıdır.”

(Tosun, 2002: 77- 78).

Çağdaş çeviribilimde çıkış noktası kaynak metindeki iletinin erek kültür için yeniden üretilerek erek okuyucuya sunulmasıdır.

“1984 yılında H. J. Vermeer ile K. Reiss’in ortak üretimi olan kuram kitabı “Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie” (genel bir çevirinin kuramının yapılanması) adını taşır. Bu kuram çevirinin “Informationsangebot” (bilgi sunusu) olarak tanımlamıştır. Bilgi sunusu çeviribilimin üst kuramıdır. “Skopos” ise ana kuramdır. Skopos tüm çeviri eylemini yönlendirir. Bu önemlidir, çünkü o sıralarda özellikle doğa bilimlerinden esinlenen dilbilimi çeviriyi dil materyallerine indirgemiş ve metindilbilimi bir açılım sağlayarak dilsel metinlere geçmiştir. Çevirinin bilgi sunusu olarak anlaşılması, bu sunumun nasıl, ne amaçla, kim tarafından, kim ya da kimler için oluşturulduğunun incelenmesini beraberinde getirmiştir. Kaynak metin kendi kültüründe bir bilgi sunusudur. Erek metin ise yine kendi kültüründe farklı bir bilgi sunusudur. Bunun sonucu olarak “ Skopos Kuramı” (amaç kuramı) ortaya çıkmıştır. Bu kurama göre çeviri, amaca yönelik bir eylemdir. “Her eylem amacı tarafından yönlendirilir”. Çeviri eylemi de amacına göre belirlenir. Bu amaç çevirmen için, ona çeviri görevini veren, ondan bu metni bekleyen ve kendi amacıyla bütünleşen bir amaçlar bütünüdür. Bu kuramın öncüsü, adının yunanca konmasından da anlaşılacağı gibi, tarihseldir. Sofist sözbiliminden etkilenir ve Cicero’nun çeviri anlayışından yola çıkar. Böylece modern bilim yöntemleriyle bir çeviri bilim ortaya çıkar.” (Tosun, 2004a: 214- 215).

Bengi-Öner’e göre “Vermeer’in kuramı uygulamalı alan üzerine kurulmuş bir kuramdır. Kuramda vurgulanan da çeviri sürecidir. Skopos kuramı olarak anılan bu kuram, Vermeer’in ifadesiyle “ çeviriye ilişkin eylem” kuramının bir parçasıdır.” (Rifat, 2003 :204)

“Bu kurama göre çeviri, çeviriye ilişkin eylemlerden biridir yalnızca. Eylemin sonuca ulaşmasında belirleyici rol oynayan etmen amaçtır. Vermeer’e göre “amacı olan ve hedefe yönelik olan her eylem bir sonuca, yeni bir duruma, yeni bir nesneye yöneliktir. Çeviriye ilişki eylem sonucunda bir erek metin elde edilir. Çeviri sonucunda ise bir çeviri metin. Yani Vermeer’e göre sonucunda çevirinin elde edildiği çeviri eylemi, çeviriye yönelik eylemlerden biridir sadece. Vermeer’in kuramında “eylemi, yani çeviriyi başlatan, işin yapılmasını isteyendir, yani işverendir. Çevirinin nasıl yapılacağını çevirmen işverenle görüşerek belirler. Çevirinin başarılı olması, amacın açık bir şekilde belirlenmesine bağlıdır. Vermeer, işveren, iş, amaç terimlerinin doğrudan çevirmenin kendisine gönderme yapılarak da kullanılabileceğini belirtir. Yani bazı durumlarda çevirmenin kendisi işi yaratır, amacı belirler ve işverenin işlevini üstlenir. Çevirinin oluşumunda süreci başlatan işverense, süreci yaşayan ve çeviriyi ortaya çıkaran, yani eylemde bulunan çevirmendir. Bu kuramda çevirmenden uzman olarak söz edilir. İşverenden iş alan, işverenle yaptığı görüşmelerle amacın ne olduğunu anlayan ve belirlenen amaç doğrultusunda çeviriyi yapan, eyleme girişen ve eylemi sonuçlandıran, bu uzman

kişidir. Çevirmen neyi, neden, nasıl yaptığını söyleyebilecek düzeyde olmalıdır. Ancak bu durumda çevirmenin davranış biçimi eylem olarak adlandırılabilir. Skopos kuramı çerçevesinde kaynak metin ve erek metin kendi gerçekleri içinde ele alınır. Kuramda, kaynak metnin kaynak kültür içinde ve kaynak kültür için ürettiği ve çevirinin de erek kültür için üretildiği belirtilir. Bu nedenle kaynak metnin düzgü düzeyindeki bir aktarımının çeviri olarak adlandırılmayabileceğini söyler Vermeer. Ancak belirlenen amacın böyle bir aktarımı gerektirmesi durumunda yaklaşım da değişecek ve metin çeviri olarak adlandırılabilir. Bu görüş, kuramın eşdeğerlik kavramına yaklaşımında belirleyicidir. Normal koşullarda çevirinin erek kültür için yapıyor olması çevirinin yeterli durumunu belirler. Bu görüşün sonucu olarak kaynak metin ve erek metin birbirlerinden farklı olacaklardır. Bu farklılığı belirleyen etmenlerden biri çevirinin amacıdır. Doğaldır ki çevirinin amacıyla kaynak metnin amacının bir olduğu durumlar da olabilecektir, yukarıda belirtildiği gibi. Böyle durumlarda amaç aktarımın türünü de belirleyecektir.” (Rifat, 2003: 204).

Vermeer’e göre çeviri sürecini yönlendiren iki ana unsur vardır: 1-Çevirinin amacı (Skopos), 2-Çevirmen.

“Vermeer, burada kültürlerarası aktarımını gerçekleştirenin yalnızca çevirmen olmadığını belirterek, çeviri eylemine Maenttaeri aracılığıyla bir tanım getirir: Çeviri eylemi kültürlerarası işbirliği süreci olarak (Holz-Maenttaeri), birçok insanın eylem partneri olarak kültür sınırlarını aştığı eylemdir.” (Tosun, 2002: 82).

Tosun’a göre, “çevirinin ödevi, bir kaynak metni mümkün olduğunca sadık bir şekilde koruyarak bir diğer dile çevirmek değil, aksine, üretilen erek metnin amacına (skopos) kendi erek durumunda, mümkün olduğunca ulaşmaktır.” (Tosun, 2002: 83).

“Çeviribilimin kurucularından Wolfram Wilss (1988), “Kognition und Übersetzen” (Bilişim ve Çeviri) adlı kitabında çevirinin genel sorunlarına değinirken; çevirmenin araştırma nesnesi olarak kaynak metni, fakat çeviribilimin araştırma nesnesi olarak çeviri ürünü olan erek metni görmüştür. Çünkü bilimsel gözlem, oluşum halinde olan süreci değil, sürecin son halini gözlem malzemesi yapar. Buradan geriye dönerek neden sonuç ilişkilerini araştırabilir.” (Tosun, 2004a: 215).

Wills, çeviri sürecine etkisinin fazla olması nedeniyle çevirmen kararlarını etkileyen unsurları araştırır. Çevirmenin yaratıcılık yönünün kontrol edilebilir olduğunu ortaya koyarak, kuramsal sonuçlar çıkarılabileceğini gösterir. Buradan elde edilen sonuçlar çevirmen yetiştiren kurumlarda ve çeviri kararlarının alınmasında yararlı olmuştur. Kuramcı, sezgiye dayanan çevirmen kararlarının kişisel olması nedeniyle genelleme yapılamayacağını belirtir.

“Wilss, çevirinin bilişsel süreci üzerinde yoğunlaşır. İnsan faktörünün çeviriyi önemli derecede bireyselleştirmesi nedeniyle kültür, algılama, psikolojik yapı, ayraçları gibi etkenlerin sonucunda “yaratıcılık” (Kreativitaet) ve “sezgi” (Intuition) kavramlarını öne çıkarır, çeviriyi yönlendirilebilir bir eylem olarak ele alır. Çeviri sürecinde çevirmenin kendi iç dünyasının ve kararlarının çeviriye

yansımasının ne şekilde olduğunu araştırır. Çevirmen nereye kadar kontrol edilebilir, öğrenilebilir davranışlar sergilemekte, nereye kadar sezgisel davranmakta gibi sorunlara yanıt bulmaya çalışır. Wilss, çevirmen kararları, stratejileri gibi makro alanın kontrol edilebilir ve öğrenilebilir yöntemlerle işleyebileceğini, mikro alanın ise daha önceden öğrenilebilen ve kontrol edilebilen, en önemlisi genelleme yapılan bir alan olamayacağını belirtir. Wilss çeviribilimin makro düzeyde genellemeler yaparak kuramlara gidebileceğini, fakat mikro düzeyde genellemelerin gerçek olamayacağını belirtir. Bunları açmak için de “yaratıcılık” ve “sezgi” kavramları üzerinde durarak, çevirmenin düzenlenebilir ve yöntem geliştirilebilir alanının yaratıcılık (strateji, karar verme, kaynak metin çözümlenmesi gibi) alanı; genelleme yapılamaz, ani ve rastlantısal olarak da “sezgi” alanını ortaya koyar.” (Tosun, 2004a: 215- 216).

Hönig’e göre, çevirmen çeviri sürecinde makro ve mikro düzeyde kararlar alır. Kuramcıya göre, çeviribilim makro alanı kontrol eder ve bu yüzden bu alanda kuramlar üretilmelidir. Mikro alanda ancak teknikler geliştirilebilir, kuramlar üretilemez.

“Hans G. Hönig’in “ Konstruktives Übersetzen” (Kurucu Çeviri) adlı yapıtı çevirmen stratejilerini makro ve mikro stratejiler olarak ikiye ayırır. Hönig’e göre çeviribilim, çevirmenin genel tavrını ve stratejisini yönlendirmeyi amaçlar ve bu yüzden çeviribilimin kuramsal alanı makro stratejiler alanıdır. Mikro alan içinde ise çeviri eğitimi alanı yer alır. Bu alanda somut metinler ele alınır ve teknikler üretilir. Çeviri adayları bu metinlerle çeviri yapmayı öğrenirler. Bazen bu alanda biriken bilgi, kuramlar için elverişli dayanaklar olabilir. Çevirinin kontrol edilebilir alanı makro stratejiler alanıdır. Çeviribilim makro alanda kuramlar üretmelidir. Mikro strateji alanı çevirinin koşullarına özgü olduğu için çeviribilim bu alanı hem kontrol edemez, hem de bu alanda kuramlar geliştiremez.” (Tosun, 2004a: 216).

Çağdaş çeviribilim kuramlarından biri Vermeer’in geliştirdiği “Skopos” kuramı, diğeri ise Toury’nin “Betimleyici” kuramıdır. Betimleyici alan ürün odaklıdır ve bu yüzden erek metni inceleyerek kuramsal temellerini oluşturur.

“Çeviribilimin diğer paradigma ayağı “Betimleyici” ya da “Erek Odaklı” olarak tanımlayabileceğimiz kuramsal yaklaşımdır. Bu kuramın inceleme konusunu “ürün odaklı” olarak belirlemesi, erek metinle çeviriyi incelemeye başlaması çeviri alanı için çok yeni bir yöntem sunmaktadır. Toury, çeviri alanlarını; kuramsal, betimleyici ve uygulama alanı olarak üçe ayırırken betimleyici alanı öne çıkarmıştır. Ona göre betimleyici alanda yapılacak çalışmalar hem çeviri kuramlarına ışık tutacak, hem de uygulamaya katkı sağlayacaktır. Toury’nin kuramında betimleyici alan, işlev, süreç ve ürün odaklı alanlar olarak üçe ayrılır.” (Tosun, 2004a: 217).

Betimleyici kuram ortaya çıkan erek ürün üzerinden kuramlar geliştirdiği için, çeviri uygulamalarına büyük katkı sağlamıştır. Toury’e göre çeviri sürecini erek yani alıcı kültür başlatır.

“Kuramcıya göre erek dizgede çeviri olarak sunulan ya da çeviri olarak kabul gören her olgu çeviridir ve betimleyici alanın malzemesini oluşturur. Bu kuramda vurgu erek dizge ve çeviri olduğu için betimleyici alanda yapılacak araştırmalarda

da çeviri ürünün erek dizgedeki diğer ürünlerle (çeviri ya da özgün) ilişkisine öncelik verir Toury. Erek metin, yani ürün ile kaynak metin arasındaki ilişkinin betimlenmesi bunu izler. Birinci aşamada erek metin erek dizge içindeki öteki metinler içinde yerini alırken “çeviri görüngüsü” olarak kabul görür. Bu durumda kaynak metin de “sorun” olarak ele alınmaktadır. Ancak bu sözcükler düz anlamlarında kullanılmamaktadır. Sadece erek metin, kaynak metin ilişkisinin sorun + çözüm çifti olarak ele alındığını göstermektedir. Çeviri ilişkisinin nasıl bir ilişki olduğu bu çiftler üzerinde yapılacak betimleyici çalışmalarla belirlenir.” (Rifat, 2003: 200).

Toury’ e göre eşdeğerlik kavramı soyuttur. Eğer çeviride kaynak dizge ölçütleri ön planda tutulursa çeviri “yeterli”, erek dizge ön planda tutulursa çeviri “kabul edilebilir” olarak değerlendirilir.

“Belli bir bütünce üzerinde yapılacak araştırma için (bu tek bir metin üzerinde olabileceği gibi bir kaynak metnin değişik dönemlerde ya da aynı dönemde yapılmış çevirileri ya da bir dönemde yapılan çeviriler ya da bir yazardan yapılan çeviriler ya da bir çevirmenin yaptığı çeviriler, vb. üzerinde olabilir) yukarıda sözü edilen sorun çözüm çiftleri belirlendikten sonra sıra eşdeğerliği belirlemeye gelir. Toury’nin kuramına göre eşdeğerlik tarihsel, değişken ve soyut bir kavramdır. Bu soyut kavram yeterlik ve kabul edilebilirlik olmak üzere yine soyut iki kutuptan oluşur. Çevirinin kaynak dizge normları ön plana alınarak yapılması durumunda, çeviri yeterlik kutbuna yaklaşırken, erek dizge normlarının ön plana alınmasıyla kabul edilebilirlik kutbuna yakın olarak ele alınır. Ancak Toury çeviri eşdeğerliğinin kendi başına büyük bir önemi olmadığını da vurgular. Eşdeğerlik ilişkisinin belirlenmesi ancak üzerinde araştırma yapılan bütünce bağlamında çeviri kavramının belirlenmesinde ya da çeviri süreci sırasında uygulanan işlemlerin yeniden kurulmasında, yani sürecin anlaşılmasında kullanılıyorsa büyük bir anlam ifade eder.” (Rifat, 2003: 201).

Toury eşdeğerliği belirleyen çeviri normları olduğunu belirtir. Kuramcıya göre, çeviri normları “süreç öncesi” ve “çeviri süreci normları” olmak üzere ikiye ayrılır.

“Toury’ e göre betimleyici alanda yapılacak araştırmalarda eşdeğerlik bağlamında sorulacak soru “iki metin arasında ‘kaynak metin ile erek metin arasında’ eşdeğerlik olup olmadığı değil, eşdeğerliğin türünün ve derecesinin ne olduğudur”. Erek metin ve kaynak metin arasında eşdeğerlik ilişkisini belirleyen etmen ise çeviri normlarıdır. Toury çeviri normlarını öncelikle iki ana başlık altında inceler: Süreç öncesi çeviri normları ve çeviri süreci normları. Birincisi çevirinin hangi dilden yapılacağı, hangi yazarın hangi metnin çeviri için seçileceği gibi konularda alınan kararları kapsar. İkincisi ise çeviri süreci sırasında alınan kararların tamamını esas alır. Hem dilsel malzemenin dağılımı, yani matriks, hem de dilin oluşturulması süreç normlarının konusudur. Bu iki başlık dışında Toury bir de öncül normdan söz eder. Bu norm çevirmenin çeviriyi kaynak dizgeye mi yoksa erek dizgeye mi yakın yapacağı konusunda önsel olarak aldığı karardır. Normları yeniden kurulmasında hem çeviri metnin kendisinin hem de çeviri metin dışı kaynakların kullanılabileceğini söyler Toury.” (Rifat, 2003: 201).

Toury’ e göre çeviribilim birbiriyle etkileşim halinde olan üç alandan oluşur: 1- kuramsal, 2- betimleyici, 3- uygulamalı alan.

“Kuramsal alanda üzerinde durulan ilişkiler “olası” ilişkilerdir ve belirlenen ölçüt “kurumsal”dır. Betimleyici alanda “olan” ilişkiler üzerinde durulur ve ölçüt “görgül”dür. Uygulamalı alanda ilişkinin türü “olması gereken” ilişkidir ve belirlenen ölçüt “önsel”dir. Bu üçlü yapı içinde, yukarıda değindiğimiz gibi betimleyici alanın, betimleyici çeviribilimin özel bir yeri vardır. Bu alanda yapılan araştırmalarda elde edilen sonuçlar kurumsal alana zengin bir veri tabanı oluşturur. Kuramsal alandan edinilecek bilgiler de günün normları doğrultusunda ya da günün normlarını oluşturmak üzere uygulamalı alana, uygulamalı çeviribilime malzeme sağlar. Kısaca bu kuram ürün odaklıdır ama süreci reddetmez; tarihseldir ama tarihsellik eşsüremi içine alan bir tarihselliktir; erek odaklıdır ama kaynağa da yer verir; çözümlü çıkış noktası olarak alır ama sorunu da belirler; betimleyicidir ama uygulamalı alan içinde kuralcılığa da yer veren bir betimleyiciliktir bu.” (Rifat, 2003: 202).

Toury, çeviri sürecini çevirmenin karar verme süreci olarak belirterek, bu süreci ikiye ayırır; 1-süreç öncesi, 2-çeviri süreci normları.

Tosun’a göre, çağdaş çeviri kuramları, “çeviri kuramlarını gözlemlerle sınavarak bütünle karşılaştırması anlamında betimleyici; çevirmenin çeviri eylemi sırasında kaynak metni, erek metnin amaçları ve işlevleri bağlamında yorumlayarak oluşturması anlamında işlevseldir.” (Tosun, 2004a: 220).

“Yeni paradigma çeviri sürecini gözlemleyerek çevirmenin bireysel kararlarını kuramsal alana taşır ve çevirinin genel kuramına hizmet etme amacıyla (makro stratejilere yönelik) kuramlar geliştirir. Çevirmenin vereceği kararları (mikro stratejiler) belirlemez. Çevirmeni bireysel kararlarında özgür bırakır. Çağdaş kuramların işlevi öne çıkarması, işlevi mutlaklaştırmaktan çok, (1) daha önceki çeviri kuramlarının kuramsal düzlemde kalıp çevirinin işleyişine, uygulamaya yönelik kuramlar üretmemeleri (2) dilsel yapılar yerine, dilin ve çeviri metninin işleyişine yönelik kuram üretmeleri. (3) bilim kavramını, bilimin kendisi için olmayıp, bilimin toplumsal işleyiş için var olduğu şeklinde bir bilimsel bakış açısından alan bir bakış açısıyla; a) bilim-toplum ilişkisini (b) çevirmen-erek kültür ilişkisini dikkate alan kuramsal ve bilimsel bir anlayışa sahiptir.” (Tosun, 2004a: 220- 221).

BÖLÜM 2: KÜLTÜR VE ALICI ODAKLI ÇEVİRİ

2.1 Çeviri Süreci Ve Çevirmenin Çeviri Sürecindeki Rolü

Çeviri, yazılı ve sözlü çeviri olarak ikiye ayrılır. Sözlü çeviride ileti anlık olarak yaşanmakta ve bitmektedir. Yazılı çeviride çeviri ürününü ortaya çıkarana dek bir süreç yaşanır. Amaçlı bir insan eylemi olan bu süreçte çevirmen, günümüz çeviribilim kuramlarında sürecin merkezinde yer alır.

“Çeviri kaynaklarında araştırmacıların üzerinde uzlaştıkları konuların başında çeviri etkinliğinin çok boyutlu karmaşık bir işlem olduğu gelir. Çeviriyi, ‘diller ve kültürler arası bir aktarım’ ve ‘bütün çağlarda karşımıza çıkan bir etkinlik, çeşitli uygarlıklar arasında köprü kuran, değişik toplumlardan bireyleri birbirine yaklaştıran, her tür kültürel değeri, içinde oluşturduğu tarihsel ve toplumsal çevrenin dışına taşıyan, o çevreden olmayan kişilerin yararlanmasına sunan, uygarlıklar arası bir iletişim ve bildirişim aracı’ olarak tanımlarsak, bu etkinliğin ne kadar çetin bir iş olduğunu kabul etmek zorunda kalırız. Yazılı ve sözlü olmak üzere iki ayrı düzeyde gerçekleşen çeviri işlemi için kullanılan kavramlar da günümüzde kimi zaman birbirine karıştırılmakta ve anlam karışıklığına yol açmaktadır. Ateşman’a göre çeviri anlayışı aşağıdaki kriterlerle anlam kazanmaktadır:

- Çeviri bir kültürel aktarımdır
- Çeviri bir eylemdir
- Çeviride en önemli şey erek metnin işlevidir
- Metinler diğer metinlerle ilişkileri içinde anlam kazanır.” (Yıldız, 2004: 375).

İnsanlık tarihi kadar eski olduğu kabul edilen çeviri eylemi deneyseldir. Yapılan çeviri çalışmalarında karşılaşılan sorunların çözümü ve daha iyi sonuçlar elde etmek için çeviri ile uğraşan kişilerin ürettikleri çözüm önerileri çeviribilimin temel taşlarını oluşturarak bugüne kadar ulaşmıştır. Elbette bu düşünceler değişerek, gelişerek, yeni ve daha doğru uygulamaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bilim insanları arasında görüş ayrılıkları olmuştur ve olacaktır. Bilimin doğasındandır bu, aksi takdirde bilimsel gelişme sağlanamaz. Çeviribilim kuramcıları arasında da düşünce farklılıklarının olması kaçınılmazdır. Çeviribilim dünyasında birleşilen önemli konuların başında çevirinin bir süreç olduğudur. Ayrıldıkları nokta ise bu sürecin safhalarıdır.

Çağdaş çeviribilim kuramının öncülerinden olan Maenttaeri’ye göre çeviri bir eylemdir. Bu eylemin merkezinde de çevirmen bulunur.

“Holz-Maenttaeri çeviri sürecini profesyonel çevirmenin belli koşullarda belli amaçları yerine getirdiği ve görev verene karşı sorumluluk taşıdığı bir eylem ve görev süreci olarak tanımlar. Maenttaeri'nin tanımına göre çevirmen kendi eylemi ve görevini tüm çeviri süreçlerinin merkezine oturtur. Çevirmenin eylemi amaçlı ve çözümleyici bir eylemdir. Sadakat kavramı bu anlamda yine öne çıkan kavram olmaktadır. Çeviri işinde sadakat kavramı, kaynak metin ve onun yazarına karşı olmanın yerine, meslek uzmanı olarak kendi mesleğine karşı gösterilen sadakati ifade eder. Buna göre çevirmen kendi çeviri görevine sadakat göstermelidir. Bu anlamda çeviriyi bir yanda çevirmenin görev verene, yani okur kitlesine ve çevirinin ortak amaçlarına sadık kalan, diğer yanda çevirmenin yalnızca kaynak metne karşı sadık kaldığı “sadık çeviriler” ve çeviri yetisi, çevirinin işlevini göz ardı ettiği “sadık olmayan” çeviriler olarak ikiye ayırabiliriz. Bu bakış açısında sadakat, Schleiermacher'in “orjinalin ruhu” kavramıyla kastettiğinden öte bir bakış açısı kazanır. Orijinal dilin ruhunun çeviride yansımaları yerine, yazarın vermek istediği iletinin ruhunun yansımaları önemlidir. Çevirmen bu yöntemi izlediğinde görev verenin ve çevirinin ruhunu öne çıkararak kaynak metnin ruhu bunlara göre şekillenmiş olur.” (Tosun, 2008).

Çeviri ister diliçi (Intralingual), ister dillerarası (Interlingual) olsun yapılan işlem dilsel göstergelerin yer değiştirmesidir. Ancak bu değişimdeki vazgeçilmez koşul seçilen göstergelerle özgün iletide verilmek istenin tam anlatılmasıdır.

“Çeviri bir metindeki sözcük ve tümce birimlerini bir başka dildeki eşdeğer sözcük ve tümce birimlerine dönüştürmek. Çeviri bu sürecin sonucudur. Dolayısıyla çeviri ürüne götüren çeviri süreci bir göstergenin göstereni yerine bir başka gösteren koymak, bunu yaparken de gösterilene dokunmamak anlamına gelir. Bu tür bir yerine koyma, diliçi, yani aynı dilde eşanlamlı sözcüklerin kullanılmasıyla da, diller arası ya da gösterge türleri arası alışveriş şeklinde başka her tür göstergeyle de yapılabilir. Tek koşul gösterenlerin birbirinin yerini almasının, kimi istisnalar sayılmazsa, rastgele olmamasıdır.” (Rifat, 2004: 257).

Tosun'a (2008) göre, “çeviri süreci, çeviriye ihtiyaç duyan kişi ya da toplumun iletişim kurma gereksinimiyle başlar.”

“Çevirmen bu gereksinim dolayısıyla gereksinim duyanla kaynak metin ve yazarı arasında iletişimi sağlamak için görevlendirilen iletişim uzmanı olarak, söz konusu metni hem dil hem de konu bağlamında çok iyi anlayıp yorumlayarak erek metinde benzer iletişimi sağlayan yazardır. Çeviri sürecinde belirleyici olan, çevirmeni yönlendiren dilbilgisi dışındaki etkenlerdir. Çevirmenin sorumluluğu kaynak metni doğru anladıktan sonra erek metnin üretimiyle ilgilidir. Çevirmenin kaynak metni anlama, yorumlama, amaç ve işlevler doğrultusunda yeni bir metin yazması belli nitelikler gerektirir.” (Tosun, 2008).

Tosun çevirmenin sahip olması gereken nitelikleri şöyle sıralar;

- a) Çok geniş bir dünya bilgisi, kültür.
- b) Devamlı gelişen ve değişen anadil ve kültür bilgisi.
- c) Devamlı geliştirilen ve değişen yabancı dil ve kültür bilgisi.

d) Çeviribilimsel kuram ve yöntem bilgisi.

e) Çeviri görevinin, kaynak ve erek metin analizini, çeviri stratejilerini, erek metin yazmayı, erek metin özetini, eleştirileri karşılamayı, dikkate almayı, terimce bilgisine sahip olmalı,

f) Çeviri pratiği bilgisine sahip olmalı, pratikten haberdar olmalı.” (Tosun, 2008).

Çeviri sürecinin, bir kaynak metnin bir dilden diğer dile aktarılması süreci olduğunu savunan Tosun’a (2003: 490) göre, bu süreç “mekanik değil, bir insan tarafından gerçekleştirilen yorumsal (hermeneutik) bir süreçtir. İnsanın işin içine girdiği her durum doğası gereği öznel bir durum olmak zorundadır. Bu anlamda çeviri bir insan eylemidir.”

“Eylemlerin davranışlardan farklı olarak amaçlarının olması ve işleve yönelik olma zorunluluğu vardır. Çevirmen dil aracılığıyla çeviri yapan bir metin uzmanı olmakla birlikte, çeviri sürecinde yaşadığı sorunlar dilsel sorunlardan öte amaçları ve işlevleri gerçekleştirmeye yönelik stratejilerden kaynaklanır. Bir çevirinin işlevsel bir çeviri olamaması, okur tarafında beğenilmemesi yine çevirmenin dildeki eksikliğinden değil, metni çevirirken izlediği yöntemsel stratejilerin sonucudur.” (Tosun, 2003: 490).

Çeviri ürünü içine çeşitli kişi ve faktörlerin katıldığı bir süreç sonunda oluşur. Ortaya çıkan ürünü erek okuyucu ana dilindeki bir metni okur gibi okuyup alımlıyorsa çeviri başarılıdır.

Yazılı çeviride rol oynayan faktörler ve çeviri sürecinde oynadıkları rolleri Tosun şöyle aktarıyor:

“1. Kaynak metnin yazarı: Kaynak metni kendi hedef kitlesi için yazan kişidir. Metni belli bir düşünce ve niyetle kaleme almıştır. Metnine belli bir işlev yüklemiştir. Çeviri görevi kaynak metinle aynı ya da farklı işlevde olabilir.

2. Görev veren: Çeviri görevi veren kişi, erek metnin üretimini belirler. Görev veren de tıpkı yazarda olduğu gibi, erek metinden belli bir amaç ve işlev beklemektedir. Görev veren kişi erek metnin kaynak metinle aynı işleve mi yoksa farklı bir işleve mi sahip olacağını saptar.

3. Çeviri Görevi: Bir çeviri görevinde önemli olan şunlardır:

. Partnerlerin iletişim gereksinimleri (yazar, görev veren, alıcı), yani, erek metnin işlevi saptanmalı,

.Çevirinin oluşum koşulları (görev verenin, ya da kaynak metnin çeviri süresince zaman ve diğer değişkenlerin çevirmen aracılığıyla gerçekleştirilecek) saptanmalı.

Çeviri sürecinde belirlenen işleve yönelik olarak alıcının karakterize edilmesi belirleyicidir. Alıcının beklentileri, sosyal durumu, bilgi birikimi vs. erek metnin nasıl oluşturulacağını dolaylı belirleyicisidir.

Çeviri görevi, ya görev veren tarafından açıkça sunulur ya da çevirmen için açık bir görev tanımlaması söz konusu değilse çevirmen iletişim durumuyla ilgili kendi bilgi ve deneyimi temelinde bu görevi kendi üstlenir. Çevirmenin görevi kendi belirlediğinde, görev verenle yüzde yüz örtüşmeyecek bir kararın ortaya çıkması tehlikesi mevcuttur.

4. Alıcı: Erek metnin alıcısı (okur, dinleyici, kullanıcı) kaynak metnin yazarı ve görev verenle benzer olabilir. Çevirmen erek metnin alıcısını ne kadar iyi tanır, o kadar iyi bir çeviri yapar. Bu yöntemle yaş, meslek, bilgi birikimi, bilgi seviyesi, sosyal durum, okurların ön bilgileri, kaynak metin ve kültürle tanışıklıkları gibi etkenleri dikkate alarak iyi bir çeviri yapmış olur.

5. Çevirmen: Çevirmenin bir yandan kaynak metnin alıcısı diğer yandan ise erek metnin yazarıdır. Bu anlamda her iki iletişim toplumuna da aittir. Yaptığı iş nedeniyle de hem normal kaynak ve erek metin alıcısı hem de normal erek metin yazarından farklıdır. Çeviri yetisi sayesinde kaynak dil ve kültürdeki bir metni anlama ve görev verenin verdiği ön bilgiler ve kaynak metnin aktarılması için kaynak metin yazarının beklediği sadakati erek metnin alıcısının beklentileri ve gereksinimlerine uyacak şekilde aktarabilecek, çeviri yetisiyle ilgili belli koşullara sahip olan iki kültürlü bir uzmandır.

Çevirmen bir yandan aktif bir metin yazarı, diğer yandan bir metni yeniden üreten olarak, yazarın iletişim isteği temelinde bir metin yazdığı için yabancının belirleyici olduğu bir iş yapar. Çevirmen, yazarın istek ve niyetini kendi kaynak metin çözümlemesi sonucunda mümkün olduğunca aktarmaya çalışır. Her bir dil ve kültür, metin türü ve alıcının anlama koşullarına bağlı olarak görece ve nesnelleştirilmeyecek yöntemler uygular.

6. Kaynak Metin: Çevirmenin hareket noktası olan metin çevirisini yaptığı metindir. Kaynak metin kendi alıcısına, kültürel özelliklerine, kendine özgü iletişim durumuna bağlı bilgileri sunan bir bütündür. Kaynak metnin yazılmasında alıcıya yönelik dört tür strateji söz konusu olabilir: (1) Kaynak metin kaynak ve erek dilde benzer alıcılar için yazılmış, (2) özellikle kaynak metin alıcıları için yazılmış, (3) öncelikle kaynak metin alıcıları için yazılmış, fakat erek dil alıcılarına da yönelen, (4) özellikle ve yalnızca erek metin alıcıları için yazılmış metindir.

7. Erek Metin: Kaynak metnin erek dilde yeni bir metin olarak yazılmasıdır. Erek metin de, tıpkı kaynak metin gibi belli bir iletişim durumu için yazılan, alıcılar tarafından bir bütün olarak algılanan, kendi kültür ve özel dilsel karakteristiğiyle kendi bilgilerini kaynak metinden farklı şekilde sunan metindir. Kaynak metin yazarının farklı dil ve kültüre sahip alıcılarla iletişim kurmasını sağlar. Çeviri başarılı olduğunda kaynak metin yazarla direkt bir ilişki, başarısız olduğunda ise dolaylı bir ilişkidir. Başarılı bir çeviri kaynak metin hissi vererek, çeviri olduğunu hissettirmez.” (Tosun, 2006a: 188).

2.2 Günümüz Çeviri Kuramsal Bakışıyla Diliçi Çeviri : Çevirmen Ve Okur

Günlük iletişim sırasında söylenen bir sözü “aslında ben şunu demek istemiştım” diye dilin farklı göstergelerini kullanarak tekrar söylemek de bir çeviridir ve bunun adı “sözlü diliçi çeviri”dir. Bu tür çeviriye çoğu zaman uzmanlık alanı olan ifadelerin bu alanı tanımayan insanlara aktarılmasında başvurulur. Bir mahkemede kullanılan hukuk

terimleri anlamayan kişiye yardımcı olarak iletiyi kişinin anlayacağı şekilde dönüştüren mübaşir ya da memurun yaptığı eylem de diliçi çeviridir. Siyasetin önde gelenleri, ya da popüler kişiler de çok kez başvururlar kendi söylediklerini çevirmeye. Eş zamanlı olan sözlü diliçi çeviriye karşılık yazılı diliçi çeviri genellikle günümüze göre geçmişte kalmış yazınsal eserleri günümüz okuyucusuna ulaştırmak için kullanılır. Dil doğası gereği sürekli bir değişim gösterir. Kelimeler canlıdır, doğar, olgunlaşır, bazen anlam değişikliğine uğrar ve ölebilirler. Dilin genel yapısı çoğunlukla aynı kalsa da kelime farklılıkları kuşaklararası iletişimi koparır. Her dilde, her kültürde yaşanan bir gerçektir bu. Yazın eseri gününün okuruna seslenir. Bir kez yazılır ve o andan itibaren eskimeye başlar. Bu yazın eserini çağdaşı olmayan okuyucuya özgün haliyle sunmak mümkün değildir. Eserin çağdaşı olmayan okuyucunun alımlamasına sunmak için yapılması gereken işlem çeviridir. Bu tür çevirinin adı da “diliçi çeviri”dir. Octavio Paz bir dil içinde meydana gelebilecek değişimler konusunda görüşünü şöyle belirtiyor:

“Her dil, kendine özgü bir dünya görüşünü, her kültür de kendine özgü bir dünyayı sergilemektedir. Her kültür içerisinde yeniden ayrımlar ortaya çıkar. Her topluluk, kendi dilinin tutsağıdır. Ayrıca her dil içerisinde de tarihsel dönemlerden, toplumsal sınıflardan ve kuşaklar arasındaki ayrımlardan kaynaklanan bölünmeler belirir. Çevirilerin çevirilerinin çevirileri söz konusudur başka deyişle. Her metin, hem biriciktir, hem de bir başka metnin çevirisidir. Hiçbir metin, tümüyle özgün değildir, çünkü doğrudan doğruya kendisi, özü bakımından bir çeviridir.” (Rifat, 2004: 151).

Günlük yaşamımızda sözcüklerin yüzeysel anlamlarını kullanırız. Fakat sözcüklerin derin anlamları diyebileceğimiz ikinci, üçüncü ve hatta daha birçok anlamı olabilir. Sözcük dizge içinde diğer sözcüklerle bir bütün oluşturduğunda yan anlamlarında kullanılmış olabilir. Sözcükler içinde buldukları bağlama göre, yan anlamdan düz anlama, düz anlamdan yan anlama kayabilirler. Anlamı belirleyen sözcüğün kendisi değil, bağlamıdır:

“Her sözcük, çatısı altında gizil nitelikte çok sayıda anlam barındırır; bir sözcüğün tümce oluşturmak üzere başka sözcüklerle birleşmesiyle, bu gizil anlamlardan biri güncelleşir ve belirleyici nitelik kazanır. Düzyazıda eğilim, tek anlamlılıktan yanadır; oysa şiirde birkaç anlamın bir arada geçerli tutulması bu türün belirleyici özelliklerinden biri ve belki de en önemlisidir. Şiir, dili köklü ve düzyazının kine karşıt bir yönde değişime uğratar. Devingen ve belli ölçüde birbirinin yerini tutabilen göstergelerden oluşma bir dizgedir dil: Bir sözcüğün yerini bir başka sözcük tutabilir ve her tümce, bir başka tümce ile anlatılabilir. Bir sözcüğün anlamı, her zaman bir başka sözcüktür.” (Rifat, 2004:157).

Dil içinde yaşadığı kültürünün ürünüdür. Farklı kültürlerin dil göstergeleri doğal olarak farklı olacaktır.

“Çevirinin amacı, belli bazı zihinsel ve estetik değerleri bir dilden öbürüne aktarmaktır. Başka deyişle çeviri, dilsel ve yazınsal norm ve törelerin karşı karşıya gelmesi, dilsel ve yazınsal dizgelerin karşılaşması demektir. Dildeki ayrımlar kaçınılmazdır ve önemli sayılamaz; çünkü bunlar, iki dilsel geleneğin gelişmesindeki benzemezliğin ve bakımsızlığın sonucunda ortaya çıkmıştır.” (Rifat, 2004: 133).

Dilsel göstergeler elbette farklıdır. Çeviride önemli olan kaynak dilde anlatılanı, erek dilde ifade edebilmektir. Bu dönüştürme diller arasında olabileceği gibi, diliçi iletişimde de olabilir. Bu bağlamda Vermeer’in görüşleri şöyle:

“Çeviri, bir metindeki sözcük ve tümce birimlerini bir başka dildeki eşdeğer sözcük ve tümce birimlerine dönüştürmek. Çeviri bu sürecin sonucudur. Dolayısıyla çeviri ürüne götüren çeviri süreci bir göstergenin göstereni yerine bir başka gösteren koymak, bunu yaparken de gösterilene dokunmamak anlamına gelir. Bu tür bir yerine koyma, diliçi, yani aynı dilde eşanlamlı sözcüklerin kullanılmasıyla da, diller arası ya da gösterge türleri arası alışveriş şeklinde başka her tür göstergeyle de yapılabilir. Tek koşul gösterenlerin birbirinin yerini almasının, kimi istisnalar sayılmazsa, rastgele olmamasıdır.”(Rifat, 2004: 257).

“Diliçi çeviri diye adlandırılan işlem bir dildeki göstergeleri yine o dildeki açıklamalarla, tanımlamalarla, eşanlamlı ya da karşıt anlamlı sözcüklerle yorumlama eylemidir.” (Vardar, 1978: 66).

“Konuşmayı öğrenmek, çeviriyi öğrenmektir. Annesine bir sözcüğün anlamını soran çocuğun gerçekte istediği, kendisine yabancı olan bir anlatımın çevrilmesidir. Bu açıdan bakıldığında, aynı dil içerisinde yapılan çeviri ile bir başka dile yapılan çeviri arasındaki ayrım, önemli değildir.” (Rifat, 2004: 149).

Bu bağlamda Karakaya (2004: 255), “‘Diliçi Çeviri’ aynı dil içindeki farklı dönem, amaç veya alıcılara göre oluşmuş metinlerin diliçi aktarımı ve metinlerin farklı çeviri amaçlarıyla yeniden yazılmasıdır” şeklinde görüş beyan etmektedir.”

“Dilin değişmesiyle eski metinler de aşınır. Örneğin, Fransız Devrimi sırasında taksinin bir anlamı yoktu.

İki kültür arasındaki zamansal farklılık da, dikkat edilmesi gereken bir husustur. Örneğin Çekoslovak klasizmi Alman klasizminden 75 yıl sonradır.

Bunu tipolojik olarak göstermek istersek:

1- Çeviri ve orjinalinin devirleri aynıdır.

2- Kendisine çeviri yapılan kültürün çağı orjinalin gerisindedir. (Rus ve İngiliz romantizminin zaman farkı gibi)

3- Orjinalin ortaya çıktığı kültür çağı, çevrilen kültürde yoktur. Örneğin, Slovak ve Türk kültürlerinde Rönesans yoktur.

Yapılan bir çeviri, orjinalin kodlanmasının yalnızca bir durumunu temsil eder. Bu, çevirinin eskimesinin nedenlerinden biridir. Yani çeviri, edebi iletişim akışında “eski” olarak hissedilir ve yenileriyle yer değiştirir.

Çeviriler, iki kültür sistemi arasında iletişimci yüzleştirmeyi ve metinsel alanda bir yüzleştirmeyi canlandırırlar. Eserin dünyası ve çevrilen dünya arasında farklılıklar vardır. Başarılı çeviri, orjinalin temel olan karakter özelliklerine genelde sadık kalmalıdır.

Çeviride zaman kavramından, orijinal ve çeviri arasındaki tarihi zaman noktalarının arasındaki zaman aralığını anlıyoruz. Tipolojik olarak:

a) Çağdaş yazarın çevirisi (synchron translation).

b) Eski bir eserin çevirisi (diachrone translation) : Çevirmenin yaklaşımı tarihi eserin yazarıyla benzer, yani metni aktarır, kendi çağına yaklaştırır ya da tarihi arka planı ve tarihi stil karakteristiklerini korur. İlk yaklaşım ‘reakreatif çeviri’ ikincisi “koruyucu” çeviridir.” (Tosun, 1996: 44- 45).

Karakaya’ya göre, “Diliçi çeviride transferin yönü artık dilden dile değil, dilin içine doğrudur.” (Karakaya, 2004: 25).

Bu bağlamda Baykan “Çeviri işini yapan kişiye günümüzde çevirmen denmektedir. Eski dilde çeviri eylemine “tercüme“, tercüme işini yapan kişiye de “mütercim“ ya da tercüman denilmekteydi. Çevirmen, bir yazıyı bir dilden başka bir dile çeviren kimse, mütercimdir.”der (Baykan, 2005: 183).

“Çevirmen çeviriye duyulan gereksinim nedeniyle işlevine uygun çeviri yapmak için çeviri eyleminde bulunur. Gereksinim duyanın amacı çeviri eylemini başlatır, işlev ise erek kitleye yönelik olarak çevirinin gerçekleşmesidir. Çeviri sürecinde gereksinim duyanın amacına çevirmenin, görev verenin amaçları da eklenir. Amaç, çeviriyi başlatan olarak çevirinin erek kültürdeki üretimine kadar devamlı çeviriyle yürüyen bir istek olarak işleve etki eder. Vermeer/Reiss’te (1984) İşlev=Amaç formülasyonu ortaya çıkmıştır. Vermeer, amaca ağırlık vermekle başlangıç noktasına, Holz-Maenttaeri işleve ağırlık vermekle sonuca ağırlık verirken, sebep sonuç bağlantısıyla her iki ucu özdeşleştirmekle daha geniş bakış açısı sunmuştur. Holz-Maenttaeri’nin işlevsel bakış açısı “Kim, nerede ve niçin çevirilere ihtiyaç duyar? sorusuna yanıt arayan bir arayıştır.” (Tosun, 2002: 116).

Çağdaş çeviri kuramlarında çeviri sürecinde ‘çevirmen’ ve ‘çevirinin amacı’ çeviri sürecini yönlendiren iki temel unsur olarak kabul edilmektedir.

“Çevirmen, toplumsal bir iş ve işleyişin parçasıdır. Çevirmen çeviri işleminde başından sonuna yalnız yaşadığı bir süreçle karşı karşıya değildir. Çevirmenden çeviriyi bekleyenler, yani onun çevirisine gereksinim duyanlar ve bu gereksinimi karşılamak için çevirmene görev verenler çeviri sürecine katılmaktadır. Çevirmenden, erek metni bekleyenler ve erek kültür dünyası, çeviri sürecinin

işleyişini belirleyen öğelerdir. Erek kültürün kaynak kültüre göre farklı beklenti ve amaçları vardır. Çevirmen çevirisini bu beklenti ve amaçlar doğrultusunda, kendi uzmanlık ve kültürel birikimiyle erek kültürde işlevine uygun aktarmak isteyen bir uzmandır.” (Tosun, 2002: 88).

Baykan, Katharina Reis ve Wills’in çevirmenin özelliklerini şöyle açıkladıklarını belirtmektedir:

"Çevirmen, gelen iletiyi, özgün kişilik yapısı, yaratıcılık bakımından, görüşleri ile bir ileticidir ancak alımlayan, yorumlayan iletileri ile durumu ölçüsünde algılayan, yazan bir bireydir. Wills'e göre çevirmenin "aktarabilme yetisi" (transfer competence) Chomsky'nin kastettiği dilin söz ve anlam birimlerini kullanabilme becerisinden ayrıdır. Aktarabilme yetisi iki dilli karşılıklı ilişkileri, eşdeğerlilikleri; dinamik etkileşimleri tanımaya dayanan bir yetenektir. Bu yetenek dilîçi ve dildışı olmak üzere ikiye ayrılır. Dil-îçi yetenek, kaynak metnin anlaşılması ile çeviri metnin yeniden üretilmesi edimidir. Dildışı yetenek ise, çevirmenin iki dilin kültür, toplum tarih gibi değerlerle tanışıklığıdır." (Baykan, 2005: 183).

Bu bağlamda Tosun, günümüz çağdaş çeviribilim kuramcılarında Vermeer'in çevirmenin görevlerini şöyle sıraladığını belirtir:

a) Bir çevirmen; görevi, görev koşullarını ve gereksinimi ve gereksinim koşullarını araştırır, çözümlenmenin bir ana bölümü ise kaynak metnin görevin ana kısmı olarak çözümlenmesidir.

b) Çevirmen, kendisi için direkt görünen verileri, gerçekleri ve belgeleri araştırır.

c) Çevirmen, çözümlenme sonuçlarını bir çevirisel eylem planı için bir araya toplar.

d) Çevirmen, uzman olarak işlevine uygun bir sonuç (çeviri) üretir.

Çevirmen, görev verenle ve muhtemelen alıcıyla, kendi görevinin icrası hakkında belirtilen parça eylemlerin akışında argümanlarda bulunur. Çözüm önerilerini ve alternatiflerini ortaya koyar ve kararını verir.” (Tosun, 2002: 77).

“Hönig, çevirmenin asıl yetkinliğinin, yabancı dil bilgisi ve dilsel uzmanlık bilgisi alanında değil, aksine metinlerin ne için kullanıldığı ve onların etkisinin nasıl oluştuğu konusunda bilgi sahibi olmasında olduğunu söyler.” (Tosun, 2002: 240).

Bu bağlamda Baykan (2005: 183) “çevirmen, değişik bir çağda, değişik bir yörede, değişik bir kültürde hem özgün yapıt yazarı ile okurunun konumunu hem de o yazar ile çeviri dili okurunun konumunu kavrayabilme, bu iki konum arasındaki uçurumu tanıyarak köprüleyebilme görevini yüklenir.” demektedir.

“Çevirmen, bir kültürden diğerine bilgi aktaran uzman olarak, aktardığı kültürdeki bilginin kültürel algılanışının farkında olmak durumundadır. Kaynak metinde bilgiyi sunan yazar ile erek metinde bilgiyi yeniden şekillendirip, yorumlayıp sunan çevirmen aynı toplum, kültür, zaman ve bilgi düzeyini paylaşmamaktadır. Bu algılama ve tanımlama metin türünden metin türüne değişmektedir. Bu anlamda

çevirilerden kaynak metindeki mutlak bilgileri aktarmasını beklediğimizde, çevirileri kısırlığa mahkum etmiş oluruz. Çeviri eser için en büyük tehlike, kaynak metnin kelimelerine bağlı olma adına, metnin ruhuna inme ve o ruhu okurun algılamasına aktarma konusundaki beklentileri göz ardı etmesidir.” (Tosun, 2006b: 1).

Tosun’a göre, “çevirmenin ne metinleri olduğu gibi aktarması mümkündür, ne de kendisinden böyle bir görev beklenebilir. Çevirmene görev veren kişi ya da kurum çevirmenden hem kaynak metnin hem de okur beklentilerinin karşılanmasını ister.” (Tosun, 2006b: 2).

“Çevirmene verilen görevler belli standartlara göre olmayıp, metinlere göre farklılıklar göstermektedir. Çevirmen görevi verenin ve çeviri okurunun beklentilerini bilmelidir. Çevirmen çeviri sürecini yalnız başına yürütmez. Çeviri sürecini ne başlatan, ne de çevirinin kararını veren kişi değildir. Çeviri süreçleri çevirmenlerin sorumsuz ve amaçsız yürüttükleri süreçler de değildir. Çeviri çevirmene bir iş ve görev olarak verilmiştir. Çevirmen sürecin başlamasından sonuçlanmasına kadar yayınevi ve okur beklentileri (ile) diğer denetimlerin baskısı altındadır. Her bir kelime bu beklenti ve denetim sürecinin ürünüdür. Yayınevleri çoğu kez çevirmene amaç ve görev dikte ettirirler. Çevirmenin çeviride yaptığı her bilinçli yorum ve kaydırma, çevirmenin olduğu kadar ona bu görevi verenlerin birlikte aldığı kararların sonucudur.” (Tosun, 2006b: 2).

Çevirmenliğin aracılık eyleminden çok amaçlı bir aktarım olduğunu belirten Tosun (2006b: 2), “çevirinin amacını belirleyen amaçlar bütünü, çevirmenin amaçlarından çok, ona görev verenlerin, çevirinin yöneldiği okur kitlesinin amaçlarıyla birleşerek oluşmaktadır. Çevirinin amacı çevirmenin amacıyla sınırlı tutulamaz” diyerek görüşlerini Vermeer/Reiss’in skopos kuramıyla destekler.

“Vermeer/Reiss’in (1984) “Skopos” kuramına göre, çevirmenin stratejisi çevirinin amacı tarafından belirlenir, belirlenen bu amaç çevirinin en üst talebidir. Çeviri eylemini çevirmenin merkezde yer aldığı bir “Çeviri Eylemi Kuramı” olarak tanımlayan H. Maentaeri’nin kuramına göre çevirmenin eylemini belirleyen, ona çeviri görevini veren ve çeviriyi kullanacak olan kitlenin amaç ve beklentileridir.” (Tosun, 2006b: 2).

Çevirmen kaynak metne sadık kalmak kaygısıyla, kaynak metindeki sözcüklerin erek dildeki karşılıklarını koyarak bir çeviri yaparsa kaynak metnin iletisini aktaramamış olur. Bu tür çevirilere ‘ham çeviri’ denilir. Bu durumda çevirinin işlevi gerçekleşmemiştir.

“Holz-Maentaeri’ye göre çevirmen, her şeyden önce bir uzmandır. Metnin arka planını da anlayıp aktarabilmelidir. Edebiyat eserleri kendi dünyasında bile anlaşılabilirken, edebi eserleri erek kültür için çeviren çevirmen kaynak kültürde anlaşılabilirken, edebi eserleri erek kültür için çeviren çevirmen kaynak kültürde anlaşılabilir. Ya da çevirmen, zor bir metni diğer

kültür için anlaşılır yapabilir. Bu durum, onun uzmanlarla çalışması, dünya bilgisi ve metin uzmanlığından ileri gelir.” (Tosun, 2002: 140).

Tosun (2008)’e göre, “çevirmenin uzmanlık özelliklerinin yanında çeviri görevini başarması için sahip olması gereken kişisel nitelikler vardır.”

“Çevirmenin diğer özellikleri şöyle sıralanabilir:

a) Çevirmen mantıklı ve öngörülü bir düşünce, değerlendirme ve analiz yeteneğine sahip olmalıdır.

b) Gelişmiş bir çözümlene (analiz) yeteneği yüksek bir yaratıcılık için ön koşuldur.

c) Bütünle ilgili açıklama ve kanıtlara dayanmayan sezgisel deneyimler konuyu anlama ve aktarmada önemli rol oynar. Çeviri için sezgisi güçlü bir çevirmen gerekir. Bu sezgi için çevirmenin ilgili konuda mümkün olduğunca sağlam bilgilere sahip olması önemlidir.

d) Çevirmen devamlı olarak kendisini ve kendi kararlarını eleştirebilmelidir.

e) Yenilikleri algılamaya açık olmalıdır.

f)Çevirmenin ifade gücü, hisleri ve argümantasyonu da iletişime hazırlık ve iletişim yetisi için önemlidir.” (Tosun, 2008).

Çevirmen çeviri sürecinde aldığı kararlarda yalnız değildir. Amacı belirlerken işverenle işbirliği halindedir. Erek okur kitlesi ve çevirinin işlevi çevirmen kararlarını etkiler. Bazen çeviride kaynak ve erek metinler arasında amaç ve alıcılar arasındaki farklılık nedeniyle çevirinin işlevi farklı olabilir. Bu bağlamda ortaya çıkabilecek çeviri sorunlarını aşmak için metin türleri konusunda yapılan kuramsal çalışmalardan yararlanılabilir.

“K.Reiss’e göre tüm metinlerin ortak işlevinin bilgi verme olmasının yanında hiyerarşik olarak hem tek bir metin içinde, hem de ayrı ayrı metinler için üç tip metin söz konusudur. Birinci metin türü bilgi verici (informatif), diğeri ifade edici (expressif) –edebi, şeklin öne çıktığı, ifadenin değer kazandığı-, diğer bir metin türü yönlendirici, tahrik edici (operatif), yani alıcıda reaksiyon ve değişiklik uyandırmayı amaçlayan reklam metinleri, dinsel ve siyasal metinlerdir.” (Tosun, 2006b: 8).

Çağdaş çeviribilim kuramlarında çevirmen sorumluluğu kaynak metinden erek metne kaymıştır. Tosun (2004b: 297), bu durumu “çeviribilimdeki bir paradigma değişiminin çeviribilime yansması”, çevirmeni de “kendi eyleminin sonucundan sorumlu bir uzman” olarak değerlendirir. Tosun’un çağdaş çeviribilim kuramlarına bakışı şöyle:

“Yeni bakış açısı çevirmen merkezli ve ürün odaklıdır. Bu anlamda belirleyici olan dilsel kodların değişimi yerine çevirmenin sorumluluğudur. Çünkü çeviri

kararlarını veren çevirmen, sorumlu bir uzman olarak toplumsal ve işleve yönelik bir iş yapmaktadır. Çevirmen çeviri kararlarını verirken hangi sorumluluğu üstleneceğinin bilincinde olmalıdır. Çevirmen kararlarını yalnız başına değil bir işbirliği sürecinde alır. Yayınevi ve çeviri okuruna karşı sorumlulukları vardır. Çeviri sürecinin bir uzmanlık faaliyeti olarak görev verenden başlayıp çeviri okuruna sunulmasıyla sona eren bir süreç olarak ele alınmasıyla çeviribilim alanında daha önce yaşanan tartışmalar yön değiştirerek, çevirmen kararları ve çevirmenin işlevsel süreç işletmesi üzerine odaklanmıştır. Çeviribilim yeni paradigmanın karakterini “Çeviri Eylemi Kuramı” olarak belirlemiş ve kuramsal yapıda merkeze oturttuğu çevirmen ve onun erek metni oluşturmaya yönelik kararlarını alırken yaşadığı süreçleri araştırma konusu yapmıştır. Çeviri eyleminde belirleyici olan çevirmenin kararlarını hangi koşullarda, hangi özgürlük ve sınırlılıkla aldığıdır. Yeni çeviribilim paradigması “çeviri” yerine “çeviri eylemi” kavramını yerleştirirken çevirmenin bireyselliğini kuram düzlemine taşımıştır. Metin ve dille ilgili eşdeğerlik, uyumluluk gibi kavramlar yerine, çevirmenin stratejileri, (makro ve mikro stratejiler) çevirinin işlevi ve çeviri için belirlenen amaçlar ve çeviri sürecinde çevirmenin rolünün belirleyici olduğu vurgulanmaktadır.” (Tosun, 2004b: 297- 298).

Sadakat konusu çeviribilim tarihi ile yaşıttır. Çevirinin yapıldığı her çağda ve yerde tartışılmıştır. Asıl sadakatsizlik çevirmenin kaynak metnin sözcüklerine bağlı kalması durumunda oluşur. Kaynak metin üzerinden erek kültür için yeni bir kitap yazan çevirmenin kaydırmalardaki tüm çabası özgün metnin yazarının iletisini erek okuyucuya tam olarak vermek istediği içindir.

“Çeviride doğruluk ve sadakat konusunun yeni çeviri kuramsal bakış açısına göre çok yönlü ve yoruma açık bir konudur. Önemli olan çevirmenin bire bir çeviri yaparak kaynak metne sadık kalacağı düşüncesinden çok, bilgiyi çarpıtmadan, sahtecilik yapmadan aktarmasıdır. Çevirmenin kaynak metnin sözcüklerine sadık kalması, yazarın düşüncesine sadık kalmaması anlamına gelir çoğu kez. Çevirmen kaynak metnin kelimelerine sadık kalmayıp, iletişim ve mesajının erek dilde benzer şekilde algılanmasına çalıştığında kaynak metne sadık kalmamış olmakla suçlanır. Çevirmenin sadakat ve sorumluluğunu belirleyen kaynak metne bağlı olmanın yanında, aynı sadakat bağını erek metni yazarken diğer etkenlerle birleştirebilmesidir.” (Tosun, 2008).

Edebi eser çevirilerinde sürecin önemli halkalarından biri çevirmene çeviri işini veren yayınevidir. Yayınevi ticari kaygılar ile çevirmenden kaynak eserin iletisi dışında esere müdahalesini isteyebilir. Çünkü yayınevi için önemli olan okur beklentilerinin karşılanmasıdır. Bu noktada işinin uzmanı olan çevirmene büyük bir sorumluluk düşmektedir. Çevirmen erek okur kitlesine karşı sorumlu olduğu kadar, kaynak metin yazarına karşı da sorumludur. Çevirmen bilerek kaynak metinde çarpıtmalar yapma özgürlüğüne sahip değildir. Böyle bir tutum hem kaynak metin yazarına, hem de erek okur kitlesine ihanettir. Bir inşaatın yapımını bu duruma benzetebiliriz. İnşaatın projesini çizen mühendis yapım sürecinde işveren ile birlikte çalışacaktır. İşi veren

kişinin amacı doğrultusunda projeyi belirler ve statik hesaplamalarını yapar. Ancak sadece işveren istiyor diye binanın statüğünü bozacak değişiklikleri kabul etmesi hem mesleki sorumluluğu açısından, hem de o binada daha sonra yaşayacakların can güvenliği nedeniyle mümkün değildir.

“Çevirmenin sadakat konusunda kaynak metnin yazarını bir tarafa bırakma gibi bir tutumu olamaz. Çünkü çeviride sadakat en çok çevirmenin kendi mesleği ve kişiliğine, dürüstlüğüne olan sadakatidir. Bu sadakat anlayışı çevirilerin sağlıklı yapılmasında en önemli noktadır. Çevirmen görevinin etkisinde kalarak, doğru olduğuna inanmadığı bir çeviri, ya da metinde olan bir olguyu kasıtlı bir şekilde çarpıtarak vermeme konusunda sorumluluğunun bilincinde olmalıdır. Kautz çevirmenin sorumluluk ve sadakatini şu noktalarda toplar:

a) Çevirmende sorumluluk bilinci olmalıdır. Sorumluluk bilinci disiplin, güvenilirlik ve dakiklik anlamına gelir. Sorumlu bir çevirmen eyleminin diğer bir göstergesi kaynak metnin eksikliklerini, yanlışlarını ve hatalarını erek metni oluştururken ya görev verenle konuşup, ya da başka bir şekilde düzeltir.

b) Bütün çevirmenlerden haklı olarak büyük ölçüde sadakat ve dürüstlük beklenir. Çevirmen görevi veren, çevirisinin okuru ve sonuçta kaynak metin yazarına karşı dürüst olmalıdır.

c) Bazı çevirmenler için kendisinden talep edilen, özellikle kaynak metnin düşünce ve şekliyle ilgili değişiklikler ve uyumlara hazır olma, yani “müşteriye uygun” davranış tam bir problemdir. Kaynak metin yazarından bazı şeyleri daha iyi ifade edebilmeyi ve konuyu daha iyi bilseler bile ve buna rağmen kendi şahsi düşüncesini arka plana itip, kendinden beklenen çevirmen ve sözlü çevirmen tavrını yapabilmelidir. Bu çevirmenin kendine olan saygısına zarar vermez. Belli uç durumlarda çevirmenin kendine, kendi moral etik prensiplerine uygun davranışlar bekleme hakkı vardır.” (Tosun; 2008).

Çeviri erek okur kitle için yapılır. Bu yüzden çevirmen amacını erek okurun metni anlaması üzerine kurar. Bu amacına ulaşmak için kaynak metnin ifade tarzına bağlı kalmaz. Kendi kültürel normlarına uygun yeni bir metin üretir. Ancak bu özgürlük kaynak metnin iletisinin içinde kalmakla sınırlandırılmalıdır.

“Bir çeviri kaynak metindeki ifade biçimlerine dayanmaz. Kaynak metin, çevirmenin durum özelindeki çeviri davranışı için bir uyarı ve olası yönlendirici özelliği taşır. Belli bir kültüre bağlı bir toplumun üyesi ve birey olan çevirmen ilkece, herkesin kendi davranış biçimini seçmekte özgür olduğu gibi kendi “skopos”unu seçmekte özgürdür. Bunu yaparken doğal olarak biyolojik ve kültürel kısıtlamaların etkisinde kalır. Ancak yine ilkece bir çeviri, çevirmenin bir kaynak metne tepkisine bağlıdır. Çevirmen, erek metnin, amaçladığı alıcılar tarafından uygun biçimde anlaşılması için gerekli skopos’u belirlemekte hem özgürdür hem bu sorumluluğu taşır. Erek metin, çevirmenin beklediği biçimde alınılıyorsa (skoposa) “uygun” biçimde anlaşılmalıdır. Çevirmen, kaynak metin (ya da metin) yazarı, göndericisi (örneğin metni yayımlayan kişi), çeviri görevini veren (örneğin yayımcı) erek kitle ya da okur gibi çeviri sürecinin parçası olan kişilerin önerilerini

dikkate alabilir. Ancak her durumda sorumluluk çevirmenindir.” (Rifat, 2004: 265-266).

Çağdaş çeviribilim kuramı çevirmen merkezli ve ürün odaklıdır. Çeviriden beklenen, kaynak metnin kaynak kültürde gerçekleştirdiği işlevi erek metnin erek kültürde gerçekleştirebilmesidir. Çevirmen bu amaca ulaşabilmek için kaynak metin üzerinde çalışma özgürlüğüne sahiptir.

“İşlevsel çeviribilim olarak tanımladığımız yeni çeviri paradigması Çeviri Eylemi Kuramı adıyla, dil ya da metin yerine çevirmeni, çevirmen kararlarını öne çıkararak bir bakış açısı getirmektedir. Yeni bakış açısında, çevirmenin verdiği kararlar ürün odaklı bakılarak betimlenebilir. Çeviride eşdeğerliğin yerini, çevirinin işlevi/amacı almaktadır. Çevirinin erek kültür içinde üstleneceği işlev ve çevirmenin bu işlevi belirlemeye yönelik anlama, yeniden anlamlandırma, erek dilde söylendiği şekilde ifade etme, çevirinin muhtemel okur kitlesine yönelik çok amaçlı bir eylem gerçekleştirmesi aşamaları çeviri sürecini oluşturan süreçlerdir. Çevirmen çeviri sürecinde bilişsel bir süreç yaşayarak bir metni erek dil ve erek kültür için yeniden anlamlandırırken, metnin yüzeysel ve derinsel yapısında duruma bağlı değişiklikler meydana gelir.”(Tosun, 2003: 481).

Konunun uzmanı olmayan, ya da çeviri eğitimi almamış bir çevirmen kaynak metnin sözcük ve cümle yapılarına eşdeğer sözcük bulma yöntemiyle çeviri yapmak isteyebilir. Tosun’a göre, “Böyle bir çeviri stratejisi sonucunda ortaya çıkan hatalar dil bilmeye açıklanamayan, aksine dile bağlı kalınmasından hatalar olarak eleştirilebilir.” (Tosun, 2003: 490).

2.3 Diliçi Çeviri Ve Çoğuldizge Kuramı

Tezimizde diliçi çeviride kültürel ve dilsel değişimden kaynaklanan çeviri sorunlarını incelemekteyiz. Araştırmamızı somutlaştırabilmek için edebi bir eseri diliçi çeviri için gözlem malzemesi olarak seçtik. Yazınsal eserler ait oldukları zaman dilimi içindeki kültürü yansıtır. Edebiyat kültürün bir parçasıdır. Toplumların kültürel yapıları sürekli bir değişme ve gelişme içindedir. Edebiyat da diğer kültürel unsurlarla birlikte bu değişime hem ayak uydurmakta, hem de meydana gelen değişimi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Seçtiğimiz metin Türk edebiyat tarihinde edebi çevirilerin en yoğun olarak yaşandığı Tanzimat dönemi ürünü ve batılı anlamda edebi roman türünün ilk örneği kabul edilen “ İntibah”. Eserin yazarı Namık Kemal aynı zamanda döneminin birçok yazarı gibi ‘çevirmen’. Döneme ait bütün ürünler çevirilerden etkilenmişlerdir. Çeviri edebiyatını erek kültür dizgesi içerisinde incelemesiyle çeviribilime yeni bir

boyut kazandıran Itamar Even-Zohar'ın “Çoğuldizge Kuramı”nı incelemek eserimizi doğru değerlendirmek açısından yararlı olacaktır.

“Itamar Even-Zohar'ın 1970'li yıllardan bu yana geliştirmekte olduğu çoğuldizge kuramı çeviribilim alanında önemli bir dönüm noktasına imza atmıştır. Bu kuram bağlamlarından kopuk bir şekilde ele alınan metinlerin incelenmesinden oluşan çeviri araştırmalarına yeni bir boyut kazandırmış. Çevirinin devingen ve tarihsel bir sürecin içinde yer aldığı görüşü filizlenerek toplumsal bağlamın önemi, son yirmi yıldır yapılan çalışmalarda ön plana çıkmaya başlamıştır.” (Rifat, 2003 243).

Çoğuldizge kuramına göre edebi eserler katmanlar halinde sınıflandırılabilir. Toplumca daha fazla değer verilen eserler edebi dizgenin merkezinde yer alır. Diğer eserler bu merkezi çevreler. Merkez ve çevre arasında sürekli bir mücadele söz konusudur. Çevrede bulunan eserler sürekli merkeze yerleşmek için çaba gösterirler. Çeviri eserler de erek kültür dizgesinin içinde bu mücadelede yer alır. Bu devingen yapı sadece farklı türler arasında değil, her türün kendi içinde de meydana gelir.

“Çoğuldizge kurgusunun içinde Even-Zohar'ın devingen katmanlaşma adını verdiği merkez ve çevre ilişkileri bulunur. Bu katmanlaşmanın devingenliği hem artsüremli hem de eşsüremli düzlemde kendini ortaya koyar. Farklı katmanlar arasında süregelen mücadele kuramın eşsüremli yönünü oluştururken farklı katmanların diğerleri üzerinde üstünlük sağlaması tarihsel değişime yol açar ve bu da kuramın artsüremli özelliğini doğurur. Farklı katmanlar arasındaki mücadele kimi metin gruplarının yer değiştirmesine neden olur. Kimi metinler merkeze doğru yol alırken kimileri de çevreye kayar. Ne var ki bu hareket çoğuldizgenin tek devingen yönü değildir. Çoğuldizge doğası gereği birden fazla merkeze ve birden fazla çevreye sahiptir ve bu dizgeler arasında da Even-Zohar'ın transfer olarak adlandırdığı alışverişler gerçekleşir.” (Rifat, 2003: 245).

Çeviri eserler kültürlerarası iletişimde köprü görevi görürler. Eşzamanlı çeviriler kültürel aktarım yoluyla toplumlarda olumlu dönüşüme katkı sağlarlar. Çeviri eserlerin çoğuldizge kuramı ile değerlendirilmesi çeviri sürecinin kültürel yönünü öne çıkarması açısından yararlı olmuştur.

“Çoğuldizge kuramına göre, çeviri kendi içinde bir dizge oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda edebiyat çoğuldizgesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Çeviri edebiyatın çoğuldizge içindeki konumu önceden belirlenmiş değildir; merkez ya da çevre konumunda olabileceği gibi tutucu ya da yenilikçi özellikler taşıyabilir. Çevirilerin, edebiyat çoğuldizgesinin merkezinde yer almaları, merkezin biçimlenmesinde etkin bir rol oynamaları anlamını gelir. Bu sıklıkla çevirilerin yenilikçi özellikler taşıdıkları, repertuvarda yeni modellerin oluşumuna katkıda buldukları dönemlerde görülür. Even-Zohar'a göre çevirilerin birincil konumda

bulunabilmeleri için çoğuldizgede belli koşulların bulunması gerekir. Bu koşullar şöyle tanımlanabilir:

“a) Çoğuldizge henüz oluşmamışken, ya da başka bir deyişle edebiyat henüz “genç” ve yerleşme sürecinde iken;

b) edebiyat ya “çevresel,” ya “güçsüz” ya da her iki durumda iken;

c) edebiyatta dönüm noktaları, bunalımlar ve yazınsal boşluklar yaşanırken”

Öte yandan, çeviri edebiyat çoğuldizgenin çevresinde yer alıyorsa, ikincil bir konuma sahiptir ve merkezin biçimlenmesine katkıda bulunmaz. Merkezdeki tutucu metinlerin oluşturduğu yerleşik gelenekler tarafından sınırlandırılır. Bu ya çoğuldizgenin durağan bir dönemden geçtiği ya da yenilikçi güçlerin çeviri dışı bir alandan kaynaklandığı durumlarda görülür. Çeviri edebiyat çoğuldizgesi de kendi içinde farklı katmanlardan oluşur. Bazı çeviri yapıtlar birincil konumdayken, bazıları ikincil konumda yer alabilir. Bu katmanlaşmanın çeviri stratejileri üzerinde önemli etkileri olacaktır. Even-Zohar’a göre çevirilerin konumu birincil ise ve özellikle erek çoğuldizgede kaynak dizgedeki edebiyat modeli mevcut değilse çevirilerde kaynak dil ve kültürün normları, yani yeterlilik öncelik kazanacaktır. Öte yandan çoğuldizgede çevirinin konumu ikincilse yeterlilikten uzaklaşması söz konusu olacaktır.

Çoğuldizge kuramı, çeviri sürecine yeni bir bakış açısı getirmiş, özellikle de bu sürecin toplumsal-kültürel yönlerini vurgulayarak dilbilimsel kuramların açıklamakta yetersiz kaldığı çeviri ve kültür ilişkileri, kültürel dönüşümde çevirilerin işlevi, çeviri ile ilgili tavır ve davranışların zaman içinde değişimi gibi konulara ışık tutmuştur. Çoğuldizge kuramından önce çeviri ile ilgili oluşturulan modeller metin düzeyini aşmamış, çeviri metinlerin toplumsal-kültürel bağlamları içinde incelenmeleri gereği yeterince vurgulanamamıştı. Çoğuldizge çerçevesinde ele alınan çeviri metinlerse “iyi/güzel” ya da “kötü” olarak tanımlanmanın ötesinde değerlendirilmiş ve “1)erek kültürün çoğuldizgesinin özellikleri ve toplumsal/edebi tarihsel bağlamı içinde ve 2) metnin farklı unsurları ve kültürel normlar arasındaki farklar açısından” ele alınmaya başlanmıştır.

Even-Zohar, bir metnin asla tek başına var olamayacağı ve bir dizgeler bütününe merkez ve çevresinde bulunan diğer metinlerin oluşturduğu bir ilişkiler yumağı içinde yer alacağını vurgulamıştır. Bu devingen ve artsüremli bakış açısı sayesinde eşdeğerlik ve yeterlilik tanımları da değişmekte, tarihsel ve bağlamsal hale getirilmektedir. Bu da betimleyici çeviribilim çalışmalarının çıkış noktası olarak kabul edilebilir.” (Rifat, 2003: 247- 248).

Çoğuldizge kuramı sayesinde çeviri metinler erek kültür bağlamı içinde incelenerek, kültürel farkların neden olduğu çeviri sorunları daha kolaylıkla aşılmış ve çeviri çoğuldizgesinin erek kültür ile toplumsal yapısına katkısı daha iyi izlenir hale gelmiştir.

“İlk kez Tanzimat döneminde Batı edebiyatlarından yapılan çevirilerin incelenmesinde kullanılan çoğuldizge kuramı, ilk bakışta oldukça dağınık ve devingen bir alan olarak göze çarpan Tanzimat edebiyatına ilişkin çeşitli olguların açıklanmasına önemli katkılarda bulundu. İlk kez 1986 yılında İngilizce olarak yayımlanan “Tanzimat Döneminde Avrupa Edebiyatından Çeviriler. Çoğuldizge Kuramı Açısından Bir Değerlendirme” adını taşıyan çalışmada Parker, Tanzimat dönemindeki Batılılaşma hareketi çerçevesinde çevirinin üstlendiği işlevleri ele

alır. Tanzimat dönemi edebiyatını Even-Zohar'ın devingen katmanlaşma modeli çerçevesinde inceleyerek bu katmanlaşmanın çeviri normları üzerindeki etkilerine, çeviri metinlerin özelliklerine tek tek eğilerek ışık tutar. Paker bu makalede, Tanzimat döneminde Avrupa, özellikle de Fransız edebiyatından yapılan çevirilerin hem merkez hem de çevre konumlarında yer alarak, güçsüz ve kemikleşmiş bir aşamada duraklayan edebiyat dizgesinin üzerinde dönüştürücü bir rol oynadığı sonucuna varır. Çoğuldizge kuramının Tanzimat dönemi çeviri etkinliklerinin incelenmesi açısından getirdiği en önemli katkı, çeviri metinlerin ve çevirmenlerin üstlendikleri işlevlerin ayrıştırılmasını sağlayan devingen katmanlaşma kavramıdır. Dizgeyi merkez ve çevre, çeviri metinleri de saygın olan ve olmayan edebiyat katmanlarına ayıran çoğuldizge kuramı aracılığıyla Paker, çevirinin çoğul işlevler ve normlar içinde var olabileceğini gösterir. Yazısının son paragrafında Tanzimat döneminde çevirin üstlendiği ikili rol açısından önemli bir saptama yapar. Paker'in çoğuldizge kuramı ve kavramlarından nasıl yararlandığını açık bir şekilde ortaya koyan paragraf şöyledir: "Bu koşullar göz önüne alındığında, Tanzimat edebiyatı çoğuldizgesinde Avrupa kaynaklı çeviri edebiyatın iki düzeyde (ya da katmanda) birden 'merkez' konunu ve işlevini kazandığını görmek hiç de şaşırtıcı değildir, çünkü kaynak dizgelerde (yabancı edebiyatlarda) saygın görülen bir konumda bulunan eserlerin çevirileri (Şinasi'nin şiir çevirileri, Münif Paşa'nın Muhaverat-ı Hikemiye'si, Şemseddin Sami'nin Sefiller çevirisi gibi) çoğuldizgenin yukarı katmanlarında 'merkez'i biçimlendirme işlevini üstlenirken, 'popüler' çeviriler daha aşağı katmanlarda etkindi. Bu tür çeviriler henüz gelişmekte olan ve saygın görülmeyen dizgenin işini görüyor, aynı zamanda 'yüksek' edebiyat kesimiyle devingen ilişkiler ya da etkileşim içinde olduklarından düzyazının sadeleşmesi ve romanla kısa hikayenin yeni türler olarak yerli edebiyata girmesi gibi yeniliklere önemli bir katkıda bulunuyorlardı." Paker İngilizce'de 1986 ve Türkçe'de Metis Çeviri'de 1988'de yayımlanan "Türkiye'de Hamlet" başlıklı incelemesinde betimleyici çeviribilim yöntemini bu kez daha sınırlı bir bütünce içinde uygular. Daha önce de belirtildiği gibi betimleyici çeviribilim, çoğuldizge kuramı üzerine kurulu bir yaklaşımdır. Dizgeci bakış açısının erek dizge üzerindeki vurgusunu ve devingenlik kavramına getirdiği yorumu benimseyen betimleyici yaklaşım bireysel metin düzleminde saptanan çeviri kararlarını/davranışlarını inceleyerek tümevarımcı bir yöntemle birtakım düzenli örüntüler ve ortak davranış biçimlerini ortaya koyar. Bu yolla çevirinin gelişimini, toplumsal-kültürel olgularla ilişkilendirmesi, çevirmenlerin ve çeviri davranışlarının kültürel konumlarını sergilemesi mümkün olur. Hamlet çevirileri üzerine gerçekleştirdiği araştırmada Paker, oyunun Türkçe'ye ilk kez tam olarak çevrildiği 1908 yılından başlayarak 1980'lere kadar yapılan tüm çevirileri inceler. Türk edebiyat ve tiyatro dizgesine girişinden itibaren oyunun alımlanışını ve yüzyıl boyunca farklı çevirilerde benimsenen stratejileri ele alır. Dizgeci yaklaşımın sağladığı geniş görüş açısıyla çevirileri sarmalayan toplumsal, siyasal ve kültürel ilişkiler ağını da sergiler. Örneğin Hamlet'in ilk kez 1908'de çevrilmesini II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük ortamına bağlar, Muhsin Ertuğrul ve Kamuran Şerif'in 1920'lerde yaptıkları Hamlet çevirilerini Cumhuriyet'le birlikte Türkçe'de gerçekleşen değişimle ilişkilendirir. Çeviri stratejilerini izleyerek Türkçe tiyatro söyleminde gerçekleşen değişimin de izini sürer. Paker, benzer bir çalışmayı Türkçe'ye çevrilen Yunan klasiklerinden oluşan bir bütünce üzerinde de gerçekleştirmiştir. 1986'da İngilizce olarak yayımlanan bu çalışmada XIX. ve XX. Yüzyıllarda yapılan çevirileri inceleyerek benimsedikleri normları ortaya koyarken, bu normların Türk dilinde ve siyasi rejimlerinde gerçekleşen değişimlerle ilişkilerini de ele alır."(Rifat, 2003: 254- 256).

2.4 Çeviride Metin-Okur İlişkisi (Metin Ve Okurun Çeviri Sürecindeki Önemi)

Yazın eseri okunmak içindir. Esere vücut veren okurdur. Eser bir okur tarafından alınıp okunduğunda görevini yerine getirmiş sayılır. Yoksa rafta bekleyen, okura ulaşamamış bir eser yarım kalmıştır.

“Eco'ya göre metin tembel bir makinedir, okurun kendisini çalıştırmasını bekler. Biraz daha açık söylemek gerekirse, metin gerçekleşme aşamasına geldikten sonra bir okurla karşılaşmaya kadar "tamamlanmamış" olarak kalır; oluşumu, ancak okur varsa tamamlanabilir, yani oluşumunun bütünlenmesi olası bir okurun varlığına ya da ortaya çıkmasına bağlıdır.” (Tosun, 2007: 284).

Bir metin her birey tarafından farklı algılanabilir. Kişinin eğitim düzeyi, bağlı bulunduğu kültürün durumu, estetik anlayışı gibi etkenler kişilerin alımlamalarının farklı olmasına neden olur. Üstelik aynı kişi bile farklı zamanlarda aynı metni farklı alımlayabilir. Eser bir kez yazılır ve yayımlanır, fakat yüzlerce yıl yaşayabilir ve her zaman diliminde farklı alımlanır. Değişimin kaçınılmaz sonucudur bu.

“Yazını dış bağlamlardan soyutlayıp bağımsız bir alan olarak alan görüş ile, yazını sadece içinde olduğu koşulların ürünü sayan uç görüşlerin dışında son yıllarda kuram ve uygulama alanlarında giderek pekişen bir görüş saptamaktayız. Bu görüşü savunan yazınbilim dalına “alımlama estetiği” (Rezeptionsaesthetik) denmektedir. Alımlama estetiğine göre yazınsal yapıtlar tarihsel ve toplumsal durumun ürünü oldukları halde bu durum değiştiğinde de yaşamaya devam ederler. Ama varlıklarını sürdürmelerinin nedeni toplumdan ya da gerçekten bağımsız oluşları değildir. Bitmiş, son noktası konmuş, basılmış, yayınlanmış bir yapıt yazarından, çevresinden, tarihten, toplumdan, bağımsız bir varlık sürdüremez. Ama bu yapıt her toplumda, her yeni kültür ortamında okurun sürekli değişen ölçütlerle kendisini değerlendirdiği yaşamını sürdürecektir. Şöyle de denebilir: Kendine özgü, kurmaca (fiktiv) bir gerçekliği olan yazınsal yapıt yakın zamanlara dek ya sadece yazar ve oluşumundaki etkin koşullar (sosyoloji), ya gerçekleştirdiği ideler (tinbilim) açısından, ya da kendi gerçekliği içinde (içkin yorum) incelenmiştir. Ama yazınsal yapıt “açık” bir yapıttır, çokanlamlı bir yapıttır. Bir kere yazılmış ve açıklanmış olması yazınsal yapıtı tüketmez. Zaten anlamını tüketici bir biçimde açığa vurmuş ve sonuna kadar çözümlenmiş bir yapıt sanat yapıtı olamaz. Yazınsal yapıtın yaşam öyküsü yazarinkinden farklıdır, bir defaya özgü değildir. Yeni yeni okurları vardır yazınsal yapıtın, her okunuşta okurun içinde yaşadığı toplumun özelliğine, okurun kültür birikimine, yani yapıtın okur tarafından alımlanmasına göre değişir.” (Sayın, 1979: 110).

Yazın eserleri kurmacadır, yazarın düş gücünün ürünüdür. Yazarın düşgücünü içinde yaşadığı kültürel ortam, okuduğu eserler ve hayata bakış ufku oluşturur. Bu ufuk geçmişle gününün kaynaşmasıdır. Yazar eseriyle okuyucusunu içinde yaşadığı çağa farklı bir bakışla yaklaşmasını sağlayabileceği gibi, okuyucuyu geleceğe de götürebilir.

Bütün bu varsayımlar okuyucunun eseri alımlamasıyla ilgilidir. Bunu da belirleyen okuyucunun kültürel düzeyi, eserin okunduğu zaman, okuyucunun ufku gibi karmaşık ve çok yönlü etmenlerdir. Bir eserin alımlanması kişiden kişiye, okunduğu çağa, okunduğu kültüre göre değişir. Hatta aynı kişi bile değişik zamanlarda aynı eseri farklı şekillerde alımlayabilir.

“Her okur, metni algılayıp anlamlandırmaya başladığında kendi metnini kurar. Bu, farklı bireylerin ‘metin’lerinin her zaman farklı olduğu anlamına gelir. Hatta aynı birey her okumayla yeni bir metin oluşturur. Metinlerin dural varlıklar olarak görülemeyeceği, Vermeer’in benimsediği süreç kuramının bir sonucudur.” (Rifat, 2004; 267).

Çevirmen de bir okurdur. Kaynak metni erek kültüre aktarmadan önce okuyup anlamlandırarak, kendi öznel yorumuyla aktaracak kişidir. Kaynak metne bu açıdan bakmayı ve çevirmene özgürlük sağlaması açısından alımlama kuramı çeviribilime çok önemli bir katkı sağlamıştır.

“Alımlama kuramı, çevirmenin kaynak metni okuyup anlaması, anlamlandırması sürecini en iyi yansıtan kuram olarak hem çeviribilim hem de çeviri kuramı için çok önemli yaklaşımlar getirmektedir. Alımlama kuramı, başlangıcında Almanya’da başlayan, fakat etkisini daha çok Umberto Eco ve Jacques Derrida’yla farklı bir şekilde devam ettiren bir kuramdır. Kuramın gelişim sürecinde, metnin bütünlüğünün dışarıda bırakılıp, okurun anlamlandırması, alımlaması öne çıktıkça, metin bütününden göstergelerin yorumlanmasına, bu yorumun yazara ait bir sınırlılıktan çıkarılmasına doğru giden kuramsal bir gelişim yaşanmıştır.” (Tosun, 2007: 241).

“Sartre’a göre yazmak bir çağrıdır, yani birine yöneliktir. Yazarla okurun ortak çabaları somut ve düşsel nesneyi oluşturur. Sanat sanat için değil, başkası içindir ve sadece başkası, yani okur olduğu sürece varlığını koruyabilir.” (Sayın, 1979: 110).

“Okurun var olmadığı durumda, bir edebi metin de var olmaz; ama yine de ilginçtir, metin, yazar ve okur arasında her zaman en az ayrıcalıklı olan okurdur. Edebiyat yapıtları raflarda var olamazlar. Edebiyat yapıtları ancak okuma pratiğinde somutlaşan anlamlandırma süreçleridir. Edebiyatın var olabilmesi için okur da yazar kadar gereklidir.” (Tosun, 2007:242).

Edebi eser yazarın düş gücüne göre oluşur. Yazar bilerek ya da bilmeden eserdeki bağlantılar arasında boş alanlar bırakır. Bu boş alanlar okuma sırasında okuyucu tarafından tamamlanır. Yorumu dayalı bu edim kişiden kişiye değişir. Böylece herkes kaynak metinden yola çıkarak kendi metnini kurar. Metinden çıkarılan anlam herkes için farklı olabilir.

“Yazınsal yapıtta belirlenmemişlik (Unbestimmtheit), belirlenmemiş alanlar vardır. Belirlenmemiş olanı, “boş alanları” (Leerstellen) okurun kendisi somutlama sırasında doldurması gerekir. Şiirde bilindiği gibi düz yazıya oranla belirlenmemiş yerlerin çok oluşu okurun boş anlam alanlarını doldurmada katkısını artırır. Ancak bu boş alanların doldurulması okurun düş gücüne, kültür ortamına, ufkuna göre değişecektir. Aynı yapıt çeşitli zamanlarda farklı okurlar tarafından farklı biçimde somutlanacaktır.” (Sayın, 1979:115).

Bir metin okura her şeyi söylemez, söyleyemez. Yazarın söyledikleriyle kendi öznel dünyasını birleştirerek sonuca ulaşacak kişi okurdur. Her okur eseri kendi ufkuna göre ve değişik biçimlerde içselleştirir.

“Öte yandan bir metin okura her şeyi söylemez; eğer böyle olsaydı hiçbir zaman sonu gelmezdi. Eco, bir metnin söylenenlerden olduğu kadar söylenmeyenlerden yani anlatım düzeyinde yer almayanlardan da oluşan bir doku olduğunu kabul eder; okur da içeriğin edimselleştirilmesi düzeyinde işte bu söylenmeyenleri edimselleştirmektedir. Anlatısal bir metin okur tarafından çalıştırılmayı bekleyen bir makine, araç gibiyse, içindeki gücül (potansiyel) bildiriye aktarabilmesi de okur tarafından işletilmesine bağlıdır. Dolayısıyla okurdan etkin ve bilinçli bir işbirliği bekleyişi içindedir.” (Tosun, 2007: 286).

Yazın eseri üretildiği ortamın okuruna seslenir. Fakat bazı yapıtlar kendinden sonraki kuşaklara da seslenebilir. Yapıttaki kurmaca yaşamaya devam etse de yapıtın dili eskir. Dilin doğasıdır bu. Dildeki sözcükler değişir, gelişir ve farklı anlamlar yüklenebilir. Eserin okuru ile bütünleşebilmesi için, okurunun diliyle yeniden yazılması gerekir.

“Yazınsal yapıt belli bir zaman diliminde, belli tarihsel, toplumsal ve ruhsal koşullar altında ve belli yönelimle oluştuğundan hareket edersek, bütün bu koşulları içeren Y kodunun, farklı bir zamanda ve ortamda yaşayan A kodlu bir okura ulaşabilmesi için metnin üretildiği zaman diliminin göstergesel bağlamının yeniden oluşturulması gerekir.” (Sayın, 1979: 112).

Yazın eserleri çağının okuyucusuna seslenmek içindir. Ancak birçok yapıt bütünüyle ya da bir bölümüyle kendinden sonraki kuşaklara da seslenebilir. Aslında her kitap başka kitapların içinden çıkar. Yazar eserini ortaya koyarken mutlaka kendinden önce yazılmış eserleri okur ve doğal olarak etkilenir. Düşünce düzeyindeki bu aktarım faaliyeti kuşaklar arasında süregelmektedir.

“Bir yazınsal yapıt, yaratıldığı dönemdeki kuşakları aşır sonraki kuşakların okurlarına da ulaşabiliyorsa, bu yapısının ya da biçiminin, başka zamanlardaki okur kuşaklarına da seslendiğini gösterir. Böylece geçmişte yaratılmış bir yapıt ile bugün var olan bir okur arasında karşılıklı bir ilişki, bir etkileşim kurulmuş olur.” (Tosun, 2007: 244).

Yazmak bir eylemdir. Her eylemin bir amacı vardır. Yazarın amacı da eserinin okunmasıdır. Yazar ve okuyucu bir bütünün iki yarısıdır aslında. Yazarın düşgücü okur tarafından alımlandığı anda iki yarım birleşir ve yazınsal yapıt görevini yapmış olur.

“Wolfgang Iser, yazın yapıtının sanatsal ve estetik diye ayrılan iki yönü olduğu görüşünden yola çıkar. Sanatsal yönü, yazar tarafından ortaya konan metindir. Estetik yönü ise, okur tarafından somutlanmasıdır. Öyleyse yazınsal yapıt ne sadece yazarın yazdığı metindir, ne de okur tarafından yeniden canlanması, yani somutlanmasıdır. Başka deyişle, yazınsal yapıt ne metinle, ne de okurun metni çeşitli somutlamalarıyla özdeşdir. Yazınsal yapıtın gücül (virtuel) bir yapısı vardır, yani ne metne, ne de metnin okur tarafından somutlanmasına indirgenebilir. Yazınsal yapıtın canlılığı ve dinamizmi, işte bu gücülükten doğmaktadır. Metin, ancak kendisini alımlayan bilinç, (okur) tarafından yeniden varlık kazandığı zaman yazınsal yapıttan söz edilebilir.” (Sayın, 1979: 116).

Yazın esri yazarın düş gücünün ürünüdür. Okur okuma eylemi sırasında bunun üzerine kendi düş gücünü katar ve metni içselleştirir. Her okuma okurun dünyasını genişletir, değiştirir, geliştirir.

“Yazar, kendi üretimselliği karşısında, bir metin içinde örnek olarak tasarladığı okurunun yorumsallığını düşünür, hesaplar. Eco'ya göre, bir metni okumak, o metinden kalkarak olası çıkarsamalarda bulunmak, tahminler yapmak ve bunların doğruluğunu ya da yanlışlığını metnin ilerleyen satırlarında ya da sayfalarında denetlemek demektir bir bakıma. İşte bu amaçla okur, toplumsal kültürel birikimine dayanan belli bir kollektif belleği harekete geçirir: Eco bunu "ansiklopedi" diye adlandırır. Yani metnin varsaydığı örtük bir bilgidir burada söz konusu olan, okurda bu bilgiyi metnin karşısında kullanmaya başlar. Okur bir metni okurken, o metnin yorumu açısından yazarla işbirliğine girer ve düşgücünde bir dizi olası evren yaratır. Anlatının dünyasına denk düştüğüne inandığı bir evrenler dizisidir bu. Okurun yarattığı evren öyle bir evren olacaktır ki, bu evrendeki her anlatı kişisi de, öbür kişileri harekete geçirecek arzu ve beklentilere denk düşecek bir evren yaratacaktır.” (Tosun, 2007: 284).

Okur eseri içselleştirdiği andan itibaren yazarın yarattığı kurmaca dünya ile bütünleşir. Kendi öznel dünyasına yeni katkılar sağlar.

“O zamana dek yabancı olan metin yabancılıktan sıyrılarak, okurun kendi ufkunun yardımıyla özümlediği, bunun için de tanıdığı ve benimsediği kendi malı olur. Başka deyişle, yorumbilimsel döngünün çıkış noktası olan önanlama, çevirimler sonunda yeni anlamlar kazanır, okur ise elde ettiği deneyimler sonucu kendini değiştirir, yeni ufuklar oluşturur.” (Sayın, 1979: 114).

Edebi eserler sadece eğlendirmek amacını gütmeyizler. Çoğu kez yazar kendi düşgücü aracılığıyla toplumsal bir eksikliği ya da yanlışlığı düzeltme çabası içindedir.

“Jauss'a göre bir edebiyat yapıtı hem yazıldığı tarihsel dönemin beklentilerinin ürünüdür ve bu yönüyle edilgendir, hem de, yenilikçiyse tarihi etkiler, çünkü yeni beklentiler yaratarak ilerdeki dönemlerin toplumsal bağlantılarını belirtmekte etken bir rol oynar.” (Tosun, 2007: 247).

Kaynak metin yayınlandıktan sonra eskimeye başlar. Çünkü dil doğası gereği sürekli bir gelişme ve değişme gösterir. Dil devingen, kaynak metin ise durağan durumdadır. Dildeki değişime ayak uyduramayan bir metni çağdaşı olmayan okuyucuya sunabilmek için gününün dili ile yeniden yazmak, yani diliçi çeviri yapmak gerekir.

“Kaynak metin çoğu kez ölmüş bir metindir. Kendi kültüründe yaşayan kaynak metinler bile çevrilmedikleri sürece, aradan yüzyıllar geçse de, erek kültür için ölü bir varlıklardır. Yüzyıllar önce yazılmış olmasına rağmen bugün Türkçe'ye aktarılmış bir metin, bizim kültürümüz için, yüzyıllardır ölü olan bir metnin, bir düşüncenin canlanmasıdır. Böyle bir metnin çevirmen tarafından canlandırılmasıyla o metin, erek kültürün hayatına yeni bir canlılık getirecektir. Bu tür metinlerin çevirisiyle, hem kaynak metinler canlanacak, hem de erek kültür yeni bir hayata uyanacaktır. Kaynak metnin yeniden canlandırılması yalnızca iki kültür arasındaki çeviri için değil, bir kültürün unutulmuş hazinelerini, unutulmuş değerlerini, dil içi çeviri ve yeniden yorumlamayla tekrar kazanması anlamına da gelir.” (Tosun, 2007: 285).

Okurun metni anlaması için yapıtla diyalog kurması gerekir. Yazın eseri okurun yaşadığı çağın ürünü olmayabilir. Bu durum eserle okur arasında diyalog kurulmasına engel oluşturur.

“Alımlama estetiğinin öncülerinden Gadamer'e göre yazınsal metnin anlaşılabilmesi için yapıt ile okur arasında bir diyalog kurulmalıdır. Bu ise yorumbilimsel durum bilincine varmakla olur. Yorumbilimsel durum bugünkü durumumuzdan yola çıkarak geçmişini anlama durumudur. Ancak “durum” kavramının hemen yanı başında ikinci bir kavram yer alır. Bu da olaylara belli bir açıdan bakıldığında kişide önceden var olan kavrayış ufku, kısaca ufuk (Horizont) kavramıdır. Ufkun dar ya da geniş oluşuna göre yakındaki ya da uzaktaki olayları kabaca ya da ayrıntılı değerlendirme olanakları çıkar ortaya. Geçmişini değerlendirme, anlamakta da ufkun rolü büyüktür. Değerlendirme sadece bugünkü kendi ölçü ve yargılarımıza göre değil, geçmişini ölçü ve yargılarına göre de, yani tarihsel ufuk açısından da yapılır. Ancak çeşitli öğelerin oluşturduğu bugünkü kavrayış ufkumuzun bitmiş, kendi içine kapalı bir ufuk olduğu söylenemez. Bu ufuk yeni deneyimlerle olduğu kadar geçmişini anlamaya çalıştığımız oranda da değişir. Bugün için geçerli tek bir kavrayış ufku olamayacağı gibi, geçmişini kapsayacak tek bir ufuk da olamaz. Öyleyse geçmiş, tarihsel ufka erişmek yoluyla, yani kişinin kendi ufkunu bir kenara bırakıp tarihsel bir durumla özdeşleşmesiyle anlaşılabilir. Yorumbilimsel davranış ise, tarihsel ufka kendi ufkuyla yaklaşmayı, gerçekte sürekli devinim içinde olan bu her iki ufkun birbiri içinde erimesini, geçmişini bugünle, bugünün geçmişle kaynaşmasını sağlar. Anlama süreci bu sürekli ufuk kaynaşmasını (Horizontverschmelzung) içerir. Yorumbilimsel davranışla yazın metnine yaklaşıldığında- metin ister içinde yaşadığımız çağın, ister eski yüzyılların ürünü olsun- amaç okurun kendine yabancı bir ortamları özdeşleşmesi değil, okurun yapıtla bir diyalog kurması ve bu diyalog sonucu yapıt kendi ufkuna yaklaştırarak anlamsal iletiyi yeniden sağlamasıdır.” (Sayın, 1979:114).

Yazınsal yapıtın bir kurgusu vardır. Bir düş ürünü olan bu kurguya okur kendi düş gücü ile katılır ve eserin oluşumu tamamlanır. Fakat bu tamamlanma işlemi her okur için

farklı olur.

“Yazınsal yapıtın oluşumunda, metnin olduğu kadar, alımlayanın, yani okurun da rolü vardır. Okur, metindeki birbiriyle örülü görüşlerden, metnin iskeletinden yola çıkarak yazınsal yapıtın konusu olan nesneyi düşgücüyle oluştururken, metin ve okur karşılıklı bir etkileşim süreci içine girerler.” (Sayın, 1979: 116).

Çevirmen de bir okurdur. Fakat çevirmen kaynak metni erek okuyucudan farklı algılamak durumundadır. Sanat eserlerinde yazarın boş bıraktığı, okuyucunun kendi bakış açısına göre tamamlayacağı alanlar vardır. Çevirmen yazarı çok iyi anlayıp, metni kültür ortamına aktarırken okurun doldurması gereken alanları kendi kültür ortamının özelliklerine uygun olarak dönüştürmelidir.

“Çevirmen, Eco'nun örnek okur'udur. Çevirmen, metni okumakla görevlendirilmiş bir okur ve yorumcudur. Örnek okur, diğer amprik okurlardan, konunun kendisine göre tasarlanması ve kendisinin konunun uzmanı olması yönüyle ayrılır. Örnek okur, metni yorumlayıp, yönlendirecek bir donanıma sahiptir. Eco anlamında çevirmen metni bir örnek olarak yorumladığı gibi, erek metni oluştururken de örnek yazardır. Örnek yazar, okuyucusunu kurar, okuyucusunun amaçlarını, beklentilerini ve metni yorumlayıp tamamlayacak durumda olduğunu bilir. Yani çeviri, çevirmenin okur olarak kaynak metni okuyup yorumlamasından, yazar olarak kaleme almasına, çeviri metinlerin okur kitlesine kadar örnek okur için tasarlanmış metindir.” (Tosun, 2007: 284).

Çevirmen de bir okurdur. Kaynak metni okuyup yorumlar. Kendi kültürel ortamına kaynak metni aktarırken bir yazar gibi davranmasını bilmelidir. Çevirerek ortaya koyduğu eserde okurun tamamlayacağı açık alanlar bırakmalıdır.

“Kaynak metnin aynı zamanda tembel bir makinedir de. Okurun, yani çevirmenin kendisini yorumlamasını bekler. Çevirmenin yorumlamadığı, açık uçlu sistemleri çözerek aktarmadığı, çevirmenin örnek okur ve örnek yazar olarak görevini yerine getiremediği bir metin tembel bir makine olmaya devam eder. Çevirmen, konunun uzmanı örnek okur olarak Eco'nun bir metnin yorumlanmasıyla ilgili stratejilerini kullanarak bu tembel makineyi, ölü metni yeniden açık uçlu, örnek okurun anlayıp yorumlayabileceği bir açık yapıta dönüştürmesi gereken uzmandır. Bir metin çevrildikten sonra, yine bitmiş bir metin değildir. Çevirmen metni kapalı yapıta dönüştüremez. Böyle bir eylemde bulunmak isterse, yaptığı eylem çeviri değil, ansiklopedi yazmak olur. Çevirmen, örnek yazar olarak, örnek okurunun göstergelerin açık uçlarının işaret ettiği yerlere gidebileceğini hesaba katar. Metnin eksikliklerini tamamlayacağını hesaba katar. Okura, romanda gidebileceği yolların haritasını verir. Okur, daha önceki bilgileriyle, birikimiyle bu yolları kendisi bulur.” (Tosun, 2007: 285).

Çevirmen işinin uzmanı olmanın yanında aynı zamanda bir yazardır. Kaynak metindeki kurguyu yorumlayıp, kendi dilinde okuyucusuna aktarırken özgün eserin tadında bir ürün ortaya koyan çevirmen yeni bir eser yazmaktadır aslında.

“Rifat’a göre, Örnek Okurun edimiyle çevirmenin edimi arasında bir benzerlik kurulabilir. Örnek okurun edimi kimi kez çevirmenin edimiyle özdeşleşebilir. Gerçekten de yazarın uyguladığı metin stratejisini görebilen, başvurulan edinimleri paylaşabilen bir çevirinin oluşum süreci boyunca, bir başka deyişle anlamsal yapının çözümlenip yeniden aktarılması aşamasında çevirmen bize göre bir Örnek Okur davranışı sergiler; yani yazarın kaynak metinde kurduğu stratejiyi tıpkı bir satranç oyununda olduğu gibi aşama aşama ilerleyerek çözer; kaynak metnin çizgisel boyutunu ya da yüzeysel düzlemini aşarak anlamsal düzlemine ulaşmaya çalışır; çıkarsamalar yaparak metnin anlamsal yapısını çözer, sonra da alımladığını, yorumunu erek metne aktarır. İşte bunları yaparken de kendisinden işbirliği bekleyen metin karşısındaki Örnek Okur gibi davranır. Örnek Okur nasıl yorumlama aşamasında etkin oluyorsa, çevirmen de tıpkı onun gibi hareket eder, ancak bu işi, bu görevi, kaynak metne edimselleştirilmek üzere konmuş olanları erek metne çizgisel düzlemdeki birimler aracılığıyla aktararak gerçekleştirir.” (Tosun, 2007: 287).

Yazınbilimin görevi bir yazınsal metnin birbirinden farklı yorum olanaklarını sunmak ve farklı anlamların oluşma biçimini betimlemektir. Sayın’a göre, “Ancak, söz konusu betimlemenin, sadece okurun edimi, yani okuma süreci sonunda gerçekleşebileceği unutulmamalıdır.” (Sayın, 1979: 118).

“Metnin okur tarafından üretilmesinde okura düşen en önemli görev, bilinçli bir biçimde, yazınsal yapının yapısını kavramak, dilsel düzeyde saptanan nesnel verilerin doğrultusunda yapıdaki belirlenmemişliği en uygun biçimde doldurmaktır. Bu alanların doldurulması ve anlamın yeniden üretilmesi ise, yapıt ile okur arasındaki karşılıklı etkilerin sadece toplamı sonucu elde edilmez. Yapıt-okur ilişkisi bir süreçtir, yapıtın içinde olduğu tarih boyutunu dışarıda bırakamaz ve anlam, okurun ‘ufku’ ile, yapıtın içinde olduğu ve göstergelerin de içerdiği tüm bağlamı kapsayan ‘tarihsel ufku’n birbiriyle kaynaşmaları (Horizontverschmelzung) sonunda oluşur.” (Sayın, 1979: 118).

Tosun (2007: 287), okurun çeviride rolü konusunda daha da ileri giderek şöyle der: “Metinlerin okur tarafından yorumlanmadan bitmiş süreçler olmadığını kavradığımızda, metinleri yazarların değil, okurların (çoğu zaman çevirmenlerin) tekrar tekrar tamamladığını yeniden canlandırdığını söylemek gerek.”. Çeviride okurun rolü konusunda Göktürk’ün görüşü şöyledir:

“Metin türü ile çeviri yöntemi arasındaki ilişki, çeviri kuramı açısından önemli bir sorundur. Bilimsel bir metinde her sözcüğün kesin, belli, nesnel bir karşılığı vardır. Her sözcük belli bir anlama gelir, ötesi yoktur. Oysa yazınsal dil, anlam olanakları yönünden sınır tanımayan bir dildir. Yazınsal metin ise, ilk ortaya çıkışında yazın alanında var olan anlatım dizgelerini hepsinden ayrı nitelik taşıyacak, yeni bir iletişim düzeni amaçlar. Sanatta yaratıcılığın, özgünlüğün, arayıcı düş gücünün gereğidir bu. Bu nitelikte bir metin de, kendine özgü bir biçimde yorumlanıp anlaşılacağı, çevrileceği doğaldır. Başka deyimle, her metin türü ayrı bir çeviri yöntemi gerektirir. Bütün metin türlerinin iletişim yapıları yönünden saptanıp belirlenmesi de, çağdaş çeviri kuramının önem verdiği konulardan biridir.

Bir yazınsal yapıtta da dilbilimsel ses, sözcük, tümce düzeyinden, metnin bütünü oluşturarak tümce dizilerine, paragraflara, bölümlere dek bütün tek tek öğeler, kendi aralarında işlevsel bir ilişkiyi paylaşırlar. Tek tek öğeleri aşan bu işlevsel ilişkinin bütünü, metnin iletisini oluşturur. Yazarın dile getirmek istediği dünyadır iletilen. Ancak, yazınsal metinde dile gelen bu dünya, nesnel deneylerimizin alanı olan gerçek dünyadan ayrıdır. Sanat yapıtı, bildik gerçek dünyanın yazarca yapılmış bir kişisel yorumudur. Bu kişisel yorumda yaratıcı düş gücünün, uydurunun payı en azından gerçek yaşantının payı oranında önemlidir. Bir okurun karşısındaki yazınsal metin, bu kendine özgü yarı düşsel dünyanın, bu bireysel yaratının, ortak iletişim aracı olan dilde bir ölçüde nesnelleştirilmesidir. Sanat metninin somut dilbilimsel yapısı ötesindeki bu düşsel niteliğini, iletişimin hem deneylerimizin dünyasını hem de düş dünyasını taşıyan belirtgelerden oluştuğunu göremeyen çevirmen, kaynak metinde düzeltmelere kalkışabilir.” (Göktürk,1978: 61- 62).

2.5 Çeviri Ve Kültür

Vermeer’e göre, “çeviri öncelikle kültürel bir eylemdir. Çeviri, kültürel çeviri gerektirir. Kendi kültür ortamı içerisinde bir kaynak metin alınır ve yerine, kendi (farklı) kültür ortamında “skopos”una uygun şekilde işleyebilecek bir erek metin konur.” (Rifat, 2004: 265).

“Holz-Maenttæri’ye göre, kültür, dilin üst kavramıdır. Çeviride kültür ve dil boyutunun karşılaştırılması açısından Holz-Maenttæri’nin saptaması bizim için önemlidir. Bu saptamayla dilsel yapıları aşan bir çeviri kuramının oluşumu açıkça ortaya konur: “Yabancı bir kültürde ve yabancı bir formda yazılmış bir eserin anlaşılması, yalnızca onun dilinin anlaşılması değil, o dünyanın bir bütün olarak anlaşılmasını gerektirir, bu da o dünyanın düşüncesinin anlaşılmasıdır.” (Tosun, 2002: 101).

Dil, bir kültürün düşünce ve iletişim aracıdır. Farklı dilsel göstergeler ancak her iki kültüre ait bilgi birikimi ve çevirmenin öznel yorumu katılarak çevrilebilir. Tosun’a göre, “Çeviri süreci hiç tartışmasız bir kaynak metnin bir dilden diğer dile aktarılması sürecidir. Fakat bu süreç mekanik değil, bir insan tarafından gerçekleştirilen yorumsal (hermeneutik) bir süreçtir.” (Tosun, 2003: 490). Çeviride dil-düşünce-kültür ilişkisini Aksoy şöyle yorumlar:

“Çeviriler bir boşluk içinde üretilmez; çeviri hem özgün metnin dilbilimsel verilerinin iz düşümü, hem de çevrildiği kültürün unsurları ve beklentilerinin izlerini taşıyan bir üründür. Çeviri, hedef kültürün ve o kültürdeki çeşitli grupların beklentilerine ve isteklerine yanıt verecek bir şekilde biçimlendirilir. Çeviri, çeviri sürecini yönlendiren koşullar içinde oluşur. Kültürün çeviriden çeşitli beklentileri vardır ve bu beklentiler, çevrilecek olan metnin konumu ile de ilintilidir. Susan Bassnett’e göre çevrilecek olan metin kaynak kültürde “merkezi” bir metinse (Kur’an, İncil) hedef kültür o metni özgününe büyük bir bağlılıkla ve sözcüğü sözcüğüne çevrilmiş olarak görmek ister. Öte yandan metin toplumun ve kültürü oluşturan bireylerin inançlarıyla ya da toplumun bağlandığı ilkelerle fazla ilintili değilse, çevirmen özgün metne daha özgürce yaklaşarak çevirisini hedef kültürde

kabul görmüş edebi yazım biçimlerine uyumlaştırmak amacıyla yönlendirebilir. Bu durumda çevrilecek metnin hedef kültürde amaçlanan işlevi ve sesleneceği kitle, çevirmenin metinde değişiklik yapmasını gerektirebilir.” (Aksoy, 2000: 53).

Çağdaş çeviribilim kuramlarına göre eşdeğerlikten beklenen, kaynak metnin kaynak kültürdeki işlevinin, erek metnin erek kültürde yerine getirebilmesidir.

“Çeviribilimde,”mutlak” ya da “metne özgü eşdeğerlik” ve “uyumluluk” istekleriyle oluşturulan yöntemlere karşı Holz-Maenttaeri’nin yönteminde temel olarak savunulan; “erek metin işlevi” dir. Holz-Maenttaeri, eski paradigmanın özelliklerinden olan eşdeğerlik ve uyumluluğun yerine “erek metnin işlevini” koyar. Önemli olan erek metnin kaynak metinle eşdeğer olması değil, erek kültür dizgesinde, erek kültürün ürünü olarak işlevini yerine getirmesidir.” (Tosun, 2002: 141).

Yıldız, W. Koller’in eşdeğerlik konusunda çevrilemezlik sorunu ile ilgili görüşlerini aktarırken, “İki ayrı toplumda yer alan kültürel özelliklerin, tamamen çakışması, kısmen çakışması, hiç çakışmaması söz konusudur.” (Yıldız, 2000: 377) şeklinde yorumlar.

“Özgün metne “sadık olma, eş değerliğini yaratma” gibi kavramlar artık hedef metnin hedef kültürde kaynak metnin kaynak kültürdeki işlevine benzer işleve sahip olmasının sağlanması anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla, çeviriler geleneksel “sadakat” ilkesinden uzaklaşarak “işlevsel eş değerlik” kavramına yani çevirmenin özgün metni gerektiğinde hedef kültürdeki işlevine uygun olarak uyarlaması ilkesine yönelmektedir.” (Aksoy, 2000; 55- 56).

Sadece dili bilmek çeviri yapabilmek için yeterli değildir. Sözcük düzeyinde bir aktarım ile özgün metnin eşdeğeri olan bir metin elde edilemez. Böyle bir çeviri ile kaynak eserin kendi kültüründe elde ettiği sonuca, çevirmen erek kültür ortamında ulaşamaz.

“Kültürde belli bir aktarma söz konusudur. Bu aktarma işini üstlenen çevirmenin iki dili iyi bilmesi yeterli değildir, bu dili konuşan uygarlığı, kültürü tanıması gereklidir. Bu konuda G. Mounin (1963:236) şöyle demektedir: “Bir dili çevirmek için iki koşulu yerine getirmek gerekmektedir, tek başına biri yeterli olamaz, yabancı dili iyi öğrenme, o dili kullanan topluluğun kültürünü bilmekle olur. Hiçbir çeviri bu iki koşul yerine getirilmedikçe yeterli sayılamaz”. Kültürlerarası farklılık çeviri işleminde dikkat edilmesi gereken önemli etkenlerden biridir. Çeviride kültürel-toplumsal etkenlere gelince; her toplumun kendine özgü bir yaşayış bir düşünce tarzı, bir uygarlığı vardır ve her dil belli bir uygarlık çevresinde, belli bir toplumsal ortamda işlevini yerine getirir ve bireylere kendine özgü bir düşünce ve duygu kalıbı sunar. Onun için, diller yalnız içyapıları bakımından değil, dış ortamları açısından da birbirlerinden ayrılırlar. O halde, Fransızca ve Türkçe gibi birbirinden çok farklı iki dil arasında yapılan çeviride yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı bilgi yitimi olması kaçınılmazdır. Örneğin Türk kültüründe var olan “Allah razı olsun” “Allah gani gani rahmet eylesin”, “kıyamet mi kopar” gibi deyişler veya masallardaki “evvel zaman içinde, kalbur saman içinde”, “onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine” gibi anlatımlar çeviride sorun yaratacaktır. Bu duruma, iletişimsel eşdeğerlik açısından baktığımızda, bir dile ya da kültüre

özgü apayrı konularla içeriklerinin, amaç dilde seslenilen okurun, en kolay anlayabileceği bir biçimde aktarılması gerekir.” (Yalçın, 2003: 49).

Çevirmen kaynak ve erek kültürü iyi tanımalıdır. Sadece kelimelerin anlamlarını vermeye dayalı bir çeviri erek kültür okuyucusu için anlaşılmaz olur. Kültürlerarası iletinin ortaya çıkardığı farkın en yoğun yaşandığı alanlardan biri kuşkusuz yemeklere verilen adlardır. Bu konuda Baykan’ın Erten’den yaptığı alıntıya göre,”Türkçede imambayıldı, kabak musakka, kapuska, karnıyarık, vezirparmağı, bülbülyuvası gibi yiyecekler için tarifleri verilip isimleri anılmalıdır.” (Baykan, 2005: 189). Eğer yukarıdaki yemek adları sadece kelime karşılıkları verilerek çevrilecek olsaydı, imam bayıldı için İngilizce olarak "imam fainted", vezir parmağı için "vezir's finger" gibi komik denebilecek çeviriler ortaya çıkardı.

“Kültürlerarası farklılıklarda ortaya çıkan bir diğer farklılık da manevi değerler ve sevgi ifade etme kavramları ile ilgili sözcüklerdir. Örneğin, 'aşk' kavramı Türkçede 'sevda', 'sevgi', 'gönül bağı', 'kalp ağrısı', 'sevgi' ile ifade edilirken Almanca da, İngilizce ve Fransızca da bunların hepsinin tam karşılığı yoktur. Bunların hepsi sadece 'liebe' , 'love', 'romance', 'l'amour' ile ifade edilir. Erten'in, bu konuyla ilgili görüşleri şöyledir: “Atasözleri, deyimler ve yiyecekler de ulusal kültürlerin en duyarlı ve önemli ifade tarzlarıdır. Bunlarla ilgili terminoloji de çevirmene biraz yaratıcılık ve çok iyi yorum yapma edimi gerektirebilir. "Allah kavuştursun", "Güle güle giy", "Geçmiş olsun", Misafirlik üç gündür", "Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al", "Yattı balık yan gider", "Üzümü ye bağını sorma" gibi atasözleri İngilizce ve Almanca'da mevcut değildir ama farklı deyimlerle aynı şeyleri söylerler.” (Baykan, 2005: 189).

Kültür farklılıkları nedeniyle deyimlerin çeviride yarattığı sorun, deyim gösterenleri değişse de iletisinin erek kültürdeki karşılığı bulunarak çözülebilir. Ancak yaşam farklılıkları nedeniyle bazı kavramlar karşı kültürde bulunmazsa bu ifadeleri aktarmak mümkün olmaz. Soruna dilbilimsel anlayışla yaklaşıldığında Kade’nin sözcük düzeyinde “sıfır denklik” kavramıyla karşı karşıya kalır çevirmen. Bu durumda çevirmen ifadeyi ya erek kültüre aktarmayacak, ya da açıklama yoluna giderek okumadaki akıcılığı bozacaktır. Çeviri sürecindeki en önemli unsurlardan biri “yorum”dur. Çevirmen iki kültürü çok iyi tanıyorsa ve yorum yeteneğini işine katabilirse, bu sorunu anlamdaki iletiyi eserine aktararak aşabilir.

“Kolay gelsin, kolaysa başına gelsin, güle güle giyin!, ziyade olsun!, Allah muradını versin, Başınız sağ olsun, Allah sabır versin, ölenle ölünmez, Allah kalanların canını sağ etsin, çok bayramlar göresin, Allah razı olsun, dostlar sağ olsun, ömrü uzun düğünü güzün olsun, kaşık düşmanı, Allah kazadan beladan korusun, Allah sevdiklerine kavuştursun, Allah zihin açıklığı versin, Allah derslerinde yardımcı olsun, Hayırlı işler, pazar olsun, rast gele, Allah bol versin,

Bereketli olsun, Allah Halil İbrahim bereketi versin, Bol müşteriler, Allah satı pazarı versin, Allah bir yastıkta kocatsın, Allah tatlı geçim versin, Allah bol zürriyet versin, Allah daim etsin,(sonuna kadar götürsün), Darısı başına, Hayırlı uğurlu olsun, hayırlı kademli olsun, Güle güle oturun, Sağlıcakla oturun, Allah size de böyle bir ev nasip etsin, Yarasın, kaynanan seviyormuş, Ziyade olsun, Geçmişlerinin canına değsin, Hacı sofrası olsun, Allah arttırsın, Beterin beteri var, Allah beterinden saklasın, gibi ifadeler, batı kültürlerinde bulunmayan ifadelerdir. Batı kültüründe bulunup ta, Türk kültüründe bulunmayan ifadelerde normal olarak mevcuttur; çünkü burada söz konusu olan kültür yapıları değişik olan iki toplumdur. Örneğin, Almanya'nın Bayern eyaleti civarında selamlama ifadesi olan "iyi günler" (Guten Tag)yerine "Grüss Gott" ifadesi kullanır, ama Avusturya'ya sınırına yakın bölgelerde ise "Servus" kelimesi selamlama ifadesi olarak kullanılır. Bu tür farklılıkların aynı ülkenin coğrafi bölgelerinde bile görülebileceğine göre, değişik iki ülke toplumlarında görülmesi olağan bir durumdur." (Baykan, 2005: 190).

BÖLÜM 3: DİLİÇİ ÇEVİRİDE KÜLTÜREL VE DİLSEL DEĞİŞİMDEN KAYNAKLANAN ÇEVİRİ SORUNLARI

Roman tür olarak Türk edebiyatına ilk kez Tanzimat döneminde girmiştir. Edebi roman türünün bütün özelliklerini taşıyan ilk eser Namık Kemal'in yazdığı "İntibah"tır. Eser ilk basılış tarihi olan 1876 tarihinden günümüze kadar değişik zaman dilimlerinde okuyucu karşısına çıkmıştır. Her yeni baskı aslında yeni bir çeviridir. Çünkü kültürel ve dilsel değişim eserin anlaşılması için diliçi çeviriye zorunlu hale getirmiştir. Bu ihtiyacın hissedildiği anlarda eski eserler günün toplumsal ve dilsel özelliğine göre yeniden yazılmıştır. Dilsel değişimden bu çevirilerin hangi yönleriyle etkilendiğini saptamak ve diliçi çeviri konusunda gözlem yapabilmek için "İntibah" romanını seçtik.

3.1 "İntibah"- Roman Hakkında Bilgi, Özet

İntibah'ın Türk edebiyatı için en önemli özelliği edebi roman türünün ilk örneği olmasıdır. Ancak romanın ortaya çıkışı toplumsal değişimin hızlandığı Tanzimat dönemidir. Toplumsal değişimin öncülerinden olan Namık Kemal düşüncelerinden ötürü sürgünde bulunduğu yıllarda yazar eserini. Kitabının adı bile değiştirilerek yayınlanır.

"Namık Kemal, ilk romanını Son Pişmanlık adıyla Magosa'da yazmıştı. Fakat kitabı tedkik eden Mârif Nezareti, bu ismi değiştirdi. Eser, dış kapağında İntibâh-Sergüzeşt-i Ali Bey adıyla ve iç kapağında da İntibâh-Ali Bey'in sergüzeştini hâvidir- kaydıyla neşrolundu." (Banarlı, 1983: 908).

"İntibah'ın ilk basılışı 30 Haziran 1876'dadır. Kitabın ayrıca önsözü vardır ki, burada; hikâye, roman ve tiyatro hakkındaki düşüncelerini ortaya koymuştur. Bu önsözün, romanla birlikte basılmasına izin verilmemiştir." (Dizdaroğlu, 1995: 36).

İntibah'ın en önemli yönlerinden biri de yazınımızda o zamana kadar görülmeyen biçimde psikolojik insan tahlillerine yer vermesidir.

"Romanda hemen bütün kahramanların maddi ve manevi portreleri çizilir. Namık Kemal, bu portreleri umumiyetle teşbihler ve istiarelerle resmeder. Bazı teşbihleri, bu bakımdan aleyhinde bulunduğu Divan şiirinin teşbihlerini andırır. Eserde yazıldığı devrin içtimai hayatından, kuvvetli akisler vardır. Beyaz esir ticaretinin ve mesela Dilâşûb'un elden ele satılmasının hala tabii hadiselerden oluşu dikkati çeker. Bazı İstanbul semtleri ve bilhassa Çamlıca, Kemal'in Magosa'da iken, romanının kahramanları vasıtasıyla olsun, hayalinde yaşattığı bir yer gibi görünür. Kemal, bu eserini, tiyatroları ölçüsünde olmamakla beraber, oldukça sade bir dille yazmıştır. Arada bir, okuyucuyu tesir altında bırakan, hayli romantik bir üslup, dikkati çeker. Eserde karşılıklı konuşmalar, tiyatronun verdiği bir alışkanlıkla ve

daha tabii bir dille yazılmıştır. İntibah, 1876 da İstanbul'da Kemal'in adı konulmadan basılmış, sonra daha başka basımları yapılmıştır. Eser, yeni harflerle 1944 de Mustafa Nihad Özön tarafından ilave edilen notlarla yine İstanbul'da neşrolunmuştur. Kitabın 1966 da Fâzıl Yenisey tarafından hazırlanmış bir neşri daha vardır.” (Banarlı, 1983: 908).

Akçağ Yayınları tarafından 2005 yılında 6. baskısı yapılan kitabın romandan önceki kısmında V. sayfada Şerif Aktaş ‘Roman Hakkında’ başlığı ile şu bilgiyi veriyor:

“Namık Kemal’in İntibah adlı romanı, ilk olarak, 1876 yılında Vakit Matbaası’nda cüzler halinde basılmaya başlanmıştır. İlk baskısı çeşitli eksiklerle yapılmıştır. İntibah, Türk edebiyatında roman türünün ilk kitabı olarak kabul edilmektedir.

Edebiyatın hemen hemen bütün türlerini deneyen Namık Kemal, iki de roman kaleme almıştır. Magosa zindanında sürgünde iken, 1873- 1875 yılları arasında, İntibah’ı yazmıştır. Evvela “Son Pişmanlık” olarak çıkan bu romana Maarif Nezaretî’nce sansür konmuş, romanın adı “İntibah-Sergüzeşt-i Ali Bey”e çevrilmiştir. Kitap daha sonraki baskılarında yalnızca “İntibah” adıyla çıkmıştır.

İntibah’ta kullanılan dil, o dönemin şartlarına göre sadedir. Namık Kemal, bazı kelimelerin halk tarafından kullanılan şekillerini vermiş, kelimelerin asıllarını da parantez içinde sunmuştur. Entari, okka, merdiven gibi. Sıfatlar ve tasvirler fazladır. Yalnız Namık Kemal’in tiyatroları ve diğer yazılarıyla kıyaslandığında İntibah’ın oldukça sade bir dille yazıldığını görmekteyiz. Duygular ve düşünceler oldukça abartılı bir dille ifade edilmişlerdir.” (Çelik, 2005: V).

Özgür Yayınları tarafından ikinci basımı Mart 2006 tarihinde yapılan kitabın 5. ve 6. sayfalarında editörler Sabahattin Çağın ve Fazıl Gökçek’e ait “Sunuş” yazısı bulunuyor. Kitabı yayına hazırlayan Selda Akyol ise 7-19. sayfalar arasında “İntibah’a Dair” başlığı ile şu bilgileri veriyor:

“Namık Kemal, hem kalemi kuvvetli bir sanatçı hem de bir dava adamıdır. Bu nedenle kalemini de davasının hizmetine vermiştir. Kemal, vatanına her anlamda sahip çıkmak ister. Tıpkı bir sosyolog gibi çalışarak, gözlem yaparak sorunları tespit eder, bu sorunlara çareler düşünür. Vatan, millet, hürriyet kavramları onun erkeksi ve gür sesiyle zihinlere yerleşir. O, klasik edebiyatın güzel anlayışını baştan aşağıya değiştirerek oradaki sevgili motifinin içini hürriyet kavramıyla doldurur. Artık âşık olunan, peşinden koşulan güzel çehreli sevgili, hürriyettir. Namık Kemal, bir kolunu siyasete, bir kolunu da edebiyata uzatmıştır. Batıdan gördüğü çeşitli yeniliklerin de etkisiyle Osmanlı toplumunda Avrupalı bir edebiyatı yerleştirmeye çalışmıştır. Batı edebiyatı türlerini Türk edebiyatında ilk uygulayanlardan biri de Namık Kemal’dir. Batı edebiyatı verimlerini Türk edebiyatına da kazandırmak istemiştir. Yazdığı her eserine kendi siyasi ve sosyal görüşlerini de katmıştır. Ona göre edebiyat hem faydalı hem de eğlenceli olmalıdır. Düşünceleri açıklamak ve yaymak için en iyi yol edebiyattır. Hem klasik edebiyatın biçimini hem de içeriğini değiştirmiştir. En çok eski edebiyatın insanı gerçeklerden uzaklaştıran hayal sistemine ve kullandığı dile karşıdır.

Dil konusunda önemli ilerlemeler gerçekleştirmiştir. Dildeki konuşma dili-yazı dili ayrılığını eserleriyle yenmeye çalışmıştır.

Romanlarında halkı eğlendirerek, eğitmek ve insan psikolojisini verme amaçlarını güder. Aynı zamanda roman yoluyla dil konusundaki, düşüncelerini de tatbik etme fırsatı bulur. İntibah yazarın bu düşüncelerle yazdığı ilk romandır. Bu eser, Türk toplumunda romanın henüz tanınmadığı zamanlarda yazılmış ilk örneklerden biridir. Tanzimat döneminde her şeyi taklit ettiğimiz gibi romanı da batıdan taklit ederek aldık. Türk halkı roman sayesinde kendi dar dünyasından, kapalı kutusundan çıkabildi. Başka şehirlerle, başka insanlarla ve başka olaylarla karşılaştı.

Namık Kemal, İntibah'la beraber çok geniş bir dünyanın kapılarını Türk okuruna açar. Okuyucu bu hayal dünyasında hem olağanüstüyü gerçekmiş gibi yaşamının hem de insanların duygularını, düşüncelerini, hareketlerini bilebilmenin zevkini yaşar. İntibah yazarın roman, dil ve dünya görüşlerinin bir aynasıdır. Bu roman o zamanın batı romanlarında olduğu gibi aşk ve entrika üzerine kuruludur.

İntibah romanının edebiyatımızda bu kadar önemli bir yerinin olmasının nedeni yazarın yapmış olduğu ruhi tasvirlerdir. Namık Kemal, bu romanıyla edebiyatımızda bir sıçrama gerçekleştirmiştir. Namık Kemal'in Türk romanına getirdiği bir yenilik de şudur: Mekân şahısların içinde bulunduğu psikolojik duruma göre renk değiştirmektedir. Namık Kemal, eserleriyle klasik edebiyatı modernleştirmek gayretindedir. Eski edebiyata o kadar saldıran Namık Kemal, bu edebiyatın tesirinden kendini tam anlamıyla kurtaramamıştır. Romanın başındaki bahar ve Çamlıca tasviri kasidelerin nesib kısmını andırır. Romanla doğrudan ilgisi yoktur.

Yazarın bu romandaki karamsarlığını ve coşkusuzluğunu sürgünde oluşuna bağlayabiliriz.

Dil özellikle de kültür probleminin yaşandığı bir devirde roman henüz emekleme çağındayken yazarlarımızdan bu günün ölçülerine göre bir roman beklemek imkânsızdır. Namık Kemal o çağda Türk romanına psikolojik tahlilleri ve sadeleşme yoluna giren bir dili getirmiştir.” (Akyol, 2006: 7-19).

Remzi Kitabevi tarafından 1971 yılında yayımlanan romanın adı İntibah Sergüzeşt-i Ali Bey. Ön kapakta Mustafa Nihat Özön tertipleyen olarak belirtilmiş. İç sayfada ‘Musatafa Nihat Özön tarafından bir önsözle notlar ilave edilmiştir’ cümlesi eklenmiş. Romandan önce Mustafa Nihat Özön ‘Birkaç Söz’ başlığı altında Namık Kemal'in edebi kişiliği, intibah hakkında bilgi ve romanın özetini veriyor. Bu bölümden sonra İntibah'ın 1293 (1876) da yayımlanan ikinci fasikülün kapağının orijinal resmi var. Bunu Namık Kemal'in eserin yayımını takiben esere yönelik eleştirileri ve yorumları değerlendirdiği ”Son Pişmanlık'ın Mukaddimesi “ başlıklı bölüm var. “Birkaç Söz” başlığı altında Mustafa Nihat Özön roman hakkında şu bilgileri vermiş:

”Son Pişmanlık” adında olan bu roman “Maarif Nezaret-i celilesi canibinden alınacak ruhsatla” basılabileceğinden oraya verildiği zaman birçok yerleri çizilip adı bile uygun bulunmayarak “İntibah-Sergüzeşt-i Ali Bey”e çevrilmiş, sürgün bir kimse olduğu için üstünde yazarın adı bulunmadan ortaya çıkarılmıştır. İntibah-Sergüzeşt-i Ali Bey, 1876 (1293) da Vakit Matbaasında basılarak cüz cüz çıkartılmaya başlanmıştır. Ondan sonra izinsiz ve kaçak olarak bazı baskılar daha

yapılmıştır. Sonraki baskılara göre düzgünce olmakla beraber ilk baskıda bazı eksikler, yanlışlıklar, düşüklükler vardır. Bütün bu eksikliklerle birlikte İntibah Türk edebiyatında roman türünün ilk kitabı olmak talihine uğradı. Kitap fasıllara ayrılmış değildir, Kemal hemen hem bahis ayrılışını o bahsin ana fikrine uygun gelebilecek birer beyitle işaret etmiştir. Bu ayırmaya göre kitap yirmi beş bölüm kadar tutmaktadır. Bir vaka romanından çok tahlil ve tasvir romanı olan eserde tasvir yerlerinde ağırlaşmakla beraber başka taraflarda da kullanılan dil açık denebilir.” (Özön, 1971: 5-17).

Aynı bölümde M. Nihat Özön romanı şöyle özetliyor:

“Ali Bey, hali vakti yerinde, düzgün, derli toplu bir ailenin iyi yetiştirilmiş tek çocuğudur. Yirmi yaşına kadar dikkatli bir baba ile basit, şefkatli bir ananın dikkatleri altında yaşarken babası ölür. Bu ölüm onda derin ruh acılarına yol açar. Anası bu hallerden çok üzümlü dururken çare olarak Çamlıca’ya yakın oturdukları için oğlunu oranın güzel yerlerinde gezip tozmaya zorlar. Bir iki kere bu gezintiye çıkan Ali Bey böyle gezintileri adet edinir. Fakat bu gezmeler bazı günlerde yalnız başına ve yalnız tabiat güzelliğini seyretmek yolundadır. Bu hal, birkaç kalem arkadaşının kendisinden bir Çamlıca gezintisinin bir “seyir günü” yani ya Cuma, ya Pazar olmasını istemiş olmaları üzerine Ali Bey Çamlıca’nın böyle bir gündeki halini de görür, şaşar. Erkeklerin kadınlara harf atmaları, işaret vermeleri gibi sataşmalar dikkatini çeker. Tutar bir aralık kendi de arabanın birine gördüğü yolda bir işaret yapar. Bu işaretine, arabadan karşılık verildiğini görünce şaşırır, bocalar. Bir yolunu bularak, ne demek olduğunu arkadaşlarından öğrendiği bu işaretin “ancak yalnız iken görüşebiliriz” demek olduğunu anlayınca korkunç bir heyecana kapılır. Ertesi gün yine Çamlıca’ya gider, fakat aradığı tabii orada bulunmaz. Akşam evine geç gelir, merak içinde olan anasına kalemde işi olduğu yalanını söyler. Bu ilk yalanıdır. O geceyi ateşler içinde uykusuz geçirir. Sabahleyin erkenden arabayı gördüğü yere gidip beklemeye başlar. Araba görününce de arkasına takılır, onun biraz açık bir yerde durduğunu, arabanın içinden bir kadının çıkıp kendi yanına geldiğini görür.

Bu kadın Mehpeyker’dir; Ali Bey’in tam aksi olarak “gayet namussuz, alçak bir ailede yetişmiş ve kendini bilir bilmez türlü rezalette” ustalarına bile örnek hale gelmiştir. Çok güzel, çok azılıdır. Ali Bey’i toy bulur, onu elinde bir balmumu gibi eğer büker. Birçok erkek meclislerinin alışkanlığı ile güzel konuşan Mehpeyker, Ali Bey’i sevincinden bayılacak hallere sokar. Ali Bey kendisiyle evlenmek hususundaki fikrini ileri sürdüğü zaman kız “önünde bir felaket uçurumu olup onu aşp da hiçbir erkekle birleşmesinin” imkanı olmadığı sözüyle bunu önler. Ali Bey şaşırır: Ona göre bir kadınla insanın ilişkisi yalnız evlenmek temeli üstüne kurulabilir. Mehpeyker ise büsbütün başka kafadadır, beyi görmüş, hoşlanmıştır. “Evlenmeden başka ne isterseniz her emrinize tabiiim” dediği halde Ali Bey bundan Mehpeyker’in asıl istediği şeyi çıkaramaz. Mehpeyker’i eğlendirecek bir saflıkla, “ara sıra görüşmek iznini” ister.

İkisi de buluşup konuşmalara başlarlar. Ali Bey bu yeni duygu ile olgunlaşma yoluna girer. Kalem arkadaşlarından Atıf Bey’i sırdaş seçer. İsim ve şahıs belli etmeden sevgisi hakkında onunla dertleşir.

Ali Bey bir gün hem Mehpeyker, hem de Atıf Bey’le buluşmak için sözleşir. Vakit gelince Mehpeyker’den ayrılıp arkadaşına gideceği sırada kıza arabasıyla oralarda dolaşmasını rica eder. Fakat orda bir yabancıyı Mehpeyker’in arabasına “laf attığını” görünce adamla ağız kavgasına girer. O sırada buluşma yerine gelen Atıf

Bey işi yatıştırır, bu yüzden Mehpeyker'in nasıl bir kadın olduğunu öğrenir. Mehpeyker'den nefret etmiş görünmeye başlar. Kendini bu yolda zorlamaya çalışırken Mehpeyker'i son defa olarak görmek, ona fenalığını söylemek, halini inkar ederse yalancılığından, ikrar ederse edepsizliğinden gönlünde olacak nefretle bu sevgiyi oradan silip çıkarmak ister.

Bu buluşmada kız hiçbir şeyi inkar etmez, acıklı bir kılığa koyarak düştüğü hali anlatır. Suçsuz bir kurban haliyle sözünü bitirdiği zaman Ali Bey verdiği bütün ilk kararlarından hiç birini hatırlayamayacak hale gelir, hatta o kadar ileriye varır ki hemen o akşam Mehpeyker'in yalısında buluşmak ister.

Bu buluşmadan sonra Ali Bey yeni tattığı bu cisim hazzının zevkleri içinde kendini unutacak hale gelir. Anasını bir sürü yalanla, bir zaman için, idare edebilirse de kadıncağız sonunda oğluna ne olduğunu anlamak için Atif Bey'e başvurur. Atif Bey'in dayısı Mesut Efendi hanıma çocuğunun fena bir kadının sevgisine tutulduğunu, şeytandan kurtulmak için melekten yardım beklemek gibi, Mehpeyker'in pençesinden Ali Bey'i kurtarmak için de güzel bir cariye bulmak, Ali Bey'i böylece eve çevirmek denemesine başvurması fikrini verir. Kadın hemen araştırır, istediği gibi bir kız olarak Dilaşup'u bulur. Fakat Ali Bey, Dilaşup ne kadar güzel olursa olsun Mehpeyker'le dolu olduğu için kıza aldırılmaz. Annesi işi çabuklaştırmak için zorlar, Ali Bey de kırgınlıkla evden çıkıp Mehpeyker'e gider. Mehpeyker, üç gün evinde kalmak sözünü alarak Ali Bey'i evine gönderir, kendisi de bu fırsattan faydalanarak bir işini bitirmek için İstanbul'a iner. Çözümleyeceği işi para ihtiyacını sağlayan Abdullah Efendi'ye, yeni bir sevgiye kapıldığı için bir süre kendisini serbest bırakmasını haber verip herifin buna razılığını elde etmektir. Abdullah'ı bulamayınca bekler, vakit geçer, o yüzden o gece orada kalır, Ali Bey ise kızın yalıya gelmemesi üzerine sinirlenir, o gün anasını da kalbini kırmış olması içine dokunarak Mehpeyker'in bütün o vakte kadar yaptıklarını başka bir görüşle zihninden geçirir, ertesi sabah kıza fena karşılayıp büyük bir hakaretle dört beş yüz altınlık kağıt parayı başına atarak yalıdan çıkar, anasının yanına sığırır.

Annesi Ali Bey'i affettiği gibi, öteden beri istediği yolda Dilaşup'u da odalık olarak kabul ettirir.

Mehpeyker, Ali Bey'in kırgınlığının geçmesini bekler. Bu bekleme on güne varınca telaşlanır. "İnhimak-i şehvetperestanesine galebe edemeyerek" sitemli bir tezkere gönderir, cevap alamaz. Gittikçe alevlenen tutkusunun sürüklemesiyle ikinci bir mektup yazar, bu sefer kendisinin ölümüne sebep olacağı için insaf etmesini diler. Ali Bey bu mektup müracaatlarını kesmek için, hele kızın intihardan laf açmasına kızarak, kendinin bir "ca-yi ismet bulduğunu" anlatır, rahatsız edilmemesi yolunda bir cevap gönderir. Bu cevap Ali Bey'in umduğunun bütün bütün tersi bir etki yapar, Mehpeyker hele "câ-yi ismet" meselesinde şahlanır. Başka bir kadının araya girmiş olması, yüreğine büyük bir kin düşürür. Araştırmaya başlar, Dilaşup işini öğrenir, hatta bir düğünde de gözleriyle görür. Öç almak için Abdullah Efendi'ye başvurur, bu adam için bu gibi şeyler hiç denecek şeylerdendir. Bir plan tasarlar. Dilaşup'un ancak kocasının görebileceği, bilebileceği bazı işaretlerinin öğrenilmesini ister. Hamamda yıkanırken Dilaşup'un vücudundaki benlerini görürler, o sırada bazı yazılarını, birdenbire gelen Ali Bey'e utancından göstermemek için yırttığını haber alırlar; bu olayları düzenleyip bir sahne hazırlarlar.

Ali Bey vakit buldukça eski bir alışkanlıkla yine Çamlıca'ya gezmeye çıktığı bir gün Abdullah Efendi grubu onun yanında hiç bilmiyorlarmış gibi uluorta Dilaşup'tan çok bayağı bir dille söz ederler. Bu hal Ali Bey'i sarsar, o sarsıntı ile

eve gelerek büyük bir hırs ile ayakları altında Dilaşup'u hırpalayarak ayırdıktan sonra kendi de hasta düşer, bu beyin humması kendisine ölüm kalım dakikaları geçirir. Kendine geldiği zaman istediği şey Dilaşup'un evden uzaklaştırılması olur. Annesinin biraz duraklamasına doktorun ısrarları üstün basar. Dilaşup esirciye verilir ve bu hali hesaplayıp ona göre tedbir almış olan Mehpeyker'e satılır.

Mehpeyker, Ali Bey'in dediği "câ-yi ismet" ismetsiz bir hale koymak için Dilaşup'u da erkeklerle görüştürmek ister, fakat kız o kadar dayak yediği, işkence gördüğü halde buna dayanır, karşı koyar.

Ali Bey sefahate dökülür: İçki, kumar, kadın onu kısa bir zaman içinde çok aşağılara düşürür. Parasını pulunu bitirdiği gibi anasının da kira köşesinde sefillik içinde ölmesinden acı duymaz. Kendisini kurtarmak için Mesut Efendi'nin dediklerini dinlemez.

Beri yandan Mehpeyker hala Ali Bey'e olan düşkünlüğünden kurtulamamıştır, fakat Ali Bey o kadar düştüğü halde onunla görüşmek fikrini bir türlü kabul etmez. Hatta son bir oyun olarak onun bulunduğu bir meclise Mehpeyker çıkarılır. Mehpeyker çok güvenip övündüğü güzelliğinin, naz ve işvesinin de umduğu tesiri yapmadığını görünce bu Ali Bey işi zihninde sabit bir fikir halini alıp hal ve tavrında derin tesirler yapar. Etrafındakiler bu hal ve tavırdan endişelenerek bir çare aramaya kalkışır. Abdullah Efendi bu çareyi Ali Bey'in ortadan yok edilmesinde bulur.

Ali Bey'i Üsküdar'da bir bağa çağırırlar. Olup biteni gözüyle görmek için Mehpeyker oraya gittiği gibi oç alma sahnesini eksik bırakmamak için Dilaşup'u da oraya götürür.

Dilaşup, bırakıldığı odada Ali Bey'i öldürecek olan Hırvat ile Mehpeyker'in konuşmalarını işitir. Yukarda odada bekleyen Ali Bey kimsesizlikten sıkılarak dışarıya adam aramaya çıktığı zaman Dilaşup Beyi tanır. Ona durumu anlatmak için bir fırsat bularak yukarki odaya çıkar. Ali Bey ilkin kızın dediklerine aldırış etmez, fakat sonra kendi gözüyle görüp kulağıyla işiterek kendisinin bir batakhaneye düşürüldüğünü anlar. Dilaşup'un yardımıyla bir çarşafı ip gibi kullanarak aşağı iner, sırf Mehpeyker'den oç almak için bir karakola gidip batakhaneye-bağın halini anlatır.

Yine bulunduğu odada yalnız kalan Dilaşup üşümeye başlar, beyin odada bırakmış olduğu paltosunu omzuna atarak bir tarafa büzülür oturur.

Berikiler iş saatinin geldiğini düşünerek beyi ararlar, Hırvat bir köşede sarhoşlukla sızmış diye düşündüğü Ali Bey'i sanarak bıçağını kızın kalbine saplar. Tam bu sırada Ali Bey de zaptiyeler ve halktan bazı kimselerle bağa gelir. Bu baskın üzerine Mehpeyker gizli bölükleri bulunan bir dolaba saklanır. Fakat Ali Bey'in sesini işitince merakı uyanarak kaçmaktan vazgeçer. Gelenler ortada yaralı birini görünce katili aramaya giderler. Ali Bey yaralı Dilaşup'un yanına yaklaşır, kızın son nefesleri sırasında memnunluk içinde ölmesini seyrederek Mehpeyker saklandığı yerden çıkarak Ali Bey'e olanı biteni anlatır, onun gözleri bağlı olarak davranışlarının acı sonlarını sayıp döker. Ali Bey'in hırsı arta arta sonunda Hırvat'ın bıçağını yakaladığı gibi Mehpeyker'in beynine saplar. Dışarıda Hırvat'ı yakalarlar. Odaya geldikleri zaman Ali Bey Mehpeyker'in katili olarak kendini gösterir. Onu yakalarlar, hapse götürürler. Mesut efendi Dilaşup'u Fatma Hanım'ın-Ali Bey'in anası- yanına gömdürür. Abdullah Efendi'ye korkudan inme iner. Ali Bey altı ay sonra hapiste ölür." (Özön, 1971: 7-12).

Prof. Dr. Mehmet Kaplan (1972:I), romandan önce ‘İntibah Romanı Hakkında Birkaç Söz’ başlığında düşüncelerini şöyle açıklıyor:

“Bugün bilinen şekilde roman nevi Türk edebiyatına XIX. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Batı’dan gelmiştir. Eski Türk edebiyatında insanın başından geçen maceraları hikaye eden iki yazı çeşidi vardı: Destan, mesnevi.

Halis şekilleri İslamıktan önce, büyük akıncılık çağlarında teşekkül eden destan, kalabalık karşısında saz ve sözle söylenen bir edebiyat nevi idi. Bu eski destanlardan pek azı, doğuşlarından yüzlerce yıl sonra, değiştirilerek ve kısaltılarak yazıya geçirilmiştir. On iki destani hikayeden mürekkep olan Dede Korkut kitabı, akıncı Türkler arasında kendi idealleri ve hayat maceralarını anlatan ne kadar canlı bir edebiyatın var olduğunu gösteriyor.

Orta-Asya ve Anadolu’da yabancı din ve medeniyetleri benimseyerek yerleşik medeniyete geçen Türkler, eski geleneklerini geliştirmekten çok, her sahada olduğu gibi edebiyat sahasında da içine girdikleri yeni din ve medeniyetin hayat felsefesini, insan tipini, duygu ve düşüncesini anlatan eserleri örnek almışlardır. Böylece İslami devirde konularını, şekillerini, hatta üsluplarını İran edebiyatından alan mesneviler yazılmıştır.

Çok eski yerleşik bir medeniyete sahip olan İranlıların hayata bakış tarzları ve zevkleri, akıncı Türklerinkinden çok farklı idi. Bu farkı, eski Türk destanları ile mesnevileri karşılaştırınca açık olarak görürüz. Akıncı Türklerin hayat karşısında aldıkları tavır, aktif ve gerçekçi idi. Onlar ince duygu ve hayalden çok, aksiyona önem veriyorlardı. İranlıların hayat karşısında aldıkları tavır ise, pasif ve içe dönüktü. Fars kültürü tesiri altında yazılan mesnevilerde ince duygular ve hayaller, son derece şairane bir üslupla ifade olunmuş, fakat bunlar hayatın temeli olan aksiyonu ve gerçeklik duygusunu öldürmüştür.

Yeni Türk edebiyatının kurucusu olan Namık Kemal, dil ve üslupta tesirini gösteren çok süslü Acem zevkine şiddetle hücum eder ve onu alaya alır.

XIX. yüzyılda Batı edebiyatlarını tanımağa başlayan Türk yazarları, onun Türk zevkine uyan taraflarını- gerçeklik, hareketlilik ve sadeliği- çok sevmişlerdir. Bin yıllık İslami devirde eski Türk ruhunu ve üslubunu devam ettiren Halk edebiyatı ile Halk tiyatrosu, XIX. Yüzyılda hala canlı olduğu için, Batı tiyatrosunu benimsemek çok kolay olmuştur. Yeni Türk romanı yazılmadan on beş yıl kadar önce Şinasi, Şair Evlenmesi (1860) adlı bir perdelik komedisinde, mahalle halkını, Karagöz ve Ortaoyununda olduğu gibi, kendi dili ile konuşturur.

Roman nevinin gecikmesinin sebebi, eski Türk edebiyatında romanın temel anlatma vasıtaları olan tasvir ve tahlilin bulunmayışıdır. Batı edebiyatında tasvir, çok gelişmiş olan resim sanatı ile; tahlil ise felsefe ve ilimle ilgilidir. Bunların ikisi de dünyayı, hayatı ve insanı, gerçekliklerini bozmadan seyir ve tedkiki gerektirir ki, böyle bir davranış tarzı, ne aksiyonu esas alan Türk kültüründe, ne de hayatı masallaştıran İran kültüründe vardı.

Tasvir ve tahlil sahasında çok acemi olan ilk Türk romancıları, hatta daha sonra gelenler bile tiplerini tiyatroya has olan konuşma ile canlandırmışlar ve büyük başarı kazanmışlardır. Bunun sebebi, yukarıda da işaret olunduğu gibi, Karagöz, Ortaoyunu ve Meddah hikayelerinde “muhavere”nin çok gelişmiş olmasıdır. Tanzimat devri yazarları, hem tiyatro, hem de romanlarında bu zengin gelenekten faydalanmışlardır.

Tasvir ve tahlilin gayesi, insan ve içinde yaşadığı dünya ve çevreyi anlatmak ve onların taşıdığı gizli manayı ortaya koymaktır. Burada varlığına ve araştırma ile bilinebileceğine inanılan bir “gerçeklik” fikri vardır. Eski Türk edebiyatında böyle fikir yoktu. Ona hakim olan inanca göre, bu dünya Ziya Paşa'nın deyimi ile, bir “hâbu hayal veya efsane”den ibaretti. Tanrı karşısında insanın da bir değeri yoktu. Bu dünyaya ve insana değer vermeyen, hatta onların gerçekliğine inanmayan bir kültürün onları tedkik, tahlil ve tasvire önem vermemesi tabiidir.

Namık Kemal tenkidi yazılarında eski Türk edebiyatı ile Batı edebiyatı arasındaki fark üzerinde ısrarla durur. Celaleddin Harezmsah piyesi için yazdığı uzun bir önsözde Divan edebiyatında hayallerin ne kadar gerçek dışı olduğunu şöyle belirtir: Divanlarımızdan biri okunurken, insan içinde bulunan hayalleri zihninde canlandırmağa kalksa, etrafını maden elli, deniz gönüllü, ayağını Zühal (Satürn) in tepesine basmış, hançerini Merih (Mars)ın göğsüne saplamış övülen şahıslar, cehennemi alevlendirmiş de dağ diye göğsüne yapıştırmış, bağırırken yüksek gökyüzü sarsılır, ağladıkça dünya kan tufanlarına gömülür aşıklar, boyu serviden uzun, beli kıldan ince, ağzı zerreden ufak, kılıç kaşlı, kargı kirpikli, geyik gözlü, yılan saçlı sevgililerle dopdolu göreceğinden kendini devler, gulyabaniler aleminde sanır.

Bu masalcı görüş tarzı, sadece şiirin hayal alemine değil, hikaye nevine de hakimdi. Yine aynı yazıda Namık Kemal, Batıdan gelen roman nevi ile eski Türk edebiyatındaki hikayeleri karşılaştırarak şöyle der: “Eski eserler arasında İbretnüma gibi, Muhayyelat gibi, Kerem ile Aslı gibi birtakım hikayeler vardır. Fakat edebiyat kütüphanemizde bulunan birkaç tercümeden de anlaşılacağı üzere, romandan maksat, vukua gelmemiş olsa bile, vukua gelmesi mümkün olan bir vak'ayı, ahlak, örf ve adet, duygu ve ihtimallerle ilgili her türlü tafsilatı ile beraber tasvir etmektir. Romanlara nadiren ruhani varlıklar karıştırılır. Fakat o türlü hayallere ne maksatla başvurulduğu meselenin tasvir şekline açıkça meydana çıkar.

Halbuki bizim hikayelerimiz tılsım ile define bulmak, bir yerde denize dalıp sonra yazarın hokkasından çıkmak, ah ile yanmak, külünk ile dağ yarmak gibi bütün bütün tabiat ve hakikatin dışında bir konuya dayalı, tasvir tarzı, ahlak ve terbiyenin gerektirdiği şeylerden mahrum olduğu için roman değil, kocakarı masalı nevindedir.

Namık Kemal ve diğer Türk romancılarını eskilerden ayıran en önemli nokta, masalcı görüşü bırakarak, Batı edebiyatının temelini teşkil eden gerçekliği benimsemeleridir. Türkçede yazılmış ilk romanlardan birisi olan İntibah romanında Namık Kemal, yukarıda bahsettiği esaslara uymağa çalışmıştır. Eski Türk edebiyatının en büyük mesnevilerinden biri olan Fuzuli'nin Leyla vü Mecnun'u ile İntibah karşılaştırılırsa aradaki bu fark açıkça görülür. İntibah romanında hayat maceraları anlatılan şahıslar, bir masal veya efsane kahramanı değil, günlük hayatta benzerlerine rastlanabilecek kimselerdir. Türk edebiyatı için bu büyük bir yeniliktir.

Edebiyata her çağda sanatın dışında vazifeler yüklenmiş, onun bilhassa terbiye edici olması istenilmiştir. Edebiyat kelimesinin kökündeki “edeb” kelimesi de bunu gösterir. Eski Türk ve dünya edebiyatının pek büyük bir kısmı, gizli veya açık olarak, terbiye etme maksadını güder. Çağdaş edebiyatlarda da belli hayat görüşlerini veya kıymet hükümlerinin ifade ve telkin maksadını güden eserler vardır. Fakat önemli olan nokta edebî eserin dışında, başka şekilde de var olabilen,

red veya kabul olunan “hayat görüşü” değil, onun sanatkarane bir şekilde ortaya konuş tarzıdır.

Namık Kemal, intibah romanı için yazdığı, fakat romanını başına koymadığı bir önsözde bu noktaya dokunarak şöyle diyor:

“Bundan başka hikaye yazmakta bir vazife daha vardır, o da karşısındakini terbiye veya eğlendirmek için eskilerin yaptığı gibi, münasebetli münasebetsiz akla, ağza ne gelirse söylemek yolunu bırakarak, insan tabiatını tahliline çalışmaktır.

İnsan ruhunun sırlarını, kalbin en gizli köşelerine bakışlarını çevirmedikçe, bulmak imkansızdır. İnsan kalbinin sırları bilinmedikçe, bir adama söylenen sözleri tesir ettirmek ise bütün bütün ihtimal dışındadır. Çünkü fikir, her ne tasavvur ederse, bir kere, zihninde sakladığı şeylere ve gönlündeki duygulara tatbik eder. Benzerse kabul eder, benzemezse kabul etmez. Bir iki yüzyıldan beri, bilhassa zamanımızda Avrupalılar kalbin hallerini incelemede çok üstün bir başarı göstererek, gerek tiyatro, gerek hikayeyi edebiyatın en büyük kısımları sırasına soktular.”

Kemal’in burada bahsettiği nokta, İntibah romanının önemli yanlarından birini açıklar.

Okunduğu zaman görüleceği üzere, Namık Kemal, başka eserlerinde olduğu gibi, bu romanında da ahlaki ve terbiyevi bir gaye gütmüştür. İradeli bir insanın dünyaya hükmedeceğine inanan Kemal, bu eserinde iradesiz bir gencin nasıl kendisi ile beraber başkalarını da felakete sürükleyebileceğini ortaya koymak istemiştir. Fakat Namık Kemal, bu fikri ortaya koyarken, eskilerin asla dikkat etmedikleri şu iki noktaya çok önem vermiştir: Hakikate uygunluk, insan kalbinin sırlarını keşif, başka bir deyimle psikoloji.

Namık Kemal İntibah romanında kahramanların ruh hallerini, içinde buldukları duruma göre hissettikleri duygu ve düşüncelerini büyük bir gayretle tasvire çalışır. Bilhassa Ali Bey’in ruh hallerinin değişmesi onu çok ilgilendirir. Ali Bey’in en büyük özelliği duygularına esir olmasıdır. Namık Kemal daha başlangıçtan itibaren onu belli bir vücut yapısı ve mizaca sahip olarak gösterir. Ali Bey “sarı benizli, çok sinirli, kanı oynak bir çocuk”tur. Tabiatı itibarıyla hiddetlidir. “Mizacımın bir diğer neticesi de bir şeye düşkünlük ve iptilaya esir olmaktır”.

Namık Kemal, başlangıçta çok saf olan Ali Bey’i feleğin çemberinden geçmiş bir kadın ile karşılaştırır. Roman bu birbirine tamamiyle zıt karakterlerin karşılaşmasını, sevişmesini, çatışmasını ve boğuşmasını anlatır. Romanın diğer şahısları bu iki temel şahıs arasındaki münasebeti destekler veya karıştırırlar.

İntibah aşk, kıskançlık ve intikam duygularını işleyen psikolojik bir eserdir. Bu duygular eski edebiyatta da vardır. Fakat Namık Kemal onları eskiler gibi hayaller, semboller ve alegorilerden çok, Batılı romancılara has bir tarzda, tasvir ve tahlil metodu ile ortaya koyar.

Namık Kemal eserini yazarken dil bakımından büyük sıkıntı çekmiştir. Eski Türk edebiyatında gerçekçi tahlil tasvir ve tahlil metodu kullanılmadığından, modern romana elverişli bir üslup gelişmemiştir. Namık Kemal İntibah romanının önsözünde tiyatro nevini Şiilerin matem ayinine benzeten bir zatı tenkit ederken dil konusuna da dokunarak şöyle der: “Yine bu zat tiyatro, kendi zannettiği gibi ise, Osmanlı dilinde daha güzel yazılabileceğini iddia ediyor. Eğer efendi başka dil bilseydi bu davada bulunmazdı. Dil öyle taş kovuğunda yetişen incir ağaçları gibi

kendi kendine büyümez. Yüzyıllarca fikir terbiyesine kendini adanmış birçok edebiyatçı, alim lazımdır ki, bir dilin intizamına, zenginliğine imkan hasıl olsun”.

Edebiyat dile dayanan bir sanat olduğu için, Namık Kemal’in bu düşüncesi tamamiyle yerindedir ve önemli bir gerçeği ifade eder. Eski Türk edebiyatında çok zengin bir şiir ve şiir dili vardır. Fakat nesir dili gelişmemiştir. Tanzimat’tan bugüne kadar gelen Türk yazarları ilmi fikirleri ve günlük hayatı tasvir ve tahlil eden bir yazı dili yaratmağa çalışmışlardır. İntibah romanı, Sami Paşazade Sezai’nin Sergüzeşt adlı romanı ile Halid Ziya’nın romanlarında gelişen tasvir ve tahlil üslubunun bir başlangıcıdır.

Psikolojik tahlilde, eskiye ve nesline nazaran oldukça başarılı olan Namık Kemal, romanda önemli bir yer tutan mekan tasvirinde acemidir. İntibah romanının birinci bölümünde yapılan tabiat tasviri, gerçeğe değil, süs ve hayale önem veren eski yazarlarından farkıdır. İntibah romanının başlangıç kısımlarında aşk önemli bir yer tuttuğu için Namık Kemal, haklı olarak, şiire yer vermek ister. Fakat yazar, Ali Bey’in “yaşantı”sını verecek yerde, tamamiyle itibari bir üslup kullanır. Romanın başka bölümlerinde mekan- insan münasebetine çok az yer verilmekle beraber, “hayal edilen” değil, “görülen” ön planda gelir.

Namık Kemal kahramanları karşısında objektif bir tavır almaz. Fahişe olmakla beraber, Ali Bey’i gerçekten seven ve onun vasıtasıyla içinde bulunduğu bataklıktan kurtulmak isteyen Mehpeyker’i yazar, gözü kör Ali Bey gibi mazur görmez. Ali Bey’i ise, bütün haksız ve budalaca hareketlerine rağmen, müsamahalı bir gözle karşılar.

Romanın dikkati çeken yönlerinden birisi, eğlence dolayısıyla ve kısaca da olsa şehir hayatından bahsedilmesidir. Fakat Namık Kemal, konusunun ihtiva ettiği bütün imkanları kullanmamıştır. Yazar, Ali Bey’in çok yüksek bir kültüre sahip olduğunu söylese de, ne günlük hayatında, ne de duygu ve düşüncelerinde bu kültüre yer verilir. Türk okuyucusu, kültür ile aşk arasında kurulabilecek münasebet hakkında, A. H. Tanpınar’ın Huzur adlı romanını okumak suretiyle bir fikir edinebilir.

İntibah romanını bugün bizim için değeri, eski Türk edebiyatına karşı yeni bir edebiyat kurulurken, girilen önemli denemelerden birisi olmasıdır. Türk romanı bugün yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu geçmişi bilmek bize aşılacak merhaleleri gösterir ki kültür biraz da bu demektir.” (Kaplan, 1972: I-VII).

3.2 İntibah Çevirilerinin Yayın Dili

İntibah adlı roman ilk olarak 1876 yılında okuyucusunun anlayacağı dil ile basılmış. Gerek Türk Edebiyatında edebi roman türünün ilk örneği oluşu, gerekse konusu ve yaşandığı yılların kültürü hakkında bilgi edinmek amacıyla tekrar basımları söz konusu olduğunda, aradan geçen zaman dil ve kültür sorununu ortaya çıkarmıştır. Hedef okuyucuya ulaşabilmek, okuyucunun eserden tat almasını sağlamak amacıyla eserin tekrar basımlarında değişik yöntemlere başvurulmuştur. Bu yöntemlerin seçiminde yayınevlerinin ticari kaygıları yanında, günün geçerli siyasi ideolojilerinin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. İntibah’ın basım tarihçesini araştırdığımızda ilk basımının

1876'da olduğunu görüyoruz, Dizdaroğlu'nun verdiği bilgiye göre ikinci yasal baskı 1911'de ve Osmanlıca harflerle. Yasal baskı dememizin nedeni, Özön'ün belirttiğine göre arada kaçak ve izinsiz baskılar da yapılmış olması. Cumhuriyet sonrası yeni harflerle ilk baskı 1944 yılında Mustafa Nihat Özön tarafından yapılmış. Özön bu baskıya bir önsöz eklemiş ve aradan geçen yıllar nedeniyle kültürel yaşamdaki değişikliklerin neden olduğu farklılıkların anlaşılmasını sağlamak için sayfa sonlarında romanla ilgili açıklamalarda bulunmuş. Özön'ün bu çalışmasından günümüz baskılarının tamamına yakınında kaynak metin olarak yararlanıldığını görmekteyiz.

Mustafa Nihat Özön'ün romanı yeni harflerle günümüze ilk kazandıran kişi olması ve diğer yayınevlerinin baskılarında adından söz edilmesi nedeniyle yazarın 1971 yılında Remzi Kitabevi tarafından basılan kitabından, 2007 yılına kadar çeşitli yıllarda basılmış altı adet romanı okuyucuya sunulmuş biçimleriyle ve bunun nedenlerini açıklayan yazılarıyla inceledik.

Tarih sırasına göre kitaplara baktığımızda elimizdeki ilk kitap 1971 yılında Remzi Kitabevi tarafından basılmış. Mustafa Nihat Özön dış kapakta 'tertipleyen' olarak belirtilmiş. İç sayfada ise 'Tertipleyen: Mustafa Nihat Özön tarafından bir önsözle notlar ilave edilmiştir' yazılmış. Bu sayfayı Özön'ün 'Birkaç Söz' başlığıyla eseri, Namık Kemal'in edebi yönünü ve romanın özetini anlattığı bölüm takip ediyor. Daha sonra tek sayfa olarak İntibah'ın 1293 (1876) da yayınlanan ikinci fasikül kapağının resmi var. Romandan önceki son bölüm ise 'Son Pişmanlık'ın Mukaddimesi'. Bu bölümde Namık Kemal romanın yayınlanmaya başlamasından sonra eser hakkında yapılan eleştirilere cevaplar veriyor.

Mustafa Nihat Özön romanı kaynak metnin özgün haliyle aktarmış. Yaşadığı yılda anlaşılmayacağını düşündüğü kelime ve tamlamaların yanına günün Türkçe karşılıklarını ayrıç içinde yazmış. Yanlış anlamaları önlemek için bazı kelimeler için sayfa sonlarında açıklamalarda bulunmuş. Aynı yöntemi kültür ve dil değişimi sonunda ortaya çıkan durumları açıklamak için kullanmış. Her bölümün başlangıcında yer alan beyitleri, hemen altında ayrıç içinde günün Türkçesine çevirmiş. Bu yöntemi kuramsal açıdan değerlendirirsek; yazar kaynak metne bağlı kalmış, kaynak metinde bulunan, ancak erek kültüre yabancılaşmış kelimelerin yanına erek dildeki sözlük karşılığını koymuştur. İletin dikkate alınmadığı bu tür çeviriler "ham çeviri"dir. Bu tür çeviriler

güncellenirken çevirmen tarafından yeniden ele alınıp işlenmelidir. Çünkü çevirmenin görevi okuyucusu için anlaşılabilir olanı anlaşılır kılmaktır. Bir metin için önemli olan sunulduğu ortamda anlaşılır olmasıdır. Ulaşılmak istenen amaç bu olduğuna göre, metnin iletisi yerine sadece dilsel öğelerin verildiği bir çeviride amaç gerçekleşmemiştir. Dil bir organizma gibi zaman içinde değişir, gelişir. Kaynak metne sadık olabilmek için aynısını yeniden yazmak, bu yolla eşdeğer bir metin yaratma çabası tam anlamıyla boş bir çabadır. Üstelik bu yöntem ile ortaya çıkarılan metin kaynak metnin eşdeğeri bile olamaz.

Basım tarihine göre elimizdeki ikinci kitap Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları'na ait. Kitap Milli Eğitim Basımevi'nce 1972 yılında basılmış. Prof. Dr. Mehmet Kaplan 'Hazırlayan' olarak belirtilmiş. 'İntibah Romanı Hakkında Birkaç Söz' başlığı bölümünde romandan önce Kaplan roman türünün Türk edebiyatındaki gecikme nedenlerini, İntibah romanının bu açıdan önemini, Namık Kemal'in getirdiği yeniliği, İntibah romanının değerlendirmesini yapmış. Yazısının son bölümünde Kaplan, kitabı hazırlamada kullandığı yöntemi şöyle belirtmiş:

"İntibah romanı bugünkü dile çevrilirken, metne mümkün olduğu kadar bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Deneyenler bilir ki, eski metinleri bugünkü dile aktarmaya çalışanlar, yabancı dilden tercüme kadar çözülmesi güç, hatta bazen imkansız üslup meseleleri ile karşılaşır. Nasıl aslına tıpatıp uyan tercüme yoksa, eskilerin üslup, zihniyet ve havasını veren bir aktarmaya da rastlanılamaz. Her yazar maharetini kendi çağının dilini kullanarak gösterir. Yabancı dilden tercüme ile eski dilden bugünkü dile aktarmaları değerlendirirken, kullanılacak ölçü, mükemmeliyetten ziyade, bugünkü Türk okuyucusuna verilebilecek şeylerin nisbet ve miktarıdır. Bu denemelerden maksat, zamanın sisleri ardında gözden kaybolan eski kültür eserlerimizi, günün aydınlığına çıkararak, yeni nesilleri onlar üzerinde düşündürmektir. Tabii, en iyisi doğrudan doğruya asıl kaynağa gitmektir." (Kaplan, 1972: VII).

Yaptığımız karşılaştırmada Kaplan'ın yukarıda da belirttiği gibi metne büyük oranda bağlı kaldığını ve eseri günün Türkçesine çevirirken genellikle ekleme ve çıkarma yapmadığını tespit ettik. Okuyucu açısından düşünüldüğünde bu yöntem okumada akıcılık sağlıyor.

Elimizde bulunan diğer beş kitaptan farklı olarak Kaplan romanın bölümlerini numaralandırmış. Kaplan'ın hazırladığı kitap yirmi üç bölümden oluşuyor. Diğer kitaplar da bölüm sayısı aynı. Bölümler, bölüm başında verilen beyitlerle birbirinden ayrılıyor.

Elimizde bulunan üçüncü kitap 1977 yılı İnkılap ve Aka Kitabevleri basımı. Kitabın ön kapağında Fazıl Yenisey ‘Bugünkü dile çeviren’ olarak belirtilmiş. İç sayfada ise ‘Konuşulan Türkçeye Uygulayan Fazıl Yenisey’ açıklaması yer alıyor. Fazıl Yenisey, romandan önce ‘İntibah Hakkında’ başlığıyla kısaca romanı yazılış ve basılış serüvenini anlatarak cümlelerini şöyle tamamlıyor:

“İntibah’ın en son, sayın Mustafa Nihat Özön’ün bir önsöz ve notlar ilave edilerek, Türk harfleriyle de bastırılmıştır. Bu son baskıda metin aynen muhafaza edilmiş, metinde geçen yabancı kelimelerden bazılarının Türkçe karşılıkları ise, cümle içlerinde, parantez içlerinde gösterilmiştir. Romanı bu şekliyle, aydınlar okuyup anlasa bile geniş halk topluluklarının kolay kolay anlıyamıyacağı bellidir.

Büyük vatansever’in bu kıymetli eserini sayın halkımızın da istifadesine sunmak düşüncesiyle, “İntibah”ı bugün konuşulan Türkçeye göre sadeleştirme vazifesini üzerime almış bulunuyorum.

Pek öyle görüldüğü kadar kolay olmıyan bu sadeleştirme işinde hata ve kusurlarım olursa, iyi niyetime bağışlamalarını sayın okurlarımdan bilhassa rica ederim.” (Yenisey, 1977: 6).

Yenisey, eserin bütünlüğünü korumaya çalışarak cümleleri kendi ifadelerine çevirerek yazmıştır. Yenisey, eseri günün konuşulan Türkçesine göre sadeleştirmişse de bazı kelimeleri aynen kullanmış, sayfa sonlarında bunları açıklamıştır. Bölüm başlarında bulunan beyitleri, beyitin altında tırnak içinde günün Türkçesine çevirmiş. Yenisey diğer tüm yazarlardan farklı olarak özgün metinden cümle ve bölümler çıkarmış, metnin bütünlüğüne uyacak eklemelerde bulunmuş.

“Özgün metnin bıraktığı “dilsel izlenim”in (başka deyişle tek örnek [homojen, türdeş] bir anlatım olarak biçeminin) çeviriye geçirilmesi doğrudan doğruya yapılamaz; ancak eşdeğer bir işlev aracılığıyla, adını koyarak söylersek, uygun kaydırmalarla başarılabilir.” (Rifat, 2004: 137).

2005 yılında altıncı baskısını yapan elimizdeki dördüncü kitap Akçağ Yayınları’na ait. İç sayfada Yakup Çelik ‘Yayına Hazırlayan’ olarak belirtilmiş. Romandan önceki bölümde ‘Roman Hakkında’ başlığıyla Şerif Aktaş’ın Namık Kemal’in edebi yönünü ve İntibah’ı çeşitli yönleriyle tanıttığını görüyoruz. Bölüm sonunda yararlanılan kaynaklar diğer kitaplarda olmayan bir biçimde ayrıntılı olarak verilmişse de, hangi kısımların buralardan alıntı yapıldığı açık şekilde belirtilmemiş. Roman tamamen özgün diline bağlı kalınarak yayımlanmış.

“İşlevsel açıdan özgün metne bağlı kalma isteği, algılayan ulusun ve algılanan zamanın kendine özgü niteliğinin ne olduğu sorunuyla ilgilidir. Bu bakımdan çevirmen depdeğişik olan her şeyi olduğu gibi korumaya çalışmayacak, tersine

kendi zamanı ve toplumsal ortamı içinde ona uygun eşdeğerler bulmaya çalışacaktır.” (Rifat, 2004:136).

Bölüm başlarında verilen beyitlerin Türkçe karşılıkları sayfa sonlarında verilmiş. Hazırlayan tarafından günümüzde yabancı olduğu düşünülen kelimeler kitabın sonunda ‘Sözlük’ bölümünde açıklanmış.

Bu yayınevının baskı konusunda yeteri kadar dikkatli davranmadığını düşündüren hatalarla karşılaştık. Örneğin sayfa dörtte son paragrafta bulunan “reng ü rengini” ifadesi hem eksik hem de yanlış yazılmış. Bu ifadenin doğrusu “arayış-i rengarengini” olmalıydı.

Beşinci sayfada son paragrafta “piş-gah-ı tasavvurda” tamlaması “pişgah-ı tasavvura” şeklinde yazılmalıydı, çünkü “tasavvurda” olunca anlamı değiştiriyor.

Yüz altmış altıncı sayfanın son paragrafının başlangıcı ise gerekli özeni göstermemenin yanlışın boyutunu nereye vardırabileceğinin kanıtı niteliğinde. Burada “Fahişe Bey’in terbiyesinde...” diye başlayan çok ciddi bir hata var. Sanki ‘fahişe’ bir ‘Bey’ varmış ifadesi çıkarılan cümlenin doğrusu şöyle: “Fahişe, beyin terbiyesinde...”.

Anlamı değiştiren bir başka yanlış ise romanın ilk bölümünde yer alıyor. Birinci bölümde ikinci kez tekrarlanan “Bir halde ki...” diye başlayan cümle, “mübalağa edilmiş olur” diyerek olumlu şekilde bitiyor. Oysa bu cümle “mübalağa edilmemiş olur” şeklinde olumsuz olarak bitmesi gerekiyordu.

İncelediğimiz beşinci kitap Özgür yayınları’na ait. Yeniden düzenlenmiş birinci basımı Kasım 2003, ikinci basımı Mart 2006 olarak belirtilmiş. Yayına hazırlayan Selda Akyol. Romandan hemen önce Akyol’un ‘İntibah’a Dair’ adlı yazısı bulunuyor. Akyol yazısında Namık Kemal’in edebi yönünü, edebiyatımıza kazandırdıklarını, romanın özetini, roman kahramanları hakkındaki yorumlarını aktarıyor. Bu bölümden önce editörler Sebahattin Çağın ve Fazıl Gökçek’in sunuş yazısı bulunuyor. Editörler “Türk romanının ortaya çıkışı”nın “Tanzimat’tan sonra edebiyatımızda başlayan yenileşmeyle birlikte” olduğunu belirterek, romanımızın geçirdiği evreleri kısaca özetledikten sonra, “bu dönem eserleri”nin “Türk romancılığının temelini oluşturması bakımından önemlidir” diyorlar.

Eserin sunuluşu açısından bakıldığında editörlerin görüşü şöyle:

“Geçmişten günümüze kadar bu eserlerle ilgili yapılan neşirlere göz atıldığında, mesela Mustafa Nihat Özön’ün yaptıkları gibi ciddi çalışmaların yanında, çoğunlukla akademik disiplinden yoksun yayınların da gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu neşirlerin çoğunda söz konusu romanların dilinin sadeleştirilmesi yoluna gidilmiş, böylece edebiyat eserinin temeli “ neyin anlatıldığı değil, nasıl anlatıldığı” prensibi yok sayılmıştır. Hatta bazı sadeleştirmelerde –sözgelimi Fazıl Yenisey’in hazırladıklarında olduğu gibi- eserlere ait olmayan ilaveler yapıldığı, bazen de bazı bölümlerin ya da paragrafların çıkarıldığı görülmüştür. Öte yandan, eserin diline herhangi bir müdahalede bulunmadan gerçekleştirilen yayımlar, aradaki yüz yıldan fazla bir dönemden doğan dil farkı dolayısıyla, eserlerin okuyucu tarafından tam olarak anlaşılmasını engellemiştir. Bu engeli aşmak amacıyla bazı neşirlerin sonuna konulan sözlükler ya da sayfa altındaki dipnotlar ise okuyucunun metne ilgisini dağıtması bakımından sakınca doğurmuştur.

Bu metinlerin neşrinde, bütün bu sakıncaları göz önünde bulundurarak günümüzde bazı okuyucular tarafından bilinmeyen kelime ve tamlamaların anlamlarını metnin akışını bozmadan köşeli parantez içerisinde verme yoluna gidilmiştir. Bu yöntemle, isteyen okuyucunun metinden kopmadan bilmediği kelime veya terimin anlamını görmesi, buna ihtiyaç duymayan okuyucunun ise bu açıklamaları görmeksizin orijinal metni okuyabilmesi imkanını bulması amaçlanmıştır.

Bu romanları yayımlarken daha önce yapılmış neşirler de göz önünde bulundurularak hatasız ve eksiksiz metinler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Fakat buna rağmen gözden kaçan eksikler veya yanlışların olabileceğini veya bu gibi metinlerin neşrinde daha uygun yöntemlerin bulunabileceğini belirtmemiz gerekir.” (Akyol: 2006).

2007 yılı Bordo-Siyah yayını İntibah romanı ön kapağında Kemal Bek ‘Hazırlayan’ , iç sayfada ise buna ek olarak ‘Türk Klasikleri Editörü’ olarak belirtilmiş. ‘Türkçe Redaksiyon’ olarak Filiz Göver’in adı veriliyor. Kitabın girişinde Namık Kemal’in hayatı, sanatı, eserleri, İntibah romanı hakkında bilgi veren ‘Namık Kemal’ başlıklı bir bölüm var. Bölümün son sayfasında, sayfa sonunda “Yararlanılan kaynaklardan yapılan alıntılarının tümünün dili, günümüz diline uyarlanmıştır” deniyor. Ancak alıntılarının kaynakları belirtilmemiş.

Kitabın okuyucuya sunumu konusunda bu bölümün sonunda ‘Not’ ifadesi ile bir açıklama konmuş. Burada anlatılan şöyle;

“İntibah’ın dilini günümüz diline uyarlamak zorunda kaldık; Osmanlıca bilmiyorlarsa günümüz okurları hele öğrenciler için yapının dilini anlamak olanaksızdı. Bu konuda şu yöntemi kullandık: Yazarın anlatımı olan bölümlerde Osmanlıca sözcükleri sözlük anlamlarıyla değil, cümle içindeki bağlamını gözeterek günümüz sözcükleriyle değiştirdik. Yazarın özgün cümle yapısına ve anlatımına dokunmadık. Yalnızca birkaç yerde, yazarın yazınsal bir roman dili yaratma kaygısıyla yazdığı ve zarf eylemlerle uzattığı cümleleri bölerek kısalttık; bunu yaparken yazarın anlatımını değiştirmemeye çalıştık. Karşılıklı konuşmaları, o dönemi canlandırdığından olduğu gibi bıraktık; Anlaşılmayan sözcük ve

cümlelerin günümüz dilindeki karşılıklarını sayfa altında dipnot olarak verdik. Metinde yazarın () içinde yazdığı arasözler [] içinde verilmiştir; () içinde verilen sözcükler ve eklerse, anlamı daha da belirginleştirmek için tarafımızdan konulmuştur. Metindeki alaturka saatlerin günümüz saatine yaklaşık olarak çevrilmesi için, bunlara altı sayısının eklenmesi gerekmektedir.” (Bek, 2007: 21).

Bu bölümü Namık Kemal’in “Son Pişmanlık’ın Önsözü” adlı bölüm ve roman takip ediyor.

3.3 Yayınlanmış Altı İntibah Çevirisinin Karşılaştırılması

Remzi Kitabevi, İstanbul 1971, Tertipleyen: Mustafa Nihat Özön

“Gel ey fasl-i baharan mâye-i arâm ü hâbımsın

“Enis-i hatırım, kâm-i dil-i pür ıstırabımsın”

[Gel ey bahar mevsimi, sen benim dinlenme ve dalmamın mayasımsın; fikir ve hatırımın yoldaşı, ıstırapla dolu gönlümün isteğisin.]

Bahar eyyamı [günleri] bu köhne cihanın suph-i safa-yi nevcivanisidir [gençlik safasının sabahıdır]. Bahar erişince toprağın her tarafı serapâ [baştan ayağa] teravet kesilerek “Yuhyil’arzi bade mevtiha” sırrı aşikâr olur. O kuru ağaçlar –mahşere tesadüf etmiş ızam [kemikler] gibi- yeniden can bulmaya başlar. Bir halde ki: Taravetlerine dikkat olursa nazar-i ibretle vücutlarıyla cereyan eden [akışan] hayatı görmek kabildir.

Bir halde ki: En ednasındaki [küçüğündeki] neşv ü nemaya [gelişmeye] bakılsa âlemin her zerresinde bir ruh tecelli ediyor [beliriyor] zannolunur.

Bir halde ki: Sahranın her tarafına tecessüm etmiş zevk-i ruhanî belki ruh bulmuş safa-yi cismanî [maddi safa] denilse mübalâğa edilmemiş olur.

Nevbaharın en büyük bir bediası –mebzuliyet ve melûfiyet cihetleriyle [bolluk ve alışkanlık yüzünden] gayet hakir gördüğümüz- çimenlerdir. Dünyada elvanın [renklerin] hadd-i itidali olan yeşilden tatlı renk mi olur? Bahar mevsiminde ise güya ki ruy-i arzın [yeryüzünün] her zerresi yeşillenir. (Özön, 1971: 30).

Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul 1972 Milli Eğitim Basımevi,

Hazırlayan: Prof. Dr. Mehmet Kaplan

“1

Gel ey fasl-ı bahârân mâye-i arâm ü hâbımsın

Enis-i hâtırım, kâm-ı dil-i pür-ıstırabımsın

(Gel ey bahar mevsimi, sen benim huzur ve uykumun özüsün; düşüncemin arkadaşı, ıstırap dolu gönlümün lezzetisin).

Bahar günleri bu eski dünyanın safalı gençlik sabahıdır. Bahar erişince, toprağın her tarafı baştan ayağa tazelik kesilerek (Dünya öldükten sonra tekrar dirilir) sırrı

âşikâr olur. O kuru ağaçlar, kıyamet gününe tesadüf etmiş kemikler gibi, yeniden can bulmağa başlar. Bir halde ki, tazeliklerine ibret gözü ile bakılırsa vücutlarına yayılan hayatı görmek kabildir.

Bir halde ki: en küçüğündeki büyümeye bakılsa âlemin her zerresinde bir ruh tecelli ediyor sanılır.

Bir halde ki: Kırların her tarafında kendini gösteren ruhî zevkle belki ruh bulmuş maddî haz denilse mübalâğa edilmemiş olur.

İlkbaharın en büyük güzelliği, bol olduğu ve alışıldığı için pek hor gördüğümüz çemenlerdir. Dünyada renklerin en yumuşağı olan yeşilden daha tatlı renk mi olur? Bahar mevsiminde ise, güyâ, yeryüzünün her zerresi yeşillenir.” (Kaplan, 1972; 3).

İnkılâp Ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1977, Bugünkü Dile Çeviren: Fâzıl Yenisey

“Gel ey fasl-ı bahârân, mâye-i ârâm ü hâbımsın;

“Enis-i kâtırım, kâm-ı dil-i pür-ıztırabımsın.”

“Ey ilkbahar mevsimi, gel! Dinlenme ve hayallerimin mayası sensin! Sen, fikir ve hatırımın en yakınısın! Kederli gönlüm seni pek arzu ediyor.”

Bahar günleri, şu ihtiyar dünyamızın taptaze, berrak sabahlarıdır: İlkbahar gelince toprağın her tarafı baştan başa tazelik kesilir; “Yahtil’arz-ı ba’de mevtiha” (1) sırrı âşikâr olur. O kupkuru ağaçlar, mahşere tesadüf etmiş kemikler gibi, yeniden canlanmağa başlar. Öyle ki; tazeliklerine ibret gözü ile dikkat edilse gövdelerinde baştan aşağı okumak kabildir. Öyle ki: En küçük bir bitkinin gelişmesine bakılsa, âlemin her zerresinde bir ruh beliriyor zannedilir.

Öyle bir durumda ki: Kırların her tarafında teccessüm etmiş ruhani bir zevk, belki ruh bulmuş cismanî bir safa denilse asla mübalâğa edilmiş olmaz.

İlkbaharın en hoş giden şeyi çimenlerdir. Hani, çok bol oldukları için ve gözlerimiz de öteden beri alışageldiği için hakir gördüğümüz o çimenler... Dünyada renklerin sevileni yeşildir. Yeşilden daha tatlı renk mi olur? Bahar mevsiminde ise yeryüzünün her tarafı yeşillenir.

--

(1) Yahtil’arz-ı ba’de mevtiha: Dünyamızın öldükten (kış mevsimi girdikten) sonra tekrar dirilmesi, yani ilkbahara kavuşması.” (Yenisey, 1977: 7).

Akçağ Yayınları, Ankara 2005, Yayına Hazırlayan: Yakup Çelik

“Gel ey fasl-ı bahârân mâye-i ârâm u hâbımsın

Enis-i hâtırım, gam-ı dil-i pür-ıstrâbımsın”*

Bahar eyyamı bu köhne cihanın subh-ı safa-yı nev-civânisidir ki bahar erişince toprağın her tarafı serapa taravet kesilerek “yuhyi’l-arze ba’de mevtiha” sırrı âşikâr olur. O kuru kuru ağaçlar yeniden can bulmağa başlar. Bir hâlde ki: Taravetlerine dikkat olunsa nazar-ı ibretle vücutlarına cereyan eden hayatı görmek kabildir. Bir halde ki: En ednasındaki neşv ü nemaya bakılsa âlemin her zerresinde bir ruh tecelli ediyor zannolunur. Bir halde ki:

“Sahranın her tarafına tecessüm etmiş zevk-i ruhani.

Belki ruh bulmuş safâ-yı cismânî”

denilse mübâlağa edilmiş olur.

Nevbaharın en büyük bir bediası, mebzuliyet ve me’lifiyet cihetleriyle gayet hakir gördüğümüz çimenlerdir. Dünyada elvanın hadd-i itidali olan yeşilden tatlı renk mi olur? Bahar mevsiminde ise güya ki rû-yı arzın her zerresi yeşillenir. (Hatta kendini insan zanneden ve hakikat aranılırsa nebattan farkları bilâ-ihiyar tahvil-i mukaleme iktidardan ibaret olan bir takım beğlerimiz de ötede beride rastgeldikleri hanımlarla yeşillenmeğe çalışır.)

*Gel ey bahar mevsimi dinlendirici uykunun mayasıdır. Hatıramın dostu, ızdırıp dolu gönlümün gamısın.” (Çelik, 2005: 1- 2).

Özgür Yayınları, İstanbul 2006, Yayına Hazırlayan: Selda Akyol, Editörler: Sebahattin Çağın- Fazıl Gökçek

“Gel ey fasl-i bahârân mâye-i ârâm ü hâbımsın

Enis-i hâtırım, kam-ı dil-i pür-ıstırabımsın¹

Bahar eyyamı [günleri] bu köhne [eski] cihanın subh-ı safâ-yı nev-civanîsidir [gençlik neşesinin sabahıdır]. Bahar erişince toprağın her tarafı serapa [baştan ayağa] taravet [tazelik] kesilerek “Yuhyil-arzi ba’de mevtiha “ [dünya öldükten sonra yeniden dirilir] sırrı âşikâr olur. O kuru kuru ağaçlar-mahşere tesadüf etmiş i’zam [kemikler] gibi- yeniden can bulmaya başlar. Bir hâlde ki, taravetlerine [tazeliklerine] dikkat olursa nazar-ı ibretle [ibret bakışıyla] vücutlarına serapa eden [vücutlarına baştan ayağa yerleşen] hayatı görmek kabildir. [mümkündür]. Bir hâlde ki: en ednasındaki [aşağısındaki] neşv ü nemaya [büyümeye] bakılsa âlemin her zerresinde bir ruh tecelli ediyor [meydana geliyor] zannolunur. Bir hâlde ki, sahranın her tarafına tecessüm etmiş [kendini göstermiş] zevk-i ruhani [manevî zevk], belki ruh bulmuş safâ-yı cismânî [cisimleşmiş neşe] denilse mübâlağa edilmemiş [abartılmamış] olur.

Nevbaharın [ilkbaharın] en büyük bir bediası [güzelliği]- mebzuliyet ve melûfiyet cihetleriyle [çokluğu ve alışılmışlığı bakımından] gayet hakir [hor] gördüğümüz- çemenlerdir. Dünyada elvanın [renklerin] hadd-i itidali [ılımlı haddi] olan yeşilden tatlı renk mi olur? Bahar mevsiminde ise güya ki ru-yı arzın [yeryüzünün] her zerresi yeşillenir. (Hatta kendini insan zanneden ve hakikat aranılırsa nebattan [bitkiden] farkları bi’l-ihiyar tahvil-i makama iktidardan [iradesiyle makam değiştirme gücüne sahip olmaktan] ibaret olan bir takım beylerimiz de ötede beride rast geldikleri hanımlarla yeşillenmeğe çalışır.)

¹ Gel ey bahar mevsimi, sen benim huzur ve uykumun özüsün; düşüncemin arkadaşı, ıstıraplı gönlümün neşesisin.” (Akyol, 2006: 23- 24).

Bordo-Siyah Yayınları, İstanbul 2007, Hazırlayan: Kemal Bek

“Gel ey fasl-ı bahârân mâye-i ârâm ü hâbımsın

Enis-i hâtırım, kâm-i dil-i pür-ıstırâbımsın

(Gel ey bahar mevsimi, gönül rahatlığımın ve uykumun mayasısın /

Düşünce ve hatırımın arkadaşı, acılarla dolu gönlümün isteğisin.)

Bahar günleri, bu köhne cihânın tazelenme safâsının sabahıdır. Bahar erişince toprağın her yeri baştan başa tazelik kesilerek “yuhyil’arzi bâde mevthâ”(1) sırrı apaçık olur. O kuru ağaçlar –mahşere rastlamış kemikler gibi- yeniden can bulmaya başlar.

Bir hâlde ki, tazeliklerine dikkat olunsa, ibret gözüyle vücutlarına tepeden tırnağa (işleyen) hayatı görmek mümkündür.

Bir hâlde ki, en küçüğündeki gelişmeye bakılsa, âlemin her zerresinde bir ruh beliriyor sanılır.

Bir hâlde ki, kırların her yerine cisimleşmiş ruhsal zevkle, belki ruh bulmuş cismin safâsı denilse, abartılmamış olur.

İlkbaharın en büyük güzelliği –bol (bulunmalarından) ve alışılmış (şeyler) olmalarından dolayı pek değer vermediğimiz- çimenlerdir. Dünyada renklerin (en) ılımlısı olan yeşilden tatlı renk mi olur? Bahar mevsiminde ise sanki yeryüzünün her zerresi yeşillenir.

--

(1) Toprağın, ölümden sonra yaşadığının.” (Bek, 2007: 33-34).

İntibah, 1971

“İnsan her adımını mezardan tebeüt [uzaklaşmak] için atar. Yine her adımda mezara bir adım daha takarrüp eder [yaklaşır]. (Nitekim [nasıl ki] her nefesini temdid-i hayat [hayatını uzatmak] için alır. Yine her nefeste hayatından bir nefeslik zaman azalır.) İşte Ali Bey de o kabilden [onun gibi] olarak Çamlıca’dan uzaklaşmak arzusuyla yol değiştirmeye başladı. Fakat her yol değiştirdikçe Çamlıca’ya daha kestirme vâsıl olur [varır] bir sokağa girerdi.

Nihayet [sonunda] böyle endişelerde [düşüncelerde] tabii olan “herçibadabat” [ne olursa olsun] âkibet-i vahimesine ittisalden [tehlikeli sonucuna varmaktan] kurtulamadı. Arabadaki hanımın fikirde hayalini, tasvir ile uğraşmaktan ise Çamlıca’da cemalini taharri [güzel yüzünü aramak] daha münasip [uygun] olacağına hükmeyletti. Kaleme Beylerbeyi tariki [yolu] ve Şirketin (1) mahut “dilenci” vapuru (2) ile inmeyi düşünerek yola girdi. Hemen kendini Çamlıca’da buldu. Güya aradaki mesafe tayyolunmuş [silinmiş] veyahut yürüdüğü yolları uykuda geçmiş idi.

--

(1) Şirket, Boğaziçi’nde vapur işleten Şirket-i Hayriye.

(2) Dilenci vapuru, Boğaziçi’nin Rumeli ve Anadolu kıyısı iskelelerine karşılıklı uğrayıp giden vapur seferine halkça takılmış ad.” (Özön, 1971: 50-51).

İntibah, 1972

“İnsan her adımını ölümden uzaklaşmak için atar. Yine de her adımda mezara bir adım daha yaklaşır. (Nitekim her nefesini hayatını uzatmak için alır. Yine her nefeste hayatından bir nefeslik zaman eksilir).

İşte Ali Bey de o kabilden olarak, Çamlıca’dan uzaklaşmak arzusu ile yolu değiştirmeye başladı. Fakat her yol değiştirdikçe Çamlıca’ya daha kestirme giden bir yola girdi.

Nihayet, böyle endişelerde tabii olan, sonu tehlikeli “ne olursa olsun” neticesine varmaktan kurtulamadı. Arabadaki hanımın, kafasında hayâlini tasavvur ile uğraşmaktan ise, Çamlıca’da yüzünü aramanın daha uygun olacağına hükmeyleti. Direye Beylerbeyi yolu ile Şirketin mahut “dilenci” vapuru ile inmeyi düşünerek yola girdi. Hemen kendini Çamlıca’da buldu. Adeta aradaki mesafe yok olmuş veyahut yürüdüğü yollar uykuda geçmiş gibi idi.” (Kaplan, 1972: 18-19).

İntibah, 1977

“İnsanoğlu, her adımını mezardan uzaklaşmak için atar, fakat yine de her adımda mezara biraz daha yaklaşır. Her nefesini ömrü uzatmak için alır, fakat yine de her nefes alışta ömründen bir nefeslik zaman eksilir.

İşte Ali Bey de, bu kabilden olarak, Çamlıca’dan uzaklaşmak arzusu ile yolunu değiştirmeye başlamıştı. Fakat her yol değiştirdikçe kendisini, oraya daha kestirme giden bir sokakta buluyordu.

Nihayet bu türlü endişelerde yapıldığı gibi “Adaam sen de... Ne olursa olsun...” düşüncesine kapılarak uçuruma yuvarlanmaktan kendini kurtaramadı. Çamlıca yosmasının hayalini tasvir ile uğraşmaktansa oraya gidip kendisini aramayı daha uygun buldu.

Bir sabah dairesine Beylerbeyi (1) yoluyla ve Şirketin (2) mahut “dilenci vapuru” (3) ile inmeyi düşünerek yola çıktı. Çok dalgındı... Nerelerden geçip nasıl geldiğinin hiç farkında olmıyarak kendisini Çamlıca’da buldu. Güya aradaki mesafe ortadan kalkmış ve yürüdüğü yolları uykuda geçmişti...

--

(1) Beylerbeyi: İstanbul’da Boğaziçi’nin Anadolu yakasında bir semtin adı.

(2) Şirket: O zamanlar Boğaziçi’ne vapur işleten Şirket-i Hayriye.

(3) Dilenci vapuru: Köprüden Boğaziçi’nin sonu olan Kavaklar’a kadar sağlı sollu bütün iskelelere uğrayıp giden vapura İstanbullular bu ismi takmıştı.” (Yenisey, 1977: 22-23).

İntibah, 2005

“İnsan her adımını mezardan tebâüd için atar. Yine her adımda mezara bir adım daha takarrüp eder. Nitekim her nefesini temdid-i hayat için alır. Yine her nefeste hayatından bir nefeslik zaman alır. İşte Ali Bey’de o kabilden olarak Çamlıca’dan uzaklaşmak arzusuyla yol değiştirmeye başladı. Fakat her yol değiştirdikçe Çamlıca’ya daha kestirme vâsil olur bir sokağa girerdi.

Nihayet böyle endişelerde tabii olan “herçibâdâbâd” âkibet-i vehimesine ittisâlden kurtulamadı. Arabadaki hanımın fikirde hayalini tasvir ile uğraşmaktan ise Çamlıca’da cemâtaharri daha münasip olacağına hükmeyleti. Kaleme Beylerbeyi tarihi ve Şirket’in* mahûd “dilenci” vapuru** ile inmeyi düşünerek yola girdi. Hemen kendini Çamlıca’da buldu. Güya aradaki mesafe tayyolunmuş veyahut yürüdüğü yolları uykuda geçmiş idi.” (Çelik, 2005: 16-17).

* ve ** işaretleri sayfa sonunda açıklanmamış

İntibah, 2006

“İnsan her adımını mezardan tebaüt [uzaklaştırmak] için atar, yine her adımda mezara bir adım daha tekarrüp eder [yaklaşır]. (Nitekim her nefesini temdid-i hayat [hayatını uzatmak] için alır. Yine her nefeste hayatından bir nefeslik zaman azalır.) İşte Ali Bey de o kabilden olarak Çamlıca’dan uzamak arzusuyla yol değiştirmeye başladı; fakat her yol değiştirdikçe Çamlıca’ya daha kestirme vasıl olur [ulaşır] bir sokağa girerdi.

Nihayet böyle endişelerde tabii olan “ her çi badabad” [“her ne olursa olsun”] akibet-i vahimesine [kuruntunun sonuna] ittisâlden [ulaşmaktan] kurtulamadı. Arabadaki hanımın fikirde hayalini tasvir ile uğraşmaktan ise Çamlıca’da cemalini [güzelliğini] taharri [araştırmanın] daha münasip [uygun] olacağına hükmeyleti. Kaleme Beylerbeyi tarik [yolu] ve şirketin mahut [bilinen] “dilenci” vapuru ile inmeyi düşünerek yola girdi. Hemen kendini Çamlıca’da buldu. Güya ki arada mesafe tayyolunmuş [ortadan kalkmış] veyahut yürüdüğü yollar uykuda geçmiş idi.” (Akyol, 2006: 38-39).

İntibah, 2007

“İnsan her adımını mezardan uzaklaşmak için atar. Gene her adımda mezara bir adım daha yaklaşır. [Nitekim, her nefesini hayatını uzatmak için alır. Gene her nefeste hayatından bir nefeslik zaman eksilir.] İşte Ali Bey de bundan dolayı Çamlıca’dan uzaklaşmak isteğiyle yol değiştirmeye başladı. Fakat her yol değiştirdikçe, Çamlıca’ya daha kestirme ulaşan bir sokağa giriyordu.

Sonunda, böyle kaygılarda görülen ve tehlikeli sonuçlara varacak olan “herçibâdâbât”(1) sonucuna ulaşmaktan kurtulamadı. Zihninde arabadaki hanımın hayâlini canlandırmakla uğraşmaktan ise, Çamlıca’da güzel yüzünü aramanın daha uygun olacağına hükmetti. Kaleme Beylerbeyi yolu ve Şirket’in (2), şu bildiğimiz dilenci vapuru (3) ile inmeyi düşünerek yola girdi. Hemen kendisini Çamlıca’da buldu. Sanki aradaki uzaklık ortadan kalkmış ya da yürüdüğü yollar uykuda geçmiş idi.

--

(1) Ne olursa olsun.

(2) O dönemde Boğaziçi’nde vapur işletme yetkisini elinde bulunduran Şirket-i Hayriye.

(3) Karşılıklı olarak Anadolu ve Rumeli yakası iskelelerine uğrayan, bu nedenle de sürekli geciken vapura, kapı kapı dolaşım dilenen dilencilere benzetilerek, halk tarafından bu ad verilmiştir.”(Bek, 2007: 54-55).

İntibah, 1971

“Hicrile çifte nehr-i revan oldu gözlerim

“O nihali hayli zaman oldu gözlerim”

[Gözlerim ayrılık yüzünden akar iki nehir oldu.

Ben epey zamandır o fidan boyluyu gözleyip dururum.]

Heyhat!.. İnsan her gün zuhûr eden bin türlü âmalın [emellerin] kaçına zafer müyesser oldu!.. Bey Çamlıca'ya vâsıl oldu [vardı]. Ancak oralarda gözüne tesadüf eden şey arabadan aldığı işaretin yâd-i hazininden [üzüntü verici anısından] ibaret idi.

Öyle bir vakitte kalem kimin hatırına gelir? Çeşmenin yanındaki ağacın altında bir sandalyeye oturdu. Biraz vaktini sevdiğini ağyar [yabancılar] arasında görmüş üftade [âşık] gibi beht-i sırf [tam bir şaşkınlık] içinde geçirdi. Bir halde ki: Simasındaki [yüzündeki] renksizliğe, âzasındaki 8üyelerindeki] hareketsizliğe bakılsa taş kesilmiş zannolunurdu.

Ondan sonra birdenbire yüzü kızarmaya, vücudundaki âzanın her biri bir başka emele malik imiş gibi ayrı ayrı titremeye başladı. Yerinden fırladı. Yâriyle mev'id-i telâkisini geçirmiş âşık gibi şiddetle, sür'atle etrafı dolaştı. Bir halde ki: Çehresindeki hararete, hareketindeki şitaba [aceleye] bakılsa oralara insan kıyafetinde bir yıldırım düşmüş kıyas edilirdi.” (Özön, 1971: 52).

İntibah, 1972

“5

Hecriyle çifte nehr-i revân oldu gözlerim

Ol nev-nihâli hayli zaman oldu gözlerim

(Gözlerim ayrılık yüzünden iki nehir gibi akıyor, epey zamandan beri o fidan boyluyu bekliyorum)

Ne yazık! İnsan, her gün içinde doğan bin türlü istekten kaçını elde edebiliyor? Ali Bey Çamlıca'ya vardı. Ancak oralarda gözüne ilişen şey, arabadan aldığı işaretin hazin hâtirasından ibaretti.

Öyle bir vakitte daire kimin aklına gelir? Çeşmenin yanındaki ağacın altında bir sandalyeye oturdu. Biraz vaktini sevgilisini başkaları arasında görmüş düşkün âşıklar gibi tam bir şaşkınlık içinde geçirdi. Bir halde ki, çehresindeki sessizliğe, vücudundaki hareketsizliğe bakılsa taş kesilmiş zannolunurdu.

Ondan sonra birdenbire yüzü kızarmaya, vücudundaki azanın her biri başka bir isteğe sahip imiş gibi ayrı ayrı titremeğe başladı. Yerinden fırladı. Sevgilisi ile buluşma vaktini geçirmiş âşık gibi, şiddetle, sür'atle etrafı dolaştı. Bir halde ki, çehresindeki hararete, hareketindeki sür'ate bakılsa, oralara insan kıyafetinde bir yıldırım düşmüş sanılırdı.” (Kaplan, 1972: 20).

İntibah, 1977

“Hicriyle çifte nehr-i revân oldu gözlerim

“Ol nev-nihâli hayli zaman oldu gözlerim”

“Onun hasretiyle gözlerim akan iki nehir oldu. Nice zamandan beri o fidan boylumun

yollarını gözler dururum.”

Heyhat... Her gün içimizde beliren birçok emellerin yüzde, hattâ binde kaç gerçekleşir?..

Yukarda da bahsettiğimiz gibi, Ali Bey, o gün farkında bile olmayarak kendisini Çamlıca’da bulmuştu. Ancak; oralarda rastlayabildiği şey, arabadan verilen işaretin hazin bir hâtırasından ibaretti.

Öyle bir zamanda ve o şartlar içinde daire kimin aklına gelir? Ali Bey de daireyi filân unutmuş, çeşme başındaki ağacın altında bir sandalyaya oturmuştu. Vaktinin bir kısmını, sevgilisini başkalarının arasında görmüş bir âşık gibi, üzüntü ve şaşkınlık içinde geçirdi. Zavallı çocuk, öyle bir durumdaydı ki, yüzünün solgunluğuna, vücudundaki hareketsizliğe bakılsa taş kesilmiş sanılırdı.

Neden sonra birden yüzü kızarmaya, vücudu titremeye başladı. Birden yerinden fırladı. Sevgilisiyle buluşma saatini geçirmiş bir sevdalı gibi, süratli adımlarla oralarda dolaşmağa başladı. Suratı ateşler gibi yanıyor, kalbi şiddetle çarpıyordu. Bu haliyle, insan kıyafetinde yere düşmüş bir yıldırıma benziyordu.” (Yenisey, 1977: 24).

İntibah, 2005

“Hicrile çifte nehr-i revân oldu gözlerim

O nihâli hayli zaman oldu gözlerim”*

Heyhat!.. İnsan için her gün zuhur eden bin türlü âmâlin kaçına zafer müyesser olur!..

Bey Çamlıca’ya vasıl oldu. Ancak oralarda gözüne tesadüf eden şey arabadan aldığı işaretin yâd-ı hazininden ibaret idi.

Öyle bir vakitte kalem kimin hatırına gelir? Çeşmenin yanındaki ağacın altında bir sandalyeye oturdu. Biraz vaktini sevdiğini ağyâr arasında görmüş üftâde gibi beht-i sırf içinde geçirdi. Bir halde ki: Simâsındaki renksizliğe, âzasındaki hareketsizliğe bakılsa taş kesilmiş zannolunurdu. Ondan sonra birdenbire yüzü kızarmaya, vücudundaki âzanın her biri bir başka emele mâlik imiş gibi ayrı ayrı titremeye başladı. Yerinden fırladı. Yâriyle mev’id-i telâkisini geçirmiş âşık gibi şiddetle, sür’atle etrafı dolaştı. Bir halde ki: Çehresindeki hararete, hareketindeki şitâba bakılsa oralara insan kıyafetinde bir yıldırım düşmüş kıyas edilirdi.

*Gözlerim ayrılık yüzünden akan iki nehir oldu. Ben uzun zamandan beri o fidan boylu sevgiliyi gözleyip duruyorum.” (Çelik, 2005: 18).

İntibah, 2006

“Hicrile çifte nehr-i revân oldu gözlerim

O nihâli hayli zaman oldu gözlerim”*

Heyhat [ne yazık] !.. İnsan için her gün zuhur eden [ortaya çıkan] bin türlü amalin [işin] kaçına zafer müyesser [nasip] olur!..

Bey Çamlıca'ya vasıl oldu [vardı], ancak oralarda gözüne tesadüf eden şey arabadan aldığı işaretin yad-ı hazininden [hüzünlü hatırlanmasından] ibaret idi.

Öyle bir vakitte kalem kimin hatırına gelir? Çeşmenin yanındaki ağacın altında bir sandalyeye oturdu. Biraz vaktini, sevdiği ağyar [yabancılar] arasında görmüş üftade [aşık] gibi beht-i sırf [tam bir şaşkınlık] içinde geçirdi. Bir hâlde ki, simasındaki renksizliğe, azasındaki hareketsizliğe, bakılsa taş kesilmiş zannolunurdu. Ondan sonra birdenbire yüzü kızarmaya, vücudundaki azanın her biri bir başka emele malik [sahip] imiş gibi ayrı ayrı titremeye başladı. Yerinden fırladı. Yâriyle mev'idi telâkisini [buluşma yerini] geçirmiş âşık gibi şiddetle, süratle etrafı dolaştı. Bir hâlde ki, çehresindeki hararete, hareketindeki şitaba [aceleye] bakılsa oralara insan kıyafetinde bir yıldırım düşmüş kıyas edilirdi [sanılırdı].

*Ayrılık acısıyla gözlerim iki akan nehir oldu, hayli zamandır o fidan boylu sevgiliyi beklemekteyim.” (Akyol, 2006: 40).

İntibah, 2007

“Hicrile çifte nehr-i revân gözlerim

O nihâli hayli zaman oldu gözlerim

(Ayrılıkla akan çifte nehir [oldu] gözlerim

O fidan boyluyu epey zamandır gözlerim)

Yazık! İnsan için her gün ortaya çıkan bin türlü emellerin kaçına zafer nasip olur! Bey, Çamlıca'ya vardı. Ancak oralarda gözüne rastlayan şey, arabadan aldığı işaretin hüznün verici hatırlanmasından başka bir şey değildi.

Öyle bir zamanda kalem kimin hatırına gelir? Çeşmenin yanındaki ağacın altında bir sandalyeye oturdu. Bir az zamanını, sevdiğini yabancılar arasında görmüş bir âşık gibi tam bir şaşkınlık içinde geçirdi. Bir hâlde ki, yüzündeki renksizliğe, bedenindeki hareketsizliğe bakılsa taş kesilmiş sanılırdı.

Ondan sonra, birdenbire yüzü kızarmaya, vücudundaki organların her birinin bir başka emeli var imiş gibi ayrı ayrı titremeye başladı. Yerinden fırladı. Sevgiliyle kararlaştırdığı buluşma yerini geçirmiş âşık gibi şiddetle, hızla çevreyi dolaştı. Bir hâlde ki, yüzündeki sıcaklığa, hareketlerindeki çabukluğa bakılsa oralara insan biçiminde bir yıldırım düşmüş sanılırdı.” (Bek, 2007: 55).

3.4 Romanların Diliçi Çeviri Olarak Çeviribilimsel Değerlendirilmesi

Çeviri bir süreçtir. Çevirmen kararlarını ve bu kararlara nelerin etki ettiğini iyi gözlemlemek gerekir. Bu da eserin yeniden çevrilme amacını, okur kitlesini, kültürünü bilmek demektir. İncelediğimiz eserin oluşum sürecini de göz önüne alarak, süreç öncesi normlarını kaynak eserin oluşum yıllarını kapsayacak kadar geri götürmek istiyoruz. Çünkü kaynak metni iyi anlayıp aktarabilmek için üretildiği kültür ortamını,

dönemin yazın geleneğini ve yazarın o gelenekteki yerini iyi bilmek gerekir. Tanzimat Edebiyatı Dönemi'nin Çoğuldizge Kuramı doğrultusunda incelenmesi yol gösterici olabilir.

Çoğuldizge kuramına göre bu dönemde çeviri eserler “merkez” konumuna geliyor. Kuramcı Even Zohar'a göre, a) edebiyatın henüz genç olması, b) edebiyatın güçsüz olması, c) edebiyatta dönüm noktaları, bunalımlar ve yazınsal boşluklar yaşanması durumunda ‘çeviri edebiyatı’, erek kültür edebiyat dizgesinin merkezine yükseliyor.

Tanzimat edebiyatını incelediğimizde kuramcının söz ettiği maddelerin dönemin edebiyat dizgesinde gerçekleştiğini görüyoruz.

1874'de yaptığı bir çevirinin önsözünde Recaizade Ekrem, Türkçe'nin mevcut dil kaynaklarının özgün metnin ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kaldığını belirtiyor. Yine bu dönemde yapılan Terceme-i Talamak çevirisi, yerli edebiyatın saygın dizgesi olan süslü düzyazı ile çevrilmiş. Nedeni de önsözünde, eserin hikâye olarak çevrilmesinin sadrazamın vakarına yakışmayacağını belirtmesi çeviri öncesi süreçlerde nelerin etkili olabileceğini gösterdiği için ilginçtir.

Yine 1885'te Şemsettin Sami, Robinson Crusoe adlı eserin çeviri önsözünde, yeni fikirlerin yerleşik Osmanlı düzyazısıyla anlatılmasının olanaksız olduğunu belirtir.

Dikkat edilirse Tanzimat döneminde çeviri ihtiyacı artmıştır. Bu da bizce kuramda belirtildiği gibi “geçiş dönemlerinde toplumların çeviriye olan ihtiyacı”nın kanıtıdır.

Tanzimat dönemi yazarları genellikle gazete sahibidir. Çeviriler de öncelikle gazetelerde yayımlanıyor. Çevirmen-yazarların amaçları topluma okuma sevgisi kazandırmaktır.

Üzerinde inceleme yaptığımız eser de bu dönemde çevirmen ve yazar Namık Kemal'e ait. İntibah da o dönem geleneğine uyarak gazetelerde bölümler halinde yayımlanmaya başlıyor.

Çeviri sürecinin çok öncesi bir artsüremi içine almakla birlikte, kaynak eserin ruhunu yansıtmak isteyen çevirmenin bu dönemi değerlendirmesi gerekir. Nitekim dönemin kültür ortamına uygun olarak Namık Kemal hem yazardır, fakat daha önce çeviriler yapmıştır. Kültürel değişime katkıda bulunmak istemektedir. İçinde yaşadığı toplumun

değişmesini istemekte, bunun için edebiyatın en iyi araç olduğunu düşünmektedir. Kaynak eseri oluştururken bu “amaç” belirleyici olmuştur. Yazar kaynak metni yaratırken bu duygular içindedir.

Çevirmen önce bir okur olarak bu bilgilere sahip olmalı ve ön okuma yapmalıdır. Aksi takdirde metnin çevirmen tarafından alımlanması, yorumlanması ve erek metnin oluşturulmasında eksiklikler oluşur.

Kaynak metin ile erek metin okuru arasında bağlantıyı kuran çevirmendir. Çevirmen de bir okurdur. Onun metni alımlaması önemlidir. Ancak burada çevirmeni de etkileyen önemli bir faktör vardır “çevirinin yapılış amacı”. Çevirmen bu “amaç” doğrultusunda kaynak metni yeniden üretir. Amacı belirleyen çok sayıda dış etken bulunabilir. Söz konusu olabilecek dış etkenlerin çalışmamızın konusu olan eseri nasıl etkileyebileceğini inceleyelim;

Çevirmen kaynak metne sadık kalır ve yeterli bir çeviri üretir, ya da erek yazın ortamına uyan kabul edilebilir bir çeviri yapar, ya da erek okur kitlesinin daha iyi anlaması için anlamlarda kaydırmalara başvurabilir. Yayınevi politikası ve günün ideolojisi de onu etkiler.

Akçağ yayınları kaynak metni yeni harflerle basılmış ilk haliyle yayımlamış. Bu konuda bir açıklamada bulunmamış. Erek okurun, metni kitabın sonunda bulunan sözlük yardımıyla anlamasını bekliyor. Oysa yazın eserlerinde istenen okuyucunun zevk almasını sağlamaktır.

“Sözcüğü sözcüğüne çeviri dediğimiz, çoğunlukla sözcüklerin satır düzeninde dizilmesidir. Özgün dil metnini okumamıza yardımcı olan böyle bir dizi, her zaman yazınsal bir olgu olan çeviriden çok sözlüğe yakındır. Çeviri her zaman özgün metnin dönüştürülmesini içerir. Bu dönüştürüm ise ancak yazınsal yapı taşıyabilir.” (Rifat, 2004:152).

Eserin diline müdahale edilmeden yapılan bu yöntemin geçen zamanda oluşan dil farkı nedeniyle günün okuyucusu tarafından anlaşılmadığını belirten Özgür yayınları editörleri bu yöntemin okuyucunun ilgisini dağıttığından sakıncalı bulduklarını belirtiyorlar. Geçen zamanın neden olduğu kültür ve dil değişimi sorununu ortadan kaldırmak için kullandıkları yöntem ise “günümüzde bazı okuyucular tarafından bilinmeyen kelime ve tamlamaların anlamlarını metnin akışını bozmadan köşeli

parantez içerisinde verme”. Aynı yöntemi eseri Remzi Kitabevi için yayına hazırlayan Mustafa Nihat Özön de uyguluyor. Özön, yazısında yöntemi hakkında bilgi vermemiş.

Burada hedef okur kitlesi belli değil, bilinmeyen kelimeler hangi okuyucu kitlesi için seçilmiş bilinmiyor. Ayrıca yazınsal metinlerde kelimelerin yan anlamları çok önemlidir. Kelimenin sözlük anlamı verilerek anlatılmak istenen duygunun gerçekleşeceğini beklemek oldukça zor görünüyor.

“Eğer çevirmen bir kaynak metne bağlı kalır da, bilgisayar gibi sırf kaynak metin öğelerine göre erek dil öğelerini koyarsa o zaman, çoğu kez işlevine uygun ileti taşıyıcı üretmeye dikkat etmemiş olur. Çeviri kuramı bu tür çevirileri, ham çeviri ya da özel durumlar olarak görür, bunlar bilişsel olarak yeniden ele alınmalı ve işlenmelidirler.” (Tosun, 2002: 120).

Üstelik her yazar aynı ortak kelimeyi yabancı bulmadığı gibi, kelimelerin bu günkü anlamı diye verilen karşılıklar farklı olabiliyor. Aslında çeviride normal karşılanır bir durum bu, çünkü çeviride bir cümleyi alımlama ve yeniden aktarma yorumla ilgili. Bu yorum kişiden kişiye ve zaman göre değişir. Üstelik aynı kişinin yorumlaması bile farklı zamanlarda farklı olabilir.

Bu açılarından bakıldığında kaynak metnin üretilmesinden sonra geçen zaman içinde kültür ve dilde meydana gelen değişimlerden dolayı bu metinlerin erek okur tarafından anlaşılması için çevrilmesi gerekiyor. Her eser kendi zaman dilimindeki okur için yazılır. Bu açıdan bakıldığında İntibah özgün haliyle döneminin okur kitlesine hitap edebiliyor. Üstelik dili içinde bulunduğu çağa göre oldukça sade. Çünkü yazarın bir amacı da halkın konuşma dilini yazı dilinde kullanmak. Ancak aradan geçen yüz yılda fazla bir zamandaki kültür ve bunun doğal sonucu dilde meydana gelen değişme, ayrıca Cumhuriyet ile dilde ve yazıda yenileşme hareketleri kaynak eserin dilini günümüzde anlaşılmasız kılmıştır.

“Özgün metni belirleyen şiirsel anlatım ilkeleri ile çeviri yapıldığı sırada geçerli olan ilkeler arasındaki gerilim, zamanın yazınsal eğilimlerinden damıtılarak oluşan estetik çeviri kuramının belirlenmesini sağlar. Çevirideki bu zamandizimsel belirleyici, Zora Jesenska tarafından çok doğru bir biçimde özetlenmiştir: “Çevirmen de okur da kendi kuşaklarının çocuklarıdır; bu kuşak niteliğini, kendi algılama ve dışa vurma biçimlerinde ortaya koyar. Çevirdiğimiz yapıt ne denli eski, onu üreten ekin ne denli uzak olursa, özgün metnin zamansal ve ulusal niteliklerinin nasıl korunacağı, bunların bugünkü okurun gerçek algısına nasıl açılacağı sorunu da o denli önem kazanır.” (Rifat, 2004: 135).

Hazırlayan kişiye göre seçilen yabancı kelimelerin Türkçe karşılıklarını yanına yazmak, özellikle de tamlamaların sadece sözlük karşılıklarını vererek eserde verilmek istenen duygunun tam olarak aktarılmasına yetmiyor. Üstelik bu yöntem metnin akışını ve okurun metne olan ilgisini dağıtıyor.

“Çeviriye gereksinim duyan ya da çeviriyi okuyan kişi, çevirinin orijinale ne kadar eş değer sözcük ya da cümlelerle oluştuğunu araştırma ya da bilme gereksinimini duymaz. Onu ilgilendiren, okuduğu metnin, onun beklentilerine cevap verip vermeyeceği, işlevini yerine getirip getirmediğidir.” (Tosun, 2003: 482).

Söz konusu bu üç kitapta çeviriden söz etmek mümkün değil. Ancak çeviri yapılmadan kaynak metnin erek okur tarafından anlaşılmasının mümkün olmadığı görülmektedir.

Türk toplumundaki kültürel ve yönetim değişikliğinin neden olduğu dil farkının yazın eserlerindeki anlaşılabilirlik sorununun ortadan kaldırılması çalışmalarını başlatan bizzat edebiyatçıların kendisi olmuştur. Bir ihtiyacın karşılanması olan bu yola ilk başvuran Halit Ziya Uşaklıgil’dir. Uşaklıgil, Latin harfleri ve dil değişimi sonucunda eski eserlerini günün Türkçesi ile yeniden yazmıştır. Burada amaç erek okur kitlesine ulaşmaktır. Günümüzde çevirmen de aynı amaç için çaba sarf etmektedir. Çünkü kitaplar okunmak içindir ve okur ile bütünleştiğinde eser anlam kazanır.

İçinde bulunduğumuz yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı’nın “Türk ve Dünya Edebiyatı’nın en seçkin eser ve yazarlarını öğrencilerin tanınması ve okuması amacıyla başlattığı 100 Temel Eser uygulamasıyla tekrar gündeme gelen ve Türk Klasikleri diye adlandırılan bu dönem eserlerinin günümüz gençleri tarafından anlaşılması için çevrilmesi kaçınılmazdır. Çeviri yöntemi ile eseri edebiyat dünyamıza ilk kazandıran İnkılâp ve Aka Yayınları. Zaten Fazıl Yenisey kitabın kapağında “bu günkü dile çeviren” olarak tanıtılmış. Yenisey İntibah’ı en son M. Nihat Özön’ün metni aynen koruyarak, yabancı kelimelerden bazılarının Türkçe karşılıklarını parantez içinde gösterdiğini, ancak bu şekli aydınların anlayabileceğini, halkın ise kolay anlayamayacağını belirtmiş. Bu yüzden intibah’ı “bugün konuşulan Türkçe’ye göre sadeleştirme vazifesini” üzerine aldığını belirtiyor.

Yenisey erek odaklı bir anlayışla yeni bir metin üretmiştir. Kaynak metne bağlı kalmış, özgün metnin üslubunu göz ardı etmiştir. Erek metinde akıcılığı ve anlaşılmayı kolaylaştırıcı bir biçim elde edebilmek için kaynak metinden çıkarmalar, kaynak metne eklemeler ve deyiş kaydırmalar yapmıştır.

“Çevirmen, özgün metnin “norm”unu korumaya çabalar. Çevirmenin kaydırmalara başvurması, özgün metnin dizgesini çevirisinin dizgesinden ayıran değişikliklere, iki dili ve iki konuyu sunma yolunda, iki yöntemin gösterdiği ayrılıklara karşın, özgün metnin anlamsal özünü aktarmaya çabalamasındandır. Bu nedenle kaydırmalar çevirmenin yapıtı “değiştirmek” istemesinden değil, ona olabildiğince bağlı kalarak yeniden yaratmaya çalışması, örgensel bir bütün olarak, bütünlüğü içinde kavramaya çalışmasındandır.”(Rifat, 2004: 134).

Başvurduğu yöntemlerden yazarın işlevsel yeni bir erek metin üretme çabası içinde olduğunu anlıyoruz. Yazar bu yolla kaynak metnin kaynak kültürde elde ettiği işleve, erek metnin erek kültürde ulaşmasını amaçlamıştır. Ancak yazar akıcılığı sağlarken kaynak metnin konu bütünlüğüne bağlı kalıyor.

Çeviri kişiye özgü öznel bir aktarım olduğu için gerek kelime, gerekse cümlelerin farklı anlatımı çeviribilim kuramlarına göre normaldir. Yani ne kadar çevirmen varsa o kadar farklı çevirinin olması kaçınılmazdır. Kelimelerin Türkçe karşılıklarına bir örnekle bunu gösterebiliriz;

ÖZÖN : Zâbit (s.218)

KAPLAN: Emniyet âmiri (s.159)

YENİSEY: Komiser (s.166)

Kelimelerin karşılanmasında kişisel yorum kadar kültürel değişim sonucunda kelimelerin kullanımında meydana gelen değişimi de göz ardı etmemek gerekiyor. Buna bir örnek vermek gerekirse;

ÖZÖN : Etibbanın (s.187)

KARAN : Doktorların (s.132)

YENİSEY : İlgili bölümde bu kelimeyi hiç kullanmamış. (s.139)

AKYOL : Etibbanın (s.150)

Eski bir eseri günün okuruna aktaran yazar eskinin yerine kullanacağı kelimeyi özenle seçer. Kelimelerden diğeri ya da diğerleri arasından sadece bir tanesinde karar kılmasının nedeni, kaynak metni yeni kuşaklara en mükemmel şekilde anlatmak istediği içindir.

“Eğer çeviri özü açısından özgün yapıyla benzerliği amaçlasaydı, o zaman çeviri diye bir şey olanaksızlaşır. Çünkü özgün yapı, oluşturulma dönemini izleyen “sonraki” yaşamında değişime uğrar. Saptanmış sözler için de bir “sonraki” olgunluk dönemi söz konusudur. Bir yazarın yaşadığı dönemde onun yazı dilinin eğilimi olarak adlandırılan, daha sonra yitip gidebilir, onun yazı ürünlerine içkin olan eğilimler ise ilk kez bu sonraki dönemde belirginleşebilir. Yazarın döneminde yeni sayılan, sonradan eskiyebilir, güncel olan, müzeli bir şeye dönüşebilir. Gerek bu değişimlerin, gerekse anlamın uğradığı sürekli değişimin özünü dilin ve dil ürünlerinin tümüyle kendine özgü yaşamında aramak yerine, gelecek kuşakların öznelinde aramak bir şeyin nedeniyle özünü birbirine karıştırmak demektir. Daha kesin söylemek gerekirse, böyle bir tutum, en güçlü ve en verimli tarihsel süreçlerden birini, yeterince düşünmemek yüzünden yadsımak anlamına gelir. Yüzyılların akışı içerisinde büyük yazın yapıtlarının ton ve anlamlarının tümüyle değişmelerine koşut olarak, çevirmenin ana dili de değişmelere uğrar. Yazarın söylediklerini kendi sözcükleriyle sürdüren en büyük çevirinin yazgısı bile, bir yandan kendi dilinin gelişmesinin bir parçası olmak, öte yandan da bu dilin yenileşmesiyle birlikte eskiyip bir kenarda kalmaktadır. Çeviri iki ölü dilin sağır denklemi olmaktan o denli uzaktır ki, tüm yazın biçimleri arasında yabancı dilin olgunlaşması süreciyle, kendi dilinin doğum sancılarını saptama görevi yalnız ve yalnız çeviriye düşer.”(Rifat, 2003: 37-38).

Diliçi sadeleştirme kaçınılmazdır ve süreklilik gerektirir. Ancak her yeni sadeleştirmede kaynak eserin aslına başvurulmalıdır. Çünkü kaynak metnin bütünlüğü korunsa da, çeviride dilsel ve kültürel farklılıklardan oluşan eksilmeler kaçınılmazdır.

“Her yazar, belli bir çağda, toplumda, kültür ortamında yaratır yapıtını. En başta da kendisiyle aynı dili paylaşan okurlar için yazar. Bir metni kendi anadilinde okuyanlar, onun metin ötesi anlam boyutlarını aydınlatacak birçok bilgiyi, ya yazarla aynı kültürü paylaştıkları için bilinçlerinde taşır, ya da ilk elden edinebilirler. Yazarın deyişini, dünyasını belirleyen birçok tarihsel, toplumsal, yazınsal durum ya da gelenek, aynı zamanda dilinin okurlarını da etkilemiş, onların yazınsal beklentilerini de koşullandırmıştır.” (Göktürk, 1978: 62-63).

Mehmet Kaplan “İntibah Romanı Hakkında Birkaç Söz” başlığı altındaki yazısının son bölümünde romanı gününün diline çevirme nedenlerini şöyle açıklıyor:

“İntibah romanın bugünkü dile çevrilirken, metne mümkün olduğu kadar bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Deneyenler bilir ki, eski metinleri bugünkü dile aktarmaya çalışanlar, yabancı dilden tercüme kadar çözülmesi güç, hatta bazen imkansız üslup meseleleri ile karşılaşır. Nasıl aslına tıpatıp uyan tercüme yoksa eskilerin üslup, zihniyet ve havasını veren bir aktarmaya da rastlanamaz. Her yazar maharetini kendi çağının dilini kullanarak gösterir. Yabancı dilden tercüme ile eski dilden bugünkü dile aktarmaları değerlendirirken, kullanılacak ölçü, mükemmellikten ziyade bugünkü Türk okuyucusuna verilebilen şeylerin nisbet ve miktarıdır.” (Kaplan, 1972: VII).

Yaptığımız incelemede yazarın açıklamalarına sıkı bir şekilde uyduğunu saptadık. Kaplan erek metnin akıcılığını sağlamak için üç yer dışında dipnot kullanmamış. Bunlar sayfa 71 ve 77’de geçen özel adlar ile 57. sayfadaki beyitin anlaşılmasını kolaylaştırıcı

bir açıklama. Diğer yazarların aksine birinci bölümde geçen “Yuhyl’arzi bade mevtiha” ifadesini bile Türkçe olarak parantez içinde vermiş Kaplan. Her ne kadar kaynak metnin cümlelerini kendine özgün yorum ifadeleriyle çağının Türk okuyucusuna veriyorsa da, bu yorumsal ifadelerde Yenisey kadar özgür davranmadığını da gözlemliyoruz.

Günümüz okurları ve öğrencilerin anlaması için “İntibah’ın dilini günümüz diline uyarlamak zorunda kaldık” diyerek hedef okurunu belirleyen Kemal Bek bu amacı gerçekleştirmede yöntemini şöyle açıklıyor:

“Yazarın anlatımı olan bölümlerde Osmanlıca sözcük anlamlarıyla değil, cümle içindeki bağlamını gözeterek günümüz sözcükleriyle değiştirdik. Yazarın özgün cümle yapısına ve anlatımına dokunmadık. Yalnızca birkaç yerde, yazarın yazımsal bir roman dili yaratma kaygısıyla yazdığı ve zarf eylemlerle uzattığı cümleleri bölerek kısalttık; bunu yaparken yazarın anlatımını değiştirmemeye çalıştık. Karşılıklı konuşmaları, o dönemi canlandırdığından olduğu gibi bıraktık; anlaşılmayan sözcük ve cümlelerin günümüz dilindeki karşılıklarını sayfa altında dipnot olarak verdik.” (Bek, 2007: 21).

Alımlama ve yorumlamanın kişilerde nasıl farklı olduğunu görmek açısından bir gözlem yapalım. Önce kaynak metnin aslına en yakın olduğu bölümü aktaralım;

Özön:“Saat üçe varınca hanım bir odaya ve birbirinin yanında iken yine zamanlarını birbirine tahassürde geçiren iki müştak-i vuslat dahi bir diğer [başka bir] odaya çekildiler. Subh-i safa-yi emel hemen o geceden şa’sanüma-yi zuhur olmaya başladı.” (s.160).

Aynı bölümün çeviribilim kuramlarına göre değerlendirdiğimizde, çeviri olarak değerlendirilecek üç kitapta verilışı şöyle;

Yenisey:“Köşke döndükleri zaman saat epeyce ilerlemişti. Ali Bey yatak odasına girdi. Hanımefendi, oğlanın arkasından kızı da kendi elceğiziyle aynı odaya soktukten sonra, kalp huzur içinde odasına çekildi.” (s.114).

Kaplan:” Saat ona varınca, hanım bir odaya, birbirinin yanında iken yine zamanlarını birbirine hasretle geçiren iki arzu dolu genç bir diğer odaya çekildiler. Emel safasının sabahı hemen o geceden ışık saçmağa başladı.” (s.110).

Bek: “Saat üçe varınca, hanım bir odaya ve birbirinin yanında iken yine zamanlarını birbirine özlemle geçiren iki âşık dahi bir başka odaya çekildiler. Emellerinin safâlı sabahı, hemen o geceden bütün görkemiyle görünmeye başladı.” (s.173).

Çeviride en önemli sorunlardan biri erek kültürde bulunmayan kelimelerin, kavramların aktarılmasıdır. İncelediğimiz eserde tüm yazarlar bu sorunu aşabilmek için sayfa sonlarında açıklama yapmışlardır. Diliçi çeviride kaynak ve erek kültürler arasındaki yabancılığın fazla olmaması çevirmenin işini kolaylaştırır. Ancak yine de aradan geçen zaman bazı kültürel öğelerin anlaşılmasını zorlaştırır ve açıklanmasını gerektirmiştir. Kaynak metinde geçen ancak günümüzde bulunmayan ya da anlam değişikliğine uğramış “Şirket; Dilenci Vapuru, Okka, Piyade (bir çeşit kayık), saat bir buçuk (alaturka saate göre, güneşin batışından sonra 1,5 saat) “ bu türden sözcük ve ifadelerdir.

Kaynak metnin yazarı eseriyle duygularını aktarmıştır. Söz konusu yazar bugün yaşasaydı günümüz kelimelerini ve iletişim biçimini kullanarak duygularını dile getirecekti. O halde yazarın kendi döneminde kullandığı kelimelerde ısrar, günümüzde eseri okuyan okurun beklentilerini karşılayamayacak, okurun yazarla iletişiminde kopmalara yol açacaktır. Önemli olan kaynak metnin kaynak kültürdeki etkisinin, erek metin tarafından erek kültür üzerinde aynının yaratılmasıdır. Çevirmen metnin erek kitledeki işlevine ve erek kitlenin özelliğine göre metinde değişiklik ve eksiltmeler yapabilir. Çevirinin işlevsel olabilmesi için, kaynak metnin erek okurun anlayacağı dilde aktarılması gerekir. Bunu başarmak için çevirmen özgün metnin okunduğu hazda gününün diliyle bir metin üretebilmelidir. Özgün eser kaynak dil okurunun beklentilerini karşılamaya yöneliktir. Çevirmen ise erek metni hedef okur kitlesinin beklentilerine uyarlayarak üretmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Her eylemin bir amacı vardır. Bir yazın eserini üreten yazarın amacı da okunmaktır, okura ulaşmaktır. Okur ile yazarın kaynaşması için okurun yazarı anlaması gerekir. Bunu başarmak için yazarın okurunun anlayacağı bir dil kullanması gerekir. Bir kaynak metin içinde yaşadığı kültürünün ve dilinin ürünüdür. Çağının okuyucusuna seslenir. Ancak kaynak metin bir kez yayınlanır ve varlığını yıllarca sürdürür. Geçen zaman içinde kaynak metnin dili eskir. Çünkü dil devingendir, canlıdır; oysa kaynak metnin dili durağandır. Üstelik toplumun kültür yapısı da sürekli bir değişim içindedir. Geçen zaman kaynak metinlerin dilini eskitse de bazı değerli eserlerin konusu ve iletisi nedeniyle kendi çağından sonraki kuşaklara da sunulması gerekebilir. Kaynak metin bu kez farklı bir kültür ortamında yaşayan okura seslenecektir. Dili ve kültür ortamı değişmiş okura kaynak metin özgün haliyle sunulursa erek okur tarafından anlaşılabilir. O halde başvurulması gereken yöntem çeviri olacaktır. Kaynak metni anlayıp, erek okura aktaracak kişi işinin uzmanı çevirmendir. Çevirmenin sorumluluğu çok fazladır. İşte bu yüzden çağdaş çeviribilim kuramlarında çevirmen ön plana çıkmıştır. Çeviri bir aktarım sürecidir. Bu süreçte çevirmen kararlarını tek başına veremez, onu etkileyen çeşitli faktörler vardır. Ancak çevirmen kaynak metni erek kültür için çevirdiğinin bilincinde olmalıdır. Çevirmen kaynak metnin yaratıldığı kültürel ortamı çok iyi tanımalı ve yazarın vermek istediği iletinin ruhunu gününün diliyle kendi çağına yaklaştırmalıdır. Erek okurun beklentilerini bilmelidir. Çevirmen, özgün metnin okuru üzerinde yarattığı etkiyi kendi dilinde, kendi okuru üzerinde yaratabilmelidir. Çevirmenin yapacağı en büyük yanlışlık kaynak metne sadık kalma uğruna, iletinin özünü okurun alımlamasına sunamamasıdır. Oysa okuyucuya ulaşmada izlenmesi gereken yol tek tek sözcüklerin karşılıklarını yazmak değil, sözcüğün dizgedeki anlamının verilebilmesidir. Çünkü çevirmenin burada yaptığı yorumsal bir eylemdir. Çevirmen de bir okurdur. Kaynak metni okur, alımlar ve yorumunu erek metne katarak yeni bir metin yazar. Ancak bu sayede kaynak eserden erek okurun okuyabileceği akıcı bir dile ulaşılabilir. Erek kültürün alımlaması açısından gerektiğinde ekleme, çıkarma yapılabilir. Eserdeki bütünlüğü korumaya dikkat edilerek yapılması gereken bu uygulamada amaç yazarın iletisinin en mükemmel şekilde yeni kuşaklara aktarma çabasıdır.

Çeviri deyince yalnızca diller arası çeviriden söz ettiğimizi üzümlerek görmekteyiz. Oysa, diliçi çevirinin öneminin en az dillerarası çeviri kadar önemli olduğunu, hatta daha da önemli olduğunu unutmamak gerekir. Başka dil ve kültürlerden çevrilen eserler bize çeviri yoluyla kendi kültürümüzde yazılmış gibi çevrilmekte, bu sayede biz yabancı dillerde üretilen eserleri kendi eserlerimiz gibi tanıyabilmekteyiz. Oysa kendi kültürümüze ve tarihimize ait eserlere, diliçi çevirileri yapılmadığından, ulaşamadığımızı düşündüğümüzde diliçi çevirinin önemini vurgulamış oluruz. Kendimizi zorlayarak, anlamaya çalışarak okumaya çalıştığımız eski eserler bize, anlaşılmağı ve ulaşılmazlığı yaşatmaktadırlar. Oysa eski dönemlerde yazılmış eserlerin çevirileri, bizim gibi dilsel, kültürel ve teknolojik gelişimi baş döndürücü bir şekilde yaşayan ülkeler için her dönemde yeniden ele alınarak, yeni kuşakların eski kuşak eserleri anlamasını sağlayacaklardır. Zaman zaman yeni kuşakların yabancı eserleri çok iyi tanıyıp, kendi dilinde yazılmış, fakat daha önceki dönemlere sahip eserleri tanınamalarını üzümlerek görmekteyiz. Shakespear'in, Goethe'nin, Hemingway'in eserlerini rahatlıkla okuyup anladığımızı, bu eserleri okuyanların çok yaygın olduğunu bilmekteyiz. Tersine adından her gün övgüyle söz ettiğimiz Yunus Emre, Mevlana, Namık Kemal, Yahya Kemal vd. gibi önemli edebiyatçıların eserlerinin adlarının duyulmasına rağmen yeterince okunmadığını, okunsalar bile anlayamadığını görmekteyiz. Bu durum bizim diliçi çeviriye, dillerarası çeviri kadar önem vermeyişimizin bir sonucudur. Diliçi çeviri bir çeviri ve kültür sorunu olarak ele alındığında, dünyayı tanımak ve kültürümüzü artırmak için yalnızca yabancı ülkelere çevrilen eserlere ihtiyacımız olmadığı, içinde yaşadığımız kültür ve edebiyatı okuyup, onunla yaşayabilmenin ne kadar önemli olduğunu kavrayabiliriz.

Çeviribilim çalışmaları diliçi çeviriye yönelmede oldukça kısır kalmaktadırlar. Her ne kadar ünlü kuramcılar diliçi çeviriye bir çeviri türü olarak kabul etseler de, bu bakış açısı teorik birkaç cümleden ibaret kalmaktadır. Bu konuda ne batıda ne de ülkemizde yoğun çalışmalar yapılmamaktadır. Batı dünyası için böyle bir sorunun ağırlığı hissedilmediği ve batı dünyasında dilsel alanda önemli değişiklikler yaşanmadığı için, batı dünyasında eksikliği fazla hissedilmeyen diliçi çeviri, bizim dilimiz ve kültürümüz için, dillerarası çeviriden daha da önemli olabilir. Bu konuda batıdan hazır kuramsal bilgiler bekleme yerine, Türkiye'deki akademisyenlerin kendi yöntemlerini geliştirme çabasında olmaları gerektiğini düşünüyorum. Diliçi çevirinin kendine özgü sorunları ve sorun yöntem

özümleri ortaya konmadıkça, dillerarası çevirinin sorun çözüm yöntemlerine bağlı kalacaktır.

Cumhuriyet yönetimiyle köklü değişiklikler yaşıyan toplumumuzda yazı dili de değişime uğramıştır. Hem yazı karakterlerinin değişimi, hem de yapısı gereği dilde meydana gelen değişiklikler sonucu eski kültürümüze ait çok sayıda yazın eseri ölü durumda canlanmayı, yeni kuşaklarla buluşmayı beklemektedir. Özellikle Milli Eğitim Bakanlığı'nın başlattığı 100 Temel Eser uygulamasıyla Türk Klasikleri denilen kültürel mirasımızın kıymetli eserleri genç kuşaklarımızla buluşmaya başlamıştır. Özellikle bu noktada kaynak metne sadık kalma kaygısı ile eski sözcüklerde ısrar eserin okuma akıcılığını bozacak, okurun alımlamasında eksikliğe yol açacak ve belki de okuyucu eseri elinden bırakacaktır. Bu olumsuzluğu giderecek kişi çevirmendir. evirmenin görevi, eviribilim ilkeleri ışığında, erek kitlesini de göz önüne alarak eseri okuruna ulaştırmak olmalıdır. Bu noktada nitelikli çevirmen yetiştirerek, başarılı çeviriler ortaya koyacak uzmanları ölkemize kazandırmada, üniversitelerimizin Mütercim Tercümanlık bölümlerine çok büyük sorumluluklar düşmektedir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Berrin (2000), “Kültür Odaklı Çeviri ve Çevirmen”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı:58, Temmuz, Ankara, s. 51- 58.
- AKYOL, Selda (2006), *Namık Kemal İntibah*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- BAHADIR, Şebnem (2004), “Çeviriyorum, Öyleyse Tek Kültürün Ötesinde, İki Kültürün Arasında, Üçüncü Kültürün Ortasındayım”, *Varlık Aylık Edebiyat ve Kültür Dergisi*, Ocak, s. 24- 29
- BANARLI, Nihad Sâmi (1983), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*; Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- BAYKAN, Ali (2005), “Sosyal-Kültürel Faktörlerin Çevirideki Rolü”, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ISSN 1302- 1796, Sayı: 14, Konya, s.177- 198.
- BEK, Kemal (2007), *Namık Kemal İntibah*, Bordo Siyah, İstanbul.
- ÇELİK, Yakup (2005), *İntibah Namık Kemal*, Akçağ, Ankara.
- DİZDAR, Dilek (2006), “Çevirinin Sınırları ve Çevirmenin Sorumlulukları”, *Varlık Aylık Kültür ve Edebiyat Dergisi*, Haziran, Sayı 1185, s. 5- 6.
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1995), *Türk ve Dünya Klasikleri Namık Kemal*, Varlık Yayınları, Milliyet.
- ERUZ, F.Sakine (2003), *Çeviriden Çeviribilime*, Multilingual, İstanbul.
- GÖKTÜRK, Akşit (1978), “Yazınsal Çeviride Metin-Ötesi Anlam İlişkileri”, *Türk Dili Aylık Dil Ve Yazın Dergisi, Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, Temmuz, Ankara, Sayı 322, s.59- 65.
- KANATLI, Faik (2004), “Diliçi İletişim Olarak Çeviri”, *Sakarya Üniversitesi Fen-*

Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü, Uluslararası Çeviri Sempozyumu Bildirileri, 11-12. Ekim 2004, s. 161- 167.

KAPLAN, Mehmet (1972), *İntibah Namık Kemal*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

KARAKAYA, Asuman (2004), “Çeviride Dil Meselesine İçeriden Bir Bakış: Çeviri Sürecinde ve Eğitiminde Diliçi Çeviri”, *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü, Uluslararası Çeviri Sempozyumu Bildirileri*, 11-12. Ekim 2004, s.253- 258.

ÖZÖN, Mustafa Nihat (1971), *İntibah-Sergüzeşt-i Ali Bey*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

RİFAT, Mehmet (2003), *Çeviri Seçkisi I Çeviriyi Düşünenler*, Birinci Basım, Dünya Yayıncılık, İstanbul.

RİFAT, Mehmet (2004), *Çeviri Seçkisi-2, Çeviri(bilim) nedir? Başkasının Bakışı*, Dünya Yayıncılık, İstanbul.

SAYIN, Şara (1979), “Yazınbilim ve Alımlama Estetiği (Rezeptionsaesthetik)”, *İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller yüksek Okulu Almanca Bölüm Dergisi Bağlam*, Sayı 1- 79, İstanbul, s.105- 118.

STOLZE, Radegundiz (1994), *Übersetzungstheorien, Eine Einführung*, Gunter Narr Verlag, Tübingen.

TOSUN, Muharrem (1996), *Metin Türleri Bağlamında Çeviri Problemleri*, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili Eğitimi Bilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi.

TOSUN, Muharrem (2002), *Dil Edincini Aşan Bir Edim Olarak Çeviri Eylemi*, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi.

TOSUN, Muharrem (2003), ”Yazın Çevirisi ve İşlevsel Çeviribilimi-İşlevsel Çeviri

Kuramları(Erek Odaklı)Bakış Açısıyla Nasıl Bir Çeviri Eleştirisi
Gerçekleştirilebilir?”, *3.Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu*, s.481- 490.

TOSUN, Muharrem (2004 a) ,”Bireysel ve Bilimsel Olmayan Bir Çeviribilim İsteği:
Yeni Paradigmanın Karakteri, *Translation Studies in the New Millennium An
International Journal of Translation and Interpreting Volume 2*, s. 211- 225.

TOSUN, Muharrem (2004 b) , “Çevirmenin Kaynak ve Erek Metne Karşı
Sorumluluğunun Sınırları/ Çevirmen Ne Kadar Özgür Olabilir”, *Çanakkale
Onsekiz Mart Üniversitesi 4. Uluslar arası Dil, Yazın ve Deyişbilim
Sempozyumu*, Nobel Yayın, s.297- 302.

TOSUN, Muharrem (2006 a), “Kavram, Süreç ve Yöntem Açısından Çeviri Türlerini
Sınıflayarak Karşılaştırma Arayışı”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*,
Sayı 8, s.187- 188.

TOSUN, Muharrem (2006 b), “Kültürlerarası Bilgi Aktarımında Çevirmenin
Sorumluluğu”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *Cilt 3, Sayı 2*, s. 1- 9.

TOSUN, Muharrem (2007), *Çeviri Eleştirisi Kuramının Temelleri*, Sakarya
Yayıncılık, Adapazarı.

TOSUN, Muharrem (2008), “Çeviri Bölümlerinin Nitelikli ve Sorumlu Çevirmen
Yetiştirmede Çeviri Mesleğine Katkısı”, *8. Uluslar arası Dil, Yazın ve
Deyişbilim Sempozyumu*, İzmir.

VARDAR, Berke (1978), “Dilbilim Açısından Çeviri”,*Türk Dili Aylık Dil ve Yazın
Dergisi*, *Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, Temmuz, Ankara, Sayı 322, s.66- 68.

YAZICI, Mine (2005), *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, Multilingual,
İstanbul.

YALÇIN, Perihan (2003), “Jean-Louis Mattei’den Örneklerle Çeviride Kültürel Unsurlar Sorunu”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2003- 1, Ankara, s. 47- 58.

YENİSEY, Fazıl (1977), *İntibah Namık Kemal*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

YILDIZ, Şerife (2004), “Çeviride Eşdeğerlik ve Çeviri Kuramları Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Çalışma “, *Selçuk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ISSN 1302- 1796, Sayı12, s.375- 386.

ÖZGEÇMİŞ

1961 Düzce doğumlu olan Selçuk BEKTAŞ ilk ve orta öğrenimini Adapazarı'nda tamamladı. 1982 yılında Ankara Gazi Yüksek Öğretmen Okulu Almanca Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. 1982 yılı Aralık ayından itibaren ülkemizin çeşitli il ve ilçelerinde Almanca Öğretmeni olarak görev yaptı. Halen görevini Sakarya Arifiye Anadolu Öğretmen Lisesi'nde sürdürmektedir.